

Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift

Årg. XLIV · 1961

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XLIV · 1961

U P P S A L A

1962

UPPSALA 1962

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI AB

62153079

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Läkaren och medicine professorn Carl von Linné. Av överläkaren BIRGER STRANDELL, Stockholm	1
Stilistiska drag i Linnés Tal om märkvärdigheter uti insecterna. Av fil. stud. JAN JOHANSSON, Göteborg	22
Glimtar av det linneanska Sverige. Av redaktör GUSTAF NÄSSTRÖM, Stockholm .	36
Ett kirurgiskt kompendium nedtecknat av Linné. Av f. d. förste bibliotekarien ARVID Hj. UGGLA, Uppsala	49
D. Petri Hamnerini prælect. chirurg. privat. Kollegieanteckningar av LINNÉ . .	53
Porträttmedaljonger i Linné den yngres ägo. Av f. d. förste intendenten SIGURD WALLIN, Stockholm	67
Till Nemesis Divina-kritiken. Av ARVID Hj. UGGLA	71
Nemesis Divina i Brålanda och Kimito. Av skriftställaren JOHANNES GILLBY, Stockholm	74
Bibliografi över 1959 och 1960 års Linnélitteratur. Av amanuensen C. O. VON SYDOW, Uppsala	77

Smärre meddelanden

Godsägare Kreüger död	85
Ett Hammarbybesök 1772	85
Lunds botaniska trädgårds historia	86
P. J. Bergius' trädgårdsjournal	87
Valda avhandlingar av Carl von Linné	88
Linnés väg till sexualsystemet	89
Ny Kalm-litteratur	91
Summary of contents	93

Linné-Sällskapets egna angelägenheter

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1960	95
Skattmästarens berättelse för år 1960	96
Revisionsberättelse för år 1960	98
Belöningsmedalj	99
Sällskapets publikationsverksamhet	99
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	100
Nya medlemmar	101

BIRGER STRANDELL

LÄKAREN OCH MEDICINE PROFESSORN CARL VON LINNÉ

»Varen hälsade, mån väl, högtärade herrar kamrater! Med sådana ord plägar man hälsa alla mera hedervärda mötande. Och detta har blivit ett så allmänt bruk, att ingen längre tänker på vad hälsningen innebär.

Men då jag nu skall börja föredraga den hälsosammaste av vetenskaper, uttalar jag till Eder önskan om god hälsa, och därmed om den högsta lycka. Jag önskar Eder icke skatter och rikedomar, icke äreställen och tjänster, utan, vad mera är, det som är det högsta här i livet, en obruten hälsa.»¹

Med dessa tankvärda ord hälsade Linné en gång sina åhörare, och jag har tagit mig friheten att med samma ord hälsa Eder, Mina Damer och Herrar.

När vi tänker på Linné, vi som samlats här på Hammarby idag, föreställer jag mig att vi alla får lustbetonade idéassociationer. Vi ser för oss skoltidens vårliga botaniska exkursioner i maj, då göken gol, och markerna ångade och var fulla av de härligaste vårblommor, då hela livet tedde sig ljust och glatt, och den underbara sommaren, den oändligt långa fritiden, var nära.

För en och annan kanske det också smyger sig in en något olustbetonad känsla. »Monandria», »Diandria», »Triandria» sjunger i örat, ända bort till det slutliga »Cryptogamia», då man ser sig själv med en befriande känsla åter sätta sig ned i skolbänken. — Linnés sexualsystem har varit en välbekant utantill-läxa för alla barn i vårt land, långt innan det ansetts nödvändigt med särskild sexualundervisning för de små liven själva.

Så långt kan alla vara med, alla känner till att Linné var en framstående botanist. Som sådan är hans rykte i vårt land grundmurat och han är också välkänd som botanist världen över. En staty av blomsterkungen — »The Floral King» — är rest i en mångfald botaniska trädgårdar. Och ännu den dag som idag är, finner världens mest framstående botanister, att Linnés skrifter är sannskyldiga guldgruvor, där man kan hämta de rikaste vetenskapliga skatter. Linnés magnum opus, *Species plantarum* (växtarterna), tryckt i Stockholm 1753, utgör fortfarande grunden för växternas nomenklatur. Linnés interna-

Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammankomst på Hammarby den 4 juni 1961.

¹ Inledning till dieten. Fyra föreläsningsskoncept utgivna av Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning utgivna av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 35, 1961, p. 3.

tionella ställning som »*Princeps Botanicorum*» är inte ifrågasatt. Detta är allmänt bekant.

För många av oss framträder Linné-bilden mera nyanserat. Vi känner till att Linné var något mer än botanist, vi vet att han var en mångfrestare som få, som varit föremål för t. o. m. filosofers, teologers och språkforskares intresse. Titlar på skrifter och kapitelrubriker, som behandlar Linné ur olika aspekter, »Linné som zoolog», »Linné som geolog», »Linné som mineralog», »Linné som diktare», »Linné som moralist» osv. i all oändlighet, är välkända t. o. m. för den som endast helt flyktigt kommit i beröring med Linné. Att han som akademisk lärare och vältalare söker sin like har nog samt omvitnats, inte minst från denna plats.

Långtifrån alla har emellertid klart för sig, att det yrke som Linné utbildade sig till och som han senare utövade, var läkarens. Han valde denna levnadsbana redan under skoltiden i Växjö, började som ung medicinare i Lund 1727, flyttade ett år senare till Uppsala, disputerade för medicine doktorsgraden i Harderwijk i Holland 1735, slog sig ned som praktiserande läkare i Stockholm 1738, utnämndes till amiralitetsläkare 1739 och slutligen till professor i medicin i Uppsala 1741. Så ter sig de viktigaste milstolparna från läkarsynpunkt, om hänsyn tages bara till de yttre konturerna.

När det gällde valet av levnadsbana, hade föräldrarna som bekant inte tänkt sig annat än att deras äldsta ättelägg skulle gå i faderns fotspår och bli präst. Bara tanken att vilja lämna prästens säkra och högt ansedda yrke för en så osäker bana som läkarens, som på den tiden inte heller hade något större anseende, måste för dem ha tett sig som något oerhört. Linnés begåvning pekade emellertid i en helt annan riktning än teologens. Linnés omdöme om Växjö trivialskola, »där rude lärmästare med lika rude metod gåvo barnen håg för vetenskaper, att håren måste resas på deras huvud»,¹ gällde säkerligen lärarna i de ämnen som gick ut på att preparera tjänliga prästämnerna och inte lektorn vid gymnasiet, provinsialläkaren Johan Rothman, som kom att stå honom särskilt nära och som undervisade i de ämnen som var av särskild betydelse för en blivande läkare. Den roll som Rothman utövade vid Linnés val av levnadsbana har ofta och med rätta framhållits.

Utan Rothman är det sannolikt att vi inte haft någon Linné, i varje fall inte av det format som vi fick och som vi nu kan glädja oss åt. Sannolikt skulle den unge Linnæus, såsom Sjövall² har framhållit, ha hamnat som »en medelmåttig kyrkoherde med botaniken som hobby» efter besvärliga och mödosamma studier i Lund. Jag har dock svårt att tro att inte en specialbegåvning som Linné också från en sådan position kunde ha kommit med betydelsefulla insatser på vetenskapens fält. Att hålla tillbaka en sådan vetenskaplig naturkraft som Linné tror

¹ Vita Caroli Linnæi. Carl von Linnés självbiografier. Utg. av Elis Malmeström och Arvid Hj. Uggla. Stockholm 1957, p. 91.

² Harald Sjövall. Skolljus och strykpojkar. Lund 1943, p. 57.

Fig. 1. Carl von Linné. Porträttbyst i terracotta i naturlig storlek. Okänd fransk mästare (Pajou? Houdon?). Tillhör Förf.

jag inte skulle ha varit möjligt. En sådan banar sig alltid väg, trots svårigheter, men resultatet blir naturligtvis lidande och inte så vackert som om vägen är mera jämnad.

Så mycket är emellertid säkert — eller i varje fall högst sannolikt — att om inte Rothman hade varit, så hade inte vi varit här idag. Möjligen hade en del av oss befunnit sig tillsammans med hänförda smålänningar och skåningar på något idylliskt lantställe utanför Lund. Den unge medicinen Linnæus började som bekant sina studier hos den berömde naturvetaren och professorn Kilian Stobæus i den skånska universitetsstaden, och allt tydde på att även fortsättningen av hans akademiska studier skulle bli förlagda dit, i närheten av föräldrahemmet. Men redan efter första studieåret blev det bestämt att han skulle flytta över till Uppsala, och den som utövade det avgörande inflytandet även på detta beslut var just Rothman, som således på ett alldeles enastående sätt har gjort sig förtjänt av uppsalabornas varma tacksamhet och inte mindre av universitetets.

Den medicinska fakulteten i Uppsala hade då endast tvenne professurer, varav den ena innehades av Olof Rudbeck d. y. och den andra av Lars Roberg.

På Olof Rudbeck återföll ännu något av den glans, som hans store fader hade förvärvat, kanske främst genom upptäckten av lymfkärlssystemet, genom bygandet av Anatomicum och genom anläggandet av den botaniska trädgården. Själv innehade Olof Rudbeck d. y. professuren i anatomi och naturalhistoria och hade gjort sig ett gott namn som botaniker.

Lars Roberg, vars namn hos allmänheten inte har samma klang som Rudbecks, innehade lärostolen i praktisk medicin och hade framförallt gjort sig känd genom upprättandet av det första akademiska sjukhuset, Nosocomium, som låg vid Riddartorget, i hörnet till Trädgårdsgatan, mitt emot Skytteanums trädgård. Av vårt lands läkare är han också känd såsom författare till vår första lärobok i anatomi, *Lijkrevningstavlor*, som trycktes i Uppsala 1718, samma år som skottet föll i Fredrikshall. Roberg var således en på sin tid högt förtjänt medicinprofessor.

Det var vid denna tid tydligen trögt med kommunikationerna, ty ännu i slutet av 1720-talet var fakultetens rykte i de södra landsändarna oförminskat, trots att de båda professorerna blivit gamla och alltmer försummat undervisning och forskning.

När Linné kom till Uppsala hösten 1728, till Rothmans gamla universitet, blev det därför en svår besvikelse för honom. »Ingen såg någon anatomi, ingen kemi och Linnæus hade aldrig fått höra någon botanisk föreläsning, varken publice eller privatim», säger han själv,¹ och det är naturligt att han med stor saknad tänkte på sin geniale lärare Kilian Stobæus i Lund, på honom som han så målande beskrivit: »Stobæus var en sjuklig man, enögd, krumpen på ena foten, plågad beständigt av migrän, hypokondri och ryggvärk, men hade eljest

¹ Vita Caroli Linnæi, p. 98.

ett makalöst geni.»¹ För att överhuvudtaget få se en anatomi, ett på den tiden stort publikt slagnummer, blev han tvungen att resa till Stockholm 1729. Så småningom blev han väl omhändertagen, först av Olof Celsius och sedan av Olof Rudbeck, fann sig väl tillrätta, och efter några år av intensiva studier, med Lapplands- och Dalaorsorna bakom sig, var han mogen för avläggande av det disputationssprov, som skulle medföra att han fick »venia practicandi» eller rättighet att utöva läkarpraktik.

Linné valde därvid att avlägga sitt prov i Harderwijk i Holland, en liten stad med ett oansenligt universitet, som nu är nedlagt. Där hade ett flertal svenskar tidigare avlagt sina prov, bl. a. Roberg och Linnés senare medtävlare Rosén.

Här disputerade Linné i början av juni 1735 på en avhandling om frossans orsaker, *Hypothesis nova de febrium intermittentium causa*. Linné hade gjort den riktiga iakttagelsen att frossa inte förekom i Lappland eller i de nordliga trakterna av vårt land och inte heller i vissa höglänta delar av Småland, under det att sjukdomen var ett verkligt plågoris i uppsalatrakten. Förklaringen till fenomenet trodde Linné sig ha funnit i jordmånens beskaffenhet. De trakter där sjukdomen inte förekom var fria från lera, under det att motsatsen kunde sägas om dem där sjukdomen var vanligt förekommande, och Linné drog nu den oriktiga slutsatsen, att det var leran som var sjukdomsorsaken. Lerpartiklar som med vattnet kom in i kroppen — menade han — trängdes ut i de finaste kärlen och hindrade därigenom perspirationen, vilket ledde till feber. Sådana felaktiga slutsatser, beroende på ofullständiga premisser, gör vi läkare oss tyvärr fortfarande skyldiga till, och de är ju framförallt en alldaglig företeelse hos de patienter, som vi får taga hand om i vårt yrke. För dem är ofta orsaks-sammanhanget fullständigt självklart. De vet på pricken vad deras sjukdom beror på, under det att det för oss läkare inte alltid är så lätt att räkna ut.

Denna dissertation har, som vi lätt förstår, inte gått till eftervärlden som något banbrytande medicinskt mästerverk. Linné kom senare till klarhet om att han måste ha misstagit sig och fick överge sin teori. Den synes mig emellertid vittna om stor djärvhet och oförvägenhet hos författaren. Att dissertationen inte var så märkvärdig betydde dock mindre mot det vackra doktorsdiplom, som promotorn Johannes de Gorter utfärdade för den nye medicine doktorn.² Med detta på fickan kunde han ha begivit sig direkt hem till vårt land igen för att öppna praktik, men i enlighet med den överenskommelse som var gjord med fästmon och svärfadern stannade han kvar i Holland under en tid av tre år.

Under denna betydelsefulla tid av fantastisk flit och till ursinne gränsande produktivitet fångades Linnés intresse nästan helt av botaniken. Det var nu som han skapade sig sitt stora namn internationellt sett, som botanist. Att det mest betydelsefulla verket från denna tid, första editionen av *Systema naturæ*, Leyden 1735, inte endast rörde växtriket utan alla naturens tre riken, kan inte ändra denna uppfattning.

¹ Ib. p. 94.

² Finnes bevarat i Linnémuseet, Uppsala.

Ändå underlät inte Linné att på ett utmärkt sätt utnyttja de möjligheter till fortsatt medicinsk utbildning, som vistelsen i Holland erbjöd. Med tanke på att hans lärare Johan Rothman under skoltiden i Växjö hade givit honom privat undervisning i fysiologi och därvid använt Boerhaaves *Institutiones medicæ* som lärobok, den första läroboken i detta ämne, så måste det ha varit med stor glädje som Linné nu fick lära känna denne personligen och av honom och andra framstående holländska läkare fick åtnjuta undervisning i klinisk medicin.

När Linné återkom till vårt land, hösten 1738, slog han sig ned som praktiserande läkare i Stockholm, på Öster-Långgatan i Gamla staden, i hörnhuset mot Ferkens gränd. Det var hans blivande svärfader, Johan Moræus, stadsfysikus i Falun, som givit honom detta goda råd.

Stockholm hade på sista tiden undergått en fantastisk expansion. Ett par hundra år tidigare, då Gustav Vasa midsommaraftonen 1523 gjorde sitt pampiga intåg, hade staden inte mer än 3 tusen innevånare. Ett hundratal år senare, när regalskeppet Vasa den 10 augusti 1628 överraskades av en kastby från Södra Bergen, lade sig på sidan och gick till botten med stående segel och spel, hade innevånarantalet stigit till 10 à 15 tusen. Men nu, ytterligare ett hundratal år senare, år 1738, då Linné gjorde sin obemärkta entré i staden, hade innevånarantalet stigit till fantastiska omkring 53 tusen,¹ och detta trots att staden år 1710 hade förlorat $\frac{1}{3}$ av sin befolkning i pest. Det var ont om läkare och utsikterna för en läkare av Linnés kapacitet borde ha varit mycket goda. Det visade sig emellertid att föret var mycket trögt i portgången. »Som han var allom obekant, vågade ingen i år, att förtro sitt kära liv uti en oförsökt doktors händer, ja icke en gång sin hund»,² har han själv framhållit, »så att om Linnæus nu icke varit kär, hade han ofelbart åter utrest och lämnat Sverige».³

Det dröjde emellertid inte länge, förrän han slog helt igenom. Han fick stadens största praktik och vann rykte som skicklig venerolog och bröstläkare. Han botade drottningen från hennes svåra hosta, som man tidigare inte fått någon bukt med. Mest känd blev han som venerolog. Det var särskilt de unga kavaljererna, som råkat illa ut, som han hade sådan framgång med, och detta trots att han inte hade någon annan metod än de andra läkarna på den tiden. Johan Almkvist, som var professor i venerologi och överläkare vid S:t Görans sjukhus i Stockholm, fann efter ingående studier inte någon annan förklaring till hans framgång än rent personliga egenskaper.⁴

När Linné utnämndes till amiralitetsläkare, innebar detta bl. a. att han blev läkare för marinens baracksjukhus på Skeppsholmen, omfattande 200 à 300 sängar. Som en jämförelse kan nämnas, att när Kungl. Serafimerlasarettet några år senare slog upp sina portar, 1752, disponerade man där endast 8 sängar.⁵

¹ Muntligt meddelande från chefen för Stockholms stads statistiska kontor, fil. dr Ivar Öhman.

² Vita Caroli Linnæi, p. 113.

³ Ib. p. 114.

⁴ Johan Almkvist. Studier över Carl von Linnés verksamhet som läkare. SLÅ, 1923, p. 117.

⁵ Wolfram Kock. Kungl. Serafimerlasarettet 1752-1952. Ak. avh. Stockholm 1952, p. 47.

Fig. 2. Professor Nils Rosén von Rosenstein (1706–1773), som tillsammans med Linné utgjorde Uppsala universitets medicinska fakultet. Oljemålning av Johan Pasch d. ä. Tillhör fru Ann Margret Strandell.

På den tiden var man inte så nogräknad, man brukade dryga ut vårdplatserna på så sätt, att man lade två sjuka i varje säng, och fick så plats för 16 patienter.

Som amiralitetsläkare föll det på Linnés lott att utarbeta de ännu i original bevarade utrustningslistorna för hälso- och sjukvården inom flottan för 1741 års krig mot Ryssland.¹ Själv slapp Linné att gå ut i kriget. Han beordrades

¹ Gunnar Nilsson. Linnæus som medicus vid amiralitetet i Stockholm. SLÅ, 1936, p. 36–43.

istället att företaga resan till Öland och Gotland, och därmed var det också slut på Stockholmstiden.

Den praktiserande läkaren och amiralitetsläkaren utnämndes nämligen den 5 maj 1741 till professor i teoretisk och praktisk medicin vid Uppsala universitet, en ställning som han sedan innehade i nära 37 år, till sin död 1778. För att helt kunna ägna sig åt sin vetenskap och sin lärargärning, inställde han nu sin läkarpraktik så gott som fullständigt och hjälpte i fortsättningen bara vänner och fattiga. Det var säkerligen erfarenheten från Stockholm, som dikterade detta beslut. Framgångarna där hade varit påtagliga. Linné fick stor praktik, han utnämndes till amiralitetsläkare, han togs om hand av Carl Gustaf Tessin, i vars hem han flyttade in,¹ han var en av stiftarna av Vetenskapsakademien, vars förste preses han blev, vid 32 års ålder. Trots dessa obestridliga framgångar trivdes han dock inte riktigt. Praktiken hade tagit överhand och fördyrade hans tillvaro, han kunde inte förlika sig med »det eländiga praktik-träländet», som han uttryckte sig.

Till ende kollega i fakulteten i Uppsala fick Linné Nils Rosén (senare adlad Rosén von Rosenstein), av oss här församlade kanske mest känd för sina bröst-droppar, men internationellt framförallt känd såsom den som utgav den första läroboken i pediatrik (barnsjukdomarna och deras botande), 1764, vilken ännu långt efter hans död var i bruk inte bara här hemma utan också över hela kontinenten.

Med kanslers godkännande den 21 januari 1742 gjordes nu en omgruppering av de medicinska ämnena mellan de bägge professorerna, så att Rosén tog hand om anatomi, fysiologi, etiologi och läran om medikamenternas beredningssätt, under det att Linné fick svara för föreläsningarna i botanik, materia medica, semiotik och naturalhistoria samt omvårdnaden om den botaniska trädgården. Botaniken hade således på Linnés tid ingen självständig ställning utan företräd-des av den ena av professorerna i medicin.

Roséns och Linnés övertagande av den medicinska undervisningen i Uppsala innebar en utomordentlig upprustning av den medicinska fakulteten. Kravet på en grundlig och mångsidig läkarutbildning kunde nu tillgodoses och antalet medicine studerande steg hastigt från ett tiotal till det flerdubbla. Det blev en ny guldålder för fakulteten och för universitetet efter det förfall, som varit rådande under Rudbecks och Robergs ålderdom. Uppsalafakulteten intog åter sin plats i den vetenskapliga världen, och det blev inte längre nödvändigt att resa utomlands för att nå doktorsgraden. Strömmen vändes och istället blev det vanligt att utländska studenter kom till Uppsala för att disputera.

Självfallet ägnade Linné sitt huvudintresse åt naturalhistorien, men även den medicinska sidan av hans verksamhet var betydande och han var så gott som

¹ Nuvarande Överståthållarpalatset. Det var först sedan han gift sig 1739 som han flyttade till Rättmästarhuset vid Slussen.

ständigt sysselsatt med utredning och bearbetning av rent medicinska vetenskapliga frågor.

En fullständig medicinsk studiekurs hos Linné omfattade enligt fakultetens protokoll 1749 följande ämnen:

1. Demonstrationes plantarum in horto var sommar.
2. Materia medica 1 år.
3. Semiotica 1 år.
4. Diæta 1½ år.
5. Historia naturales 1½ år.

Våren och sommaren ägnades åt botaniken, under det att hösten och vintern anslogs åt den rent medicinska undervisningen.

Med *dietetik* avsågs vid denna tid allt som hörde till kroppens och själens hygien, en allmän hälsolära således. De föreläsningar som Linné höll i detta ämne tilldrog sig ett enastående intresse, som sträckte sig långt bortom fackliga gränser. Åhörarnas antal kunde ibland uppgå till några hundratal, en fantastisk siffra efter dåtida förhållanden, som vittnar om föreläsarens förmåga att fånga och entusiasmera ett auditorium. Det var säkerligen muntra tillställningar, som gick långt utöver vad man tidigare varit van vid i akademiska sammanhang, när Linné gisslade sin samtids tillgjordhet och olater.

Att leva efter naturen var för Linné det väsentligaste i dietetiken. Han hade stärkts i denna uppfattning, när han 1732 »kom till Lappland, och fant där ett folk, som sällan eller aldrig varit sjuke, fast alla elementer voro dem vidrige».¹

Linné ivrade för frisk luft och enkelhet i mat och dryck, lagom avvägning mellan motion och vila, och varnade för missbruk av njutningsmedel. Särskilt häftigt vände han sig mot alkoholmissbruket. »Den som kunde fördriva denna folkfiende», säger han, »gjorde fäderneslandet en större tjänst än den som kväser upprorsmakare.»²

Linné föredrog att bo på landet. »I städerna är stank av kloaker och annor orenlighet, vädret av det många andas i samma är ej så gott. Ute på landsbygden, var man ser, syns grönt som vederkvicker ögonen, varföre ock Skaparen gjort hela jorden grön; härpå spela blommor av allahanda och varjehanda kulörer, som excitera och göra människan nöje. Träden svinga sina löv och göra ett angenämt sus, fåglarna instämma med allehanda härliga sånger, hela regnum vegetabile giver en ljuvlig lukt från sig. Insekterna svänga omkring i luften, och sätta sig här och där som puchader, ja vart man vänder sig är rudera [spår] av den obeskrivliga Skaparen. Han måtte vara en sten som av allt sådant ej skulle vederkvickas.»³

Vi måste onekligen ge Linné rätt i detta. Det är väl just därför som vi så

¹ Diæta naturalis 1733. Utg. av Arvid Hj. Uggla. Stockholm 1958, p. 17.

² Spiritus frumenti, 1764, p. 18.

³ Diæta naturalis 1733, p. 52.

gärna samlas här ute på Hammarby om vårarna. »Han måste vara en sten som av allt sådant ej skulle vederkvickas!»

Linné ivrade också för en förnuftig klädedräkt. »Vad är orsaken att den ena adeliga familjen efter den andra går ut, mens bondens varar»,¹ frågar Linné, och han ger själv svaret. Fint folks fruntimmer är inte »nöjda med sin vackra proportion, de måste snöras att de bliva juncæ [smala som vassrör], och alltså behageligare och nättare». Bondhustrun, som »går så ledig om navlen som om låren får ofta 16 å 20 barn, tjocka och frodiga», medan den på fransyska maneret snörda »grevinnan, som går så smal om buken att man kan knipa för, får mest 1 å 2 bleka som döden».²

Det vore kanske önskvärt att här komma med en kommentar och göra en jämförelse med nutida förhållanden, men det är nog bäst att jag avstår.

Medan vi är inne på det numera som det starka betecknade könet, vill jag inte underlåta att nämna, att Linné med kraft vände sig mot det florerande bruket av ammor. Han ansåg att modern själv skulle taga hand om sitt barn och också amma det i de fall där det inte fanns något hinder för det. Han ansåg detta vara så viktigt, att han lät en av sina lärjungar disputerar på en akademisk avhandling om amman som styvmoder, *Nutrix noverca*, 1752.³

Linné fäste också uppmärksamheten vid något som i våra dagar anses för något fullständigt nytt och som lett till den moderna mödragymnastiken. Det var återigen lapparna och deras vanor som var förebilden. »Lappens hustru, då hon är bliven havande, får aldrig vara i ro för sin man eller mans mor intill hon föder, på det hon lättare skall föda. Men de förnåmte måste intet röra sig sedan de avlat, att de må få pinas bättre i sängen.»⁴

Linné hade insett vattnets stora betydelse. Han skriver: »Utom mat kan ingen leva»,⁵ och litet senare: »Tror dock att så skadeligt är vara utom dricka som någor-sin mat.»⁶ Det är praktiskt taget detsamma som formulerats i satsen »Det viktigaste är vatten! Utan vatten intet liv!» och som lett till den moderna vätskebehandling.

Det vore frestande att mera ingående behandla Linnés dietetik, som från läkarsynpunkt verkligen bjuder åtskilligt av intresse, men tiden medger det inte. Det är en otrolig mängd iakttagelser, som ligger bakom Linnés framställning. Han var ju mästaren i att snabbt fånga och förstå innebörden av en situation, där andra stod helt oberörda. En skarpare iakttagare torde man få leta efter. Han ägde också förmågan att på ett medryckande, pregnant och inte sällan drastiskt sätt lägga fram sina iakttagelser och sina slutsatser.

¹ Ib. p. 32.

² Ib. p. 35.

³ Föreligger även i översättning av Sven-Olof Thulin med efterskrift och noter av Telemak Fredbärj såsom nr 4 av Valda avhandlingar, 1947.

⁴ *Diæta naturalis*, p. 167.

⁵ Ib. p. 72.

⁶ Ib. p. 73.

Så är också Linnés dietetik ett sällsynt fascinerande kapitel i Linnés stora produktion, antingen man kommer i kontakt med den genom den del som utgavs av A. O. Lindfors i samband med jubileet 1907 eller genom hans ungdoms dietetik, som vi blev delaktiga av genom Arvid Uggla i samband med det senaste jubileet, och det är livligt att hoppas att det inte skall behöva dröja ytterligare ett femtiotal år, eller till Linnéjubileet år 2007, innan den resterande delen blir publicerad.

Som systematiker kände Linné stark frändskap med den franske läkaren Sauvages, professorn i Montpellier, som han aldrig träffade, men som han sedan hollandstiden flitigt korresponderade med. Han kom tillsammans med denne att framstå såsom en av grundläggarna av den s. k. *nosologiska skolan*. De ökade kunskaperna om sjukdomarna hade fört med sig en viss oreda och man ville nu skapa ordning i form av ett system och valde därvid botaniken som förebild. Sjukdomarna ordnades således i klasser, ordningar, släkten och arter. Något äldre läkare hade andra system.

Sauvages' första utkast *Nouvelles classes des maladies* utkom 1731. Linnés *Genera morborum* (sjukdomsgrupperna) trycktes först som dissertation 1759. Redan 1737 eller 1738 hade emellertid Linné färdigt ett manuskript, omfattande nio klasser.¹ Den mest bekanta editionen utgavs av Linné såsom fristående skrift i något utökat omfång 1763. Den översattes 1949 av Johan Bergman och förseddes med en efterskrift av Telemak Fredbärj. Den omfattar endast 39 sidor.

»Eftersom återställandet av en förlorad hälsa, vilket åstadkommes medels sjukvård, är läkarvetenskapens förnämsta ändamål, så är den främsta uppgiften för dem som sysselsätta sig med denna hälsobringande konst att ställa den rätta sjukdomsdiagnosen», framhåller Linné i sitt företal, och han fortsätter: »Denna åter är trefaldig, nämligen efter orsaken, verkan och tecknen. Nybörjarens första uppgift är att efter tecknen bestämma sjukdomarna och avgränsa dem från varandra. Efter diagnosen skall han slå upp och rådfråga auktorerna. Sjukdomarnas namn kunna icke fastställas, om de icke vederbörligen bestämmas och beskrivas med kännemärken, tagna från de yttre tecknen, och särskiljas från varandra. Ty vad som försiggår inne i kroppen är icke överallt tydligt, och i betraktande av den stora mängd sjukdomar, för vilka människokroppen är utsatt, är det icke lätt att tydligt framställa, särskilja och namngiva dem utan tillräckliga kännemärken och fastställa dem i grupper (genera).»²

»Genom systematisk uppdelning och bestämning ha botanisterna sökt noga bevara sina växter från sammanblandning. Genom att följa deras exempel skulle läkarna lika klart kunna meddela kännedomen om sjukdomarna, om de ordnade dessa i klasser, släkten och arter och på liknande sätt avgränsade dem.»

Linnés tanke var således, att på ungefär samma sätt som man examinerar en

¹ Se Fredrik Berg, Linné et Sauvages. Lychnos, 1956, p. 40.

² Genera morborum. Med efterskrift av Telemak Fredbärj. Valda avhandlingar nr 7, 1949, p. 3.

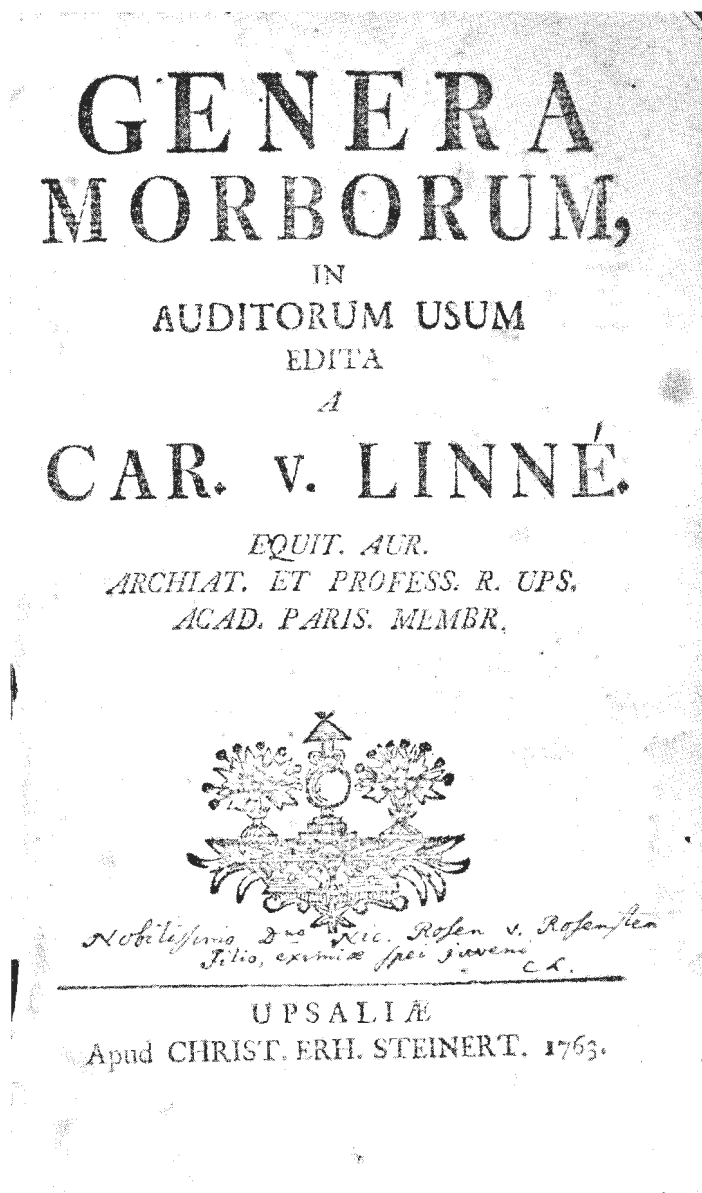

Fig. 3. Genera morborum 1763. Dedikationsexemplar till Nils Rosén von Rosensteins unge son, den sedermera så berömda ämbetsmannen Nils von Rosenstein (1752–1824). Tillhör Förf.

växt, skulle man kunna examinera en sjukdom. Han fortsätter: »Denna systematiska metod tillämpad på sjukdomarna ha många förståndiga läkare, särskilt nyare tidens största auktorer såsom Sydenham, Boerhaave, Hoffmann och andra stormän inom läkekonsten, anbefallt och sökt utarbета, dock icke alla med

samma framgång; ty de som vid sjukdomarnas diagnos sammanblandat orsaken med tecknen ha misslyckats. Likväl ha åtskilliga skickligt uppställt en del klasser, högst få dock ett större antal. Därför saknades ett system över sjukdomarna, till dess den berömde Sauvages, professor i Montpellier, en prydnad för Frankrike och för hela världen, utgav ett fullständigt *Systema morborum*, som enligt min mening genom naturlig ordning, karaktärsbestämningar och fullständighet till den grad överträffade alla andras metoder, att intet annat system kan likställas därmed. Detta har jag i mer än 20 år lärt ut vid Uppsala akademi och år för år förbättrat enligt nyare iakttagelser, tills det kunnat framstå sådant som jag nu i denna skrift framlägger det.»

Linné indelar sjukdomarna i *febrila* och *tempererade*.

De febrila indelas i tre klasser: *Exanthematici*, febrar med fläckvis uppstående hudrodnader, *Critici*, febrar med tegelfärgad urin, och *Phlogistici*, febrar med hård puls och lokaliserade smärtor.

Exanthematici återigen indelas i tre underavdelningar: *Contagiosi* (smittsamma), *Sporadici* (tillfälliga) och *Solitarii* (enstaka), var och en i sin tur omfattande ett olika antal sjukdomar. Till de smittsamma räknade han bl. a. pest, koppor, mässling, fläckfeber och syfilis eller fransosen som den också kallades.

Allt som allt omfattade systemet 325 olika sjukdomar, fördelade på 11 klasser, var och en i sin tur delad i 2–8 ordningar.¹

Vid sina föreläsningar gav Linné en mera fyllig bild av var och en av dessa sjukdomar, såsom hans egna koncept och åtskilliga bevarade kollegieanteckningar utvisar.

Genera morborum mottogs med stort intresse. Nya upplagor trycktes på 1770-talet i Lyon, Hamburg och Ferrara och på 80-talet två gånger i Edinburgh (tillsammans med ett system av William Cullen) och slutligen 1787 i Montpellier. Det måste således ha varit ett inte så litet antal medicinare i utlandet, som hämtat vetande ur detta arbete. Förutom att det utvisar Linnés oavvisliga behov av reda och systematik, ger det oss en klar bild av hur man på den tiden såg på de olika sjukdomar som man då kände till.

Om denna Linnés speciella sjukdomslära, Genera morborum, inte är så svår att förstå, kan man knappast säga detsamma om hans allmänna patologi, som han 1766 framlade i en till omfånget obetydlig skrift om 29 små oktavsidor, *Clavis medicinæ duplex, exterior et interior* (medicinens tvenne nycklar, den yttre och den inre).

Linné själv hyste de högsta tankar om detta sitt verk. »Patologien, grunden till hela medicinen och till all theoria medica, har mer vunnit av L. uti dess Clavi Medicinæ, i dess 8 paginis, som är ett mästestycke och en den största juvel i medicinen, än med 100 auktorer och folianter»,² säger han själv på ett

¹ Dissertationen Genera morborum, 1759, omfattar 323 sjukdomar, fördelade på 10 klasser.

² Vita Caroli Linnæi, p. 164.

ställe, och på ett annat framhåller han, att den »torde fodra än en mans ålder innan den förstås av de lärdaste».¹

I själva verket skulle det dröja ett och ett halvt århundrade, innan någon i vårt land gjorde något allvarligt försök att tolka »Clavis» mera ingående, eller ända till 1907, då den lärde anatomiprofessorn vid Karolinska Institutet Erik Müller höll ett minnestal i Svenska Läkaresällskapet med anledning av 200-årsdagen av Linnés födelse.² Redan ett 30-tal år tidigare hade Otto Hjelt i Helsingfors givit sig i kast med samma uppgift, men inte gått till botten på problemet på samma sätt som Müller. Hjelt är ju annars den förste som ingående behandlat Linné som läkare, och hans arbete utgör fortfarande standardverket på området.³

Jag kan inte här gå närmare in på innehållet i Clavis. Jag vill endast antyda, att människokroppen enligt den teori, som Linné framför i detta arbete, består av två substanser, barken och mårgen, som spinner sig i varandra som trådarna i en konstrikt vävnad. Mårgen, som stammar från modern, motsvarar nervsystemet. Barken, som stammar från fadern, bildar musklerna, benen, blodet och viscera (»inkråmet»). Kroppen såsom maskin styres av livet, vars tecken är rörelse. Rörelsen nöter ständigt och det utnötta ersättes genom födan. Genom fel i dieten uppstår sjukdomar.

Dessa teser utvecklas nu närmare i de följande kapitlen. Nycklarna till hela medicinens gåta är tvenne. Den yttre nyckeln öppnar förklaringen till de sjukliga förändringarna i barksubstansen, under det att den inre nyckeln lär oss att förstå mårsubstansens sjukdomar.

Linné bygger vidare och sammanfogar på så sätt en mängd olika äldre och yngre medicinska uppfattningar i »en lärobyggnad, så enhetlig och avslutad som ett medicinskt system överhuvud kan vara», säger Müller, som anser Clavis vara Linnés huvudarbete inom medicinen.

Müller är utan tvekan den som bäst satt sig in i Clavis, och Müllers ställning som framstående vetenskapsman var ju också sådan, att vi nutida läkare med den ytliga bildning som stått oss till buds har svårt att kritisera honom, men ändå ställer man sig något frågande inför detta hans utlåtande.

Själv är jag naturligtvis inte alls kompetent att avgiva något omdöme om Clavis. Jag får kort och gott konstatera, att det ger intryck av att vara ett barn av en tid som ligger mycket långt tillbaka och att det nu gått en mansålder sedan det förståtts ens av de lärdaste.

Under skoltiden i Växjö skrev Linné ett manuskript, där han införde allt det vetande som han kunnat inhämta om olika växter. När det beslutats, att han skulle bli läkare, kompletterade han denna sin s. k. *Örtabok*, som utgavs av

¹ Ib. p. 131.

² Erik Müller. Carl von Linné. Minnestal hållet i Svenska Läkaresällskapet den 14 maj 1907. Hygiea, 1907, del I, p. 545-592.

³ Otto E. A. Hjelt. Carl von Linné såsom läkare och medicinsk författare. Uppsala 1907.

Svenska Läkaresällskapet genom Telemak Fredbärj till jubileet 1957, genom att för var och en av växterna ange dess medicinska användning och verkan. Det var således redan under skoltiden som Linné kom i beröring med *materia medica*, drogkännedomen och farmakodynamiken.

Linnés lärobok i detta ämne, som helt naturligt låg honom varmt om hjärtat, utkom av trycket 1749. Den omfattar 252 sidor och utgör ett sammandrag av hans föreläsningar i ämnet — om de officinella växterna och drogerna. Den kan med andra ord rubriceras såsom Linnés lärobok i sjukdomarnas behandling. Den tilldrog sig en stor uppmärksamhet från samtidens vetenskapsmän och användes i många år inte endast i vårt land utan också på kontinenten som lärobok för medicinare och farmaceuter. Linnés tyske lärjunge Schreber fick utgiva inte mindre än fyra nya upplagor, den sista så sent som 1787, vilket synes mig vittna om ett stort behov och intresse också för denna lärobok.

Jag kanske bör tillägga, att *Materia Medica* behandlande djur- och stenriket utkom som dissertationer åren 1750 resp. 1752 och såsom en särskild bok omfattande både djur- och stenriket år 1763, en raritet som finns bl. a. på Carolina Rediviva.

Linnés intresse för *materia medica* tog sig också uttryck i initiativet till en ny farmakopé och i en ganska betydande insats vid utarbetandet av denna, *Pharmacopoea Svecica* 1775, varom bl. a. hans för några år sedan återupptäckta egenhändiga manuskript till utkastet av år 1761 bär vittne. Det var 1945 som vår dåvarande vice ordförande, överbibliotekarien Anders Grape meddelade oss det sensationella fyndet, som han gjort i Karolinska institutets manuskriptsamling.¹ Det visar att Linné utarbetade den del av farmakopén som betecknas »*materia medica*», framför allt dess avsnitt »*vegetabilia*». Som sig bör såg Linné till att en hel del föråldrade medel i den gamla farmakopén, *Pharmacopoeia Holmiensis* av 1686, blev utmönstrade, under det att nya tillkom.

Linné var emot bruket av sammansatta läkemedel, s. k. *composita*, han ivrade istället för de enkla, s. k. *simplicia*. I våra dagar finns ett trettiotal av Linné egenhändigt skrivna recept bevarade, nästan alla upptagande *simplicia*.

Tyvärr fick inte Linné uppleva upptäckten av *digitalis*. Det hade annars varit en upptäckt helt i hans anda.

År 1775, således samma år som farmakopén trycktes och ett par tre år innan Linnés bortgång, blev engelsmannen William Withering tillfrågad om vad han ansåg om ett gammalt familjerecept för botande av vattusot. Det bestod av över 20 olika örter, såsom var vanligt med de sammansatta läkemedlen. Withering förstod dock genast, att den verksamma drogen i detta recept inte kunde vara någon annan än *digitalis*. De övriga beståndsdelarna var i detta sammanhang utan betydelse. Om någon läkare i våra dagar gör en så glänsande upptäckt, brukar det inte dröja länge, innan man i någon tidskrift kan läsa härom — åtminstone i form av en »*preliminary report*». Men så var det inte med Withering!

¹ Anders Grape. Linné, Abraham Bäck och *Pharmacopoea Svecica* av år 1775. SLÅ, 1946, p. 12.

Först 1785, efter 10 års trägna studier i ämnet, publicerade han sin upptäckt, med en noggrann beskrivning av både verkningar och biverkningar.¹ Jag hade unnat Linné att ha fått läsa den boken! Det skulle ha berett honom ett särdeles nöje och hade också stärkt honom i hans tro på de enkla läkemedlen.

Withering var en stor beundrare av Linné. Han skrev således en engelsk flora i två tjocka band, »according to the System of the celebrated Linnæus», 1776.

Om någon i Nationalmuseum blir något konfunderad inför ett porträtt, som har vissa likheter med Linné, men där ansiktet visar sig föreställa någon annan än denne och blomman visar sig vara en annan än den blyga linnean, då står vederbörande inför Bredas berömda porträtt av just William Withering med digitalisplantan i sin hand.

Linnés huvuduppgift som professor var naturligtvis forskning och undervisning för utbildning av läkare, som det var ett enormt behov av.

Under peståret 1710 fanns det på Gotland överhuvud taget inte någon läkare, och på sin Lapplandsresa 1732 skriver Linné: »Här i Gävle är det sista apoteket i Norden och doktor sista provincialis.»² År 1746 säger han i Västgötareisan om Mariestad: »här bodde den endaste provincialmedicus här i landet, doktor Gustaf Zimmerman».³ Ännu några år senare fanns det i hela vårt land, som då hade 1,8 milj. innevånare, endast 12 provinsialläkare. I Stockholm, som då hade omkring 53 tusen innevånare och som i alla tider haft förmågan att draga till sig landets läkare, dog årligen var tjugonde innevånare.⁴ Som en jämförelse kan nämnas, att nu dör årligen var hundra.⁵ Om vi nu hade samma dödlighet som på Linnés tid, skulle det innebära, att för var gång som det nu inträffar ett dödsfall, så skulle vi samtidigt behöva registrera ytterligare fyra. Sådan var den bistra verkligheten på den gamla goda tiden.

De nyutbildade läkarna förslog inte långt — även om ett inte ringa antal till Linnés förtrytelse skaffade sig snabbutbildning i Greifswald, vars universitet var beryktat för att tilldela sina alumner doktorsdiplom på mycket lösa boliner.

För att så fort som möjligt råda bot på detta missförhållande bestämdes om snabbutbildning till läkare av — prästkandidaterna! Linné gav hösten 1759 en kurs om »sjukdomars kännande, hållne privatim uti 12 lektioner». Linnés koncept finns fortfarande i behåll i London och av kollegieanteckningar åtminstone tre, ett exemplar i Carolina Rediviva, omfattande 48 sidor kvarto, ett i gymnasiebiblioteket i Strängnäs och ett hos förf., omfattande 116 sidor kvarto.

Av vårt exemplar framgår, att Linné vid dessa föreläsningar följde *Genera morborum* (1759) så gott som fullständigt.

¹ William Withering, *An Account of the Foxglove, and Some of its Medical Uses: with Practical Remarks on Dropsy and other Diseases*. Birmingham 1785.

² *Iter Lapponicum*. Uppsala 1913, p. 12.

³ Carl Linnæi *Wästgöta-Resa*. Stockholm 1747, p. 17.

⁴ Kock, p. 87.

⁵ Stockholms stads statistik. 1960.

Ett par belysande axplock må tillåtas.

Skörbjugg var då »en allmän sjukdom i vårt rike». Bland de 9 symtom som Linné uppräknar, kan jag nämna aptitlöshet, trötthet, svullnad och blödning från tandköttet, blå fläckar på kroppen, isynnerhet på låren, och vidare att »spotten är salt».

»Att slippa skörbjugg, bör man icke supä bränvin, icke äta mycket var gång. Ehuru trött man är, skall man dock gå tills man blir däven, avhålla sig så mycket man kan från salt mat.» »Är salt i spotten kan man vara förvissad om att man har skörbjugg», och frågan blev då, hur man skulle kunna konstatera detta. Linné hade ett enkelt recept. »Att salt är i spotten kan man finna om man spottar i elden och det sprakar, eljest fräser det.» Så lätt var det!

Till behandling rekommenderades citron, som »kan borttaga de små fläckarne som av denne sjukdom härröra». Såsom *En skön skörbjuggskur* betecknar han följande.

»Tag pepparrot och riv den på ett rivjärn, tag sedan därav 2 skedar, fukta den med ättika, och låt ett kvarter mjölk sjudas upp, men icke koka, lägg den fuktade pepparroten däruti, varav mjölken yster. Av denna vassla drickes var morgon, vilket gör sannerligen mera än man spenderade 50 plåtar på apoteket för medicamenter.»

Under *Nyctalopia* — dagblindhet eller mörkerseende — berättas en kuriös historia. »En student hade beställt sig kläder av en skräddare och när han fick dem voro de för små. Studenten gav skräddaren en brav släng på ögat varav skräddaren låg förbunden och blev ofärdig, ögat svällde och gick mer ur skallen än det andra. När han sedan blev frisk kunde han i mörkret göra vad han ville, sy, skära till, m. m. Han stämde sedan studenten för Consistorium Academicum och påstod att han skulle böta och betala för skadan. Studenten stämde skräddaren igen och begärde betalning för alla de ljus som skräddaren sparade och för den konsten att han kunnat göra honom seende i mörkret. En rätt svår process. Händelse verkligen i Uppsala när Hr Arkiatern var student. Mången skulle vilja praktisera detsamma, men det är mycket ovisst, om man kan träffa så rätt.»

Alltsomallt behandlades 323 sjukdomar i föreläsningarna för teologerna. Som avslutning kom *Herr Arkiaterns Slut-Tal*.

»Flere sjukdomar känner jag icke, utan har nu efter löfte på 12 timmar genomgått alla sjukdomar och tackar eder, mina Herrar, för det ni så talrikt täckt avhöra detta. Jag har som kortast genomgått patologien och lärt eder känna sjukdomarne till deras åtskillnad och märkeligaste orsaker. Många pläga anföra sjukdomar som dock icke äro morbi utan causa morborum. Löss är ingen sjukdom, sten är ingen sjukdom utan det är en sten, men kan dock vara causa morbi. Maskar äro icke morbus utan causæ morborum. Desse äro causæ morbi non ipsi morbi. Såsom en kniv icke är någon sjukdom fast jag kan skada mig med honom, även ock (med) mat till överflöd. Jag hoppas i skolen aldrig ångra, mine Herrar, desse 12 timmar. Eder nytta skall bliva mångfaldig. 1mo

kunnen I ju bruka de lärdomar som äro skrivna om sjukdomar och deras kurerande. Det är artigt köpa sig en bok, slå efter sjukdomen och se huru han kan kureras. Allt detta skulle eljest vara för Eder som hebreiska och arabiska.»

Bland de unga prästämnena var kursen inte särskilt populär, trots att Linné inte skall ha betingat sig något arvode. För att stimulera intresset blev det nödvändigt att utdela särskilda medico-teologiska stipendier.

I Lund gick man senare betydligt längre. Där ordnades med en särskild *medico-teologisk fakultet*, omfattande samtliga professorer i medicin och teologi. Den stod t. o. m. först i universitetskatalogen och ägde bestånd i över 30 år.

Denna s. k. *pastoralmedicin* kunde säkert vara till mycket stor nytta. Det berättas om en komminister i Heda socken i Östergötland, att han under en tioårsperiod behandlade bortåt 8 000 patienter och även utförde några mindre operationer.

För mången verkar det kanske egendomligt med läkarutbildning för präster. Då vill jag bara påminna om att vi ännu i våra dagar funnit det nödvändigt att ge en präst partiell läkarutbildning för att nöjaktigt kunna klara sjukvården i en församling i Stockholms skärgård.

Den värdefullaste delen av Linnés medicinska författarskap återfinnes i disertationerna, av vilka inte mindre än 85 är rent medicinska. Åtskilligt av stort värde finns också i Vetenskapsakademiens publikationer och i reseskildringarna.

Inom ett område av läkekonsten är det ingen tvekan om att Linné var betydligt mera klarseende än sin samtid och långt före denna, nämligen när det gäller den roll som osynliga organismer, »animalcula viva», spelar som sjukdomsalstrare.

I en uppsats *Om slökörn*, som 1750 intogs i Vetenskapsakademiens handlingar, heter det: »Det är underligt med oss människor, att vi förakta allrämest de minsta tingen, och vi förebrå ofta varandra, när någon klyver hår och grälar med petisser, men om vi väl betänka oss, lär vi finna, att de minsta tingen göra största verkan i naturen och det allmänna. ... Till äventyrs hava osynliga maskar utsopat fänanen över hela Europa, igenom den nu gångbara Fä-sjukan. Kan ock ske, att koppor, mässling, blodsot, fransoser, ja själva pesten förorsakas av de finaste maskar.»¹

I disertationen *Exanthemata viva*, 1757, utvecklar han denna åsikt vidare, och anför att vissa sjukdomar förorsakas av parasitära »smådjur», dels sådana som är för det obehäpnade ögat synliga och till sin tillvaro fullt bevisade och kända (såsom skabbdjuret), dels sådana som ännu ej är iakttagna men på goda grunder säkert förhandenvarande. Som sådana sjukdomar nämner han bl. a. rödsot eller dysenteri, som av honom kallas »scabies intestinorum interna», kikhosta, koppor, mässling och pest.²

I en annan disertation, *Mundus invisibilis* (den osynliga världen), 1767, läg-

¹ Kungl. Vetenskapsakademiens handlingar 1750, p. 183.

² Hjelt, p. 76 f.

ger han här till spetälska, lungsot och frossartade febrar, och han framkastar frågan: »Måne icke dylika smådjur äro skulden till de flesta smittosamma och utslagssjukdomar?» Smittvägarna skulle vara huden genom beröring, svalget och magen genom nedsväljning och lungorna genom inandning.

Slutorden i denna avhandling lyder: »De nämnda allraminsta djuren förorsaka måhända större härjningar än de största, ja, de taga kanske livet av flera än alla krig ... Framtiden må draga detta och mera annat fram i ljuset.»

Linné hade kommit till den uppfattningen att jäsnings- och förruttnelseprocesserna var likartade och att de berodde på levande organismer. I sin *Skånska Resa*, 1751, berättar han, att om vinet inte vill jäsa, så kan man få igång denna process med hjälp av ett stycke färskt kött. »Är detta experimentet säkert, så följer därav åtskilligt, som förklarar flera fenomen i medicinen ... och även att putrefactio och fermentatio icke äro alldeles så konträra, som medici allmänt trott.»¹ »Få se om icke på slutet all jäsning bliver idel levande partiklar.»

Det är rätt märkligt, att Linné kunde komma till denna framsynta uppfattning, när vi betänker, hur bristfälliga de tekniska hjälpmedlen var på den tiden. Linné ägde ett s. k. Cuff-mikroskop, som i början av detta sekel återfanns i Skara och som nu är deponerat i Linnémuseet i Uppsala.² Det är tillverkat av J. Cuff i London och dess förstöringsförmåga är ringa. Det kom också att dröja ett århundrade med stora tekniska framsteg inte minst ifråga om mikroskopet, innan det slutgiltigt kunde visas, att den uppfattning som Linné hyste var riktig.

Det förtjänar nämnas, att Linné var den förste här i landet, som föreläste om *yrkessjukdomar*. I dietföreläsningarna ingick en serie härom med omnämnande av ett 40-tal yrkessjukdomar.³ Han skrev också en avhandling i samma ämne, *Morbi Artificum*, 1765.⁴ Hans intresse för detta ämne hade säkerligen väckts, då han under Dalaresan kom i beröring med den s. k. stendammslungan hos kalkstensarbetarna i Mora.

Linné var vidare den förste, inte bara i vårt land, utan såsom Nils Antoni⁵ framhållit överhuvudtaget, som givit en beskrivning av ett fall av s. k. *Broca-afasi*, dvs. en viss form av talrubbing beroende på en viss skada i hjärnan, publicerad i Vetenskapsakademiens handlingar 1745 med titeln *Glömska af alla Substantiva och i symmerhet namn*.

Innan jag slutar, vill jag nämna, att Linné på ett par håll inom den svenska läkarvärlden lämnat spår efter sig, som inte torde vara allmänt kända, nämligen inom marinläkarkåren och inom medicinalstyrelsen.

¹ Carl Linnæi *Skånska Resa*. Stockholm 1751, p. 314.

² Det finnes avbildat hos O. Juel, Linnés mikroskop, *Sv. Bot. Tidskr.*, 1913, O. T. Hult, Om Linné och »Den osynliga världen», *SLÄ*, 1934, p. 125, och K. V. Ossian Dahlgren, Peter Collinson om Vegetativa mutationer samt ett brev från Linné med anledning härav, *Sv. Bot. Tidskr.* 1956, p. 302.

³ A. O. Lindfors. Linnés dietetik. Uppsala 1907, p. 64 f.

⁴ Föreligger även i översättning av Ejnar Haglund med efterskrift och noter av Telemak Fredhjärj såsom nr 20 av Valda avhandlingar, 1955.

⁵ Nils Antoni. »En lärd man i Uppsala». *Opuscula medica*, 1957, p. 155.

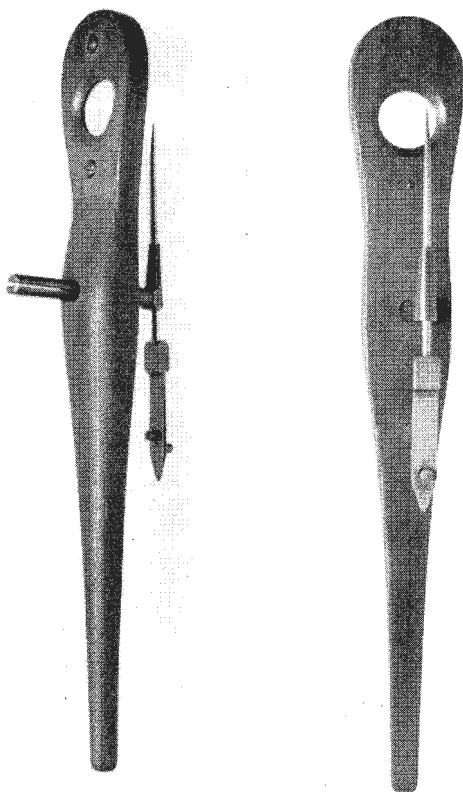

Fig. 4. Lupp, som enligt traditionen tillhört Linné. Tillhör Förf.

De gradbeteckningar som landets *marinläkare* bär på uniformsärmen är röda till färgen, och är jämte den röda passpoalen på kragen den sista resten av den helt röda uniform, som Linné bar som amiralitetsläkare och som vi kan se på Scheffels porträtt av Linné som brudgum 1739 och som brukar kallas hans brudgumsfrack.¹

Inom *medicinalstyrelsen* känner man väl till det förtroliga samarbete som på sin tid ägde rum mellan chefen för dåvarande Collegium medicum, Abraham Bäck, och Linné. Bäck var ju Linnés speciellt förtrogne vän, och han inhämtade ofta Linnés uppfattning, när det gällde utbildningsfrågor, tillsättning av läkartjänster och annat. Deras samarbete var tidvis mycket intimt. Som en påminnelse om denna tid hänger i generaldirektörens tjänsterum ett porträtt av Linné, målat av Brander, och sedan början av 1800-talet pryder linnean kragen på *medicinalstyrelsens* officiella uniform (som dock numera knappast kommer till

¹ Originalet på Hammarby.

användning). Under senare år har också linneans färg blivit medicinalstyrelsens officiella, och en krans med band i denna färg följer nu alltid en bortgången tjänsteman i medicinalstyrelsen på den sista färden.¹

I detta sammanhang kanske det också är lämpligt att påminna om, att det i *Svenska Läkaresällskapets* stora samlingssal finns tvenne byster av världsberömda läkare. På den ena sidan står Hippokrates, på den andra Linné (av W. Runeberg).

Mycket vore att tillägga, om dissertationerna om spetälskan, Uppsala-febern, skörbjuggen, om läkemedlens lukt och smak, och inte att förglömma om smultronen, som botade Linnés egen svåra podager, väl den enda podager i världen som botats av smultron. Om vi så erinrar oss, att Linné under Skåneresan förrättade apoteksvisitation,² och att han 1747 erhöll hederstiteln arkiater, så torde emellertid med dessa korta fragment de viktigaste sidorna av Linné som läkare och medicinsk vetenskapsman vara berörda i all korthet och därmed skulle också ändamålet med detta anförande vara uppfyllt.

Jag hoppas, att jag lyckats övertyga också den mest klenrogne, att Linné verkligen var läkare, att han avlade sina examina på det på den tiden vedertagna sättet, att han en tid av nära tre år var praktiserande läkare i Stockholm, där han också var amiralitetsläkare, att han slutligen under nära 37 år var professor i medicin vid Uppsala universitet, varvid han som lärare och vetenskapsman gjorde så betydande insatser, att han inskrivit sitt namn i medicinens historia såsom vårt lands internationellt sett kanske mest kände läkare genom tiderna.

Har jag inte lyckats med detta, ja då, mina damer och herrar, kan jag inte skylla på något annat än min egen begränsade förmåga.

¹ I. Flygare. Carl von Linné — Collegium medicum. Manuskript. Publiceras i Svenska Läkartidningen.

² Fredrik Montelin. Universitets-apoteket Svanen i Lund 1627–1927. Lund 1927, p. 205. — Visitationen, som gällde apoteket i Kristianstad, förrättade Linné på anmodan av landshövding Barnekov den 29 juli 1749. Linné var en van apoteksvisitorator. Bland hans ämbetsplikter som medlem av medicinska fakulteten ingick nämligen att årligen förrätta »examen på apoteket i Uppsala eller visitation».

JAN JOHANSSON

STILISTISKA DRAG I LINNÉS TAL OM MÄRKVÄRDIGHETER UTI INSECTERNA

År 1739 stiftade några naturvetenskapligt och ekonomiskt intresserade personer, bland dem amiralitetsläkaren dr Carl Linnæus, Svenska Vetenskapsakademien. Linnæus¹ blev genom lottning utsedd till akademiens förste praeses. Då han nedlade praesidiet, höll han sitt Tal om märkvärdigheter uti insecterna. Att talet hölls på svenska och ej på latin, något som man kanske kunnat vänta sig, berodde på akademiens strävan att främja det svenska språket.²

Jöran Sahlgren har i en uppsats³ framhållit, att Linnés talarkonst var »skäliggen enkel». Vidare: »Han lärde sin talarkonst i kyrkan, och som orator erinrar han i hög grad om lekmannapredikanten.» Sahlgren menar att detta var helt naturligt. Linné var varmt religiös och torde ha varit en trägen kyrkobesökare. Hans fader var präst, och »den dagliga husandakten i en prästfamilj tog vid 1700-talets början rätt betydlig tid i anspråk». Såsom naturvetenskapsman hade han inte heller någon grundligare skolning eller övning i den klassiska retoriken. När han så skulle hålla ett tal, måste han ta sina mönster från den religiösa talarkonsten, vilken han, enligt vad ovan sagts, torde ha behärskat bäst.

Sahlgren menar sig kunna visa, att Linnés Tal om märkvärdigheter uti insecterna är uppbyggt som en regelrätt predikan. Enligt den danske homileten Pontoppidan (1700-talets förra hälft) består en predikan av följande huvudstycken: 1) texten, 2) ingången eller exordium, 3) huvudsakens föreställning eller propositio, 4) delningen eller divisio, 5) förklaringen eller explicatio, 6) tillämpningen eller applicatio.

Texten är från Job 12: 7 f:

»Fråga *Djuren* och de skola lära dig,
Och *Foglarne* under Himmelen, de skola säga dig,
Och tala med *Jordene*, och hon skal lära dig,
Och *Fiskarne* i hafvet, de skola förkunna dig.»

¹ I fortsättningen kommer jag att använda namnformen Linné.

² Vidare om talets tillkomst, tryckning m. m., se Carl von Linné, Tre tal, s. 71 f.

³ J. Sahlgren: Linné som predikant. — Den närmast följande framställningen grundar sig på denna uppsats.

Efter den följer ingången eller exordium, som bör vara en förberedelse till att höra propositio: »Alt hvad den Alsmäktige Skaparen inrättat på vårt jordklot är gjordt i en så undersam ordning, at ej et enda fins, som ej behöfver et annats bistånd til sit underhåll.» På detta följer en kort förklaring.

Sedan låter Linné propositio föregås av divisio eller delningen, som består av fyra delar, var och en framställande en del av temat och var och en med sin förklaring. Dessutom sammanfattas de tre första delarna i var sin latinska sentens. Det hela blir ett slags logisk bevisföring, som mynnar ut i propositio, huvudsakens eller temats framställning. Temat blir, att vi bör tjäna varandra med förenade krafter genom att rikta förnuftet på naturen.

Linnés tal är alltså en »tematisk» predikan, dvs. efter exordiet följer ett ur texten hämtat tema.

Dock bleve han alltför långsam, säger Linné, om han skulle tala om allt vad naturen visar oss. Därför begränsar han sig till »de minsta kräken».

Från insekternas värld tar Linné således förklaringen eller explicatio, som kommer att omfatta huvuddelen av talet. Ju märkvärdigare insekterna är, desto bättre tycks de honom belysa Guds ofattbara makt.

Så kommer det egentliga talets sista del, tillämpningen eller applicatio:

»Desse äro altså de Guds verk, i hvilkas åskådande vi oss öfva skole.

— — — — —
Gud har ju fört oss hit i verlden, som är på så oändeliga sätt beprydd. Han, som gifvit oss ögon at se sådant, har ock dermed befalt oss betänka hvad vi se.

Törs jag altså säga, at den försmädar Guds Lag, som säger at denna kunskap är onödig; ty den oss skapat, har ock skapat dem.

— — — — —
Människan är ock derföre skapad, at hon skulle skärskåda Skaparens verk, och då hon admirerade Kreaturet, at derigenom ärkänna dess mästare, här besynnerligen, der INGA UNDERVERK ÄRO STÖRRE ÄN DE MINSTE.»

Meningsbyggnaden, både i Tal om märkvärdigheter uti insecterna och i Linnés övriga produktion, är enkel och klar. Även när meningarna någon gång blir längre, bibehåller de sin enkla och klara uppbyggnad: »Nu är tid strida mot *Torrakanerna* (Blatta 617), et skadeligt röfvande partie, som kanske först förskrifvit sig från America och Surinam, där de kallas *Kakerlacki*, hvar ifrån det practicerat sig öfver til Europa, förökt sig och gått genom Turkiet, Rysland, Finland; men nu redan förmärkas lönligen uppehålla sig i Stockholm» (s. 23). Konstlöst fogas sats till sats utan något försök till sammanflätning.¹ Det är naturvetenskapsmannen som lägger fram sina iakttagelser.

Linné undvek således de inom den klassiska retoriken så omhuldade perio-

¹ Jfr Margit Abenius, Allt är viktigt.

C A R L L I N N Æ I

MED: DOCT: OCH BOTANIC: PUBL:
KONGL. AMMIRALITETS MEDICI.
KEYSERLIGA ACADEMIENS ANDRA DIOSCORIDIS.
CORRESPONDENT AF FRANSKA ACADEMIEN,
LEDAMOT AF SOCIET. REG. SCIENT. SUECIÆ.

T A L,

O M

MÄRKWÄRDIGHETER

U T I

INSECTERNE,

HÄLLIT FÖR

WETTENSCHAPS ACADEMIEN

U T I

AUDITORIO ILLUSTR,

D Ä

FÖRSTA PRÆSIDENTSKAPET

AFLADES

1739. D. 3. OCTOBER.

På Wettenskaps Academiens befallning uplagt ;

STOCKHOLM, Uti det Kongl. Tryckeriet

Hos Directeuren PET. MOMMA

M D C C X X X I X.

Titelblad till första upplagan av Linnés presidietal, den första skrift som Vetenskapsakademien lät trycka med antikvastil.

derna.¹ I företalet till sin Öländska och Gotländska Resa har Linné några ganska skarpa rader, som visar hans syn på sitt eget författarskap i förhållande till en

¹ Svensk uppslagsbok: »Period kallas ibland en *sammansatt sats* el. en s. k. *mening*, vars satser äro sammanfogade på ett invecklat men harmoniskt sätt.»

viss del av den samtida vitterheten: »Skrifarten är mycket enfaldig, hwarföre jag torde blifwa hårt ansedd af många Plinii Nächtergahler. Språket pryder en wetenskap som kläderne kroppen, den som intet sielf kan hedra kläderne, måste låta dem hedra sig. Om hos andra folkslag allenast Eloquentiae Doctores fått skrifwit, torde werlden i dag wetat mindre.»¹ Man skulle kunna fatta detta som en stilistisk programförklaring, gällande för Linnés hela författarskap. Det sakliga innehållet dominerar, de språkliga prydnaderna kommer först i andra hand. Och det sakliga innehållet blir mängder av fakta. Margit Abenius har i en uppsats² undersökt detta stildrag hos Linné. Hon pekar på den oerhörda tätheten av fakta: »Fakta trängs hos Linné.» I stället för att fördjupa intresset på en punkt, sprider och fördelar han det till de olika enskildheterna. Margit Abenius antar också, att för Linné själva faktum var intresse- och känslobetonat. Detta antagande tycks mig högst troligt. Härav kunde man dra den slutsatsen, att Linné då utgick från att själva faktum också för läsarna (eller åhörarna) var intresse- och känslobetonat. Alltså var utsmyckningar i och för sig obehövlige. Med sin starka självkänsla var Linné säkert också medveten om att hans fakta var av enastående betydelse och att hans stil därigenom egentligen inte behövde några utsmyckningar.

Men även om stoffet, det sakliga innehållet, är viktigast för Linné, och även om egentliga perioder saknas i hans produktion, så är knappast hans skrivart så »enfaldig» som han själv påstår, allra minst när det gäller det retoriska författarskapet. Han använder sig av parallellism, enumeration, adjektivhopning; han brukar ordformer och uttryck från bibeln; han nyttjar en stor mängd bilder och personifikation.

Linné brukar i Tal om märkvärdigheter uti insecterna flitigt det stildrag som kallas parallellism,³ t. ex. på s. 10: »Desse böre vi lära och använda; ty härigenom få vi vårt uppehälle och helsa: härigenom förundre vi oss öfver Skaparens allvishet och allmagt: här få vi det rätta nöje för själ och sinne.»

När flera sinsemellan parallella satser sammanställas, får vi vad Sixten Belfrage kallat en »parallelliserande enumeration».⁴ En typisk sådan är den högstämnda hymn, i vilken det mänskliga förståndet lovprisas (s. 9):

»Vi hafve ej fått den styrka, som *Elephanten*; men vettet har lärt tämja den starkesta.

Vi hafve ej fått så snält *lopp*, som *Haren*; men snillet har lärt fånga den snäl-lesta.

¹ Företalet till Carl von Linnés Öländska och Gotländska Resa. — Några uppenbara tryckfel har rättats i citatet.

² Margit Abenius, a. a. — Den närmast följande framställningen grundar sig på detta arbete.

³ Svensk uppslagsbok: »Parallellism kallas ett karakteristiskt stildrag i hebreisk biblisk poesi, som består däri, att två halvverser el. två el. flera efter varandra följande verser stå i ett oftast även i yttre avseende märkbart logiskt likhetsförhållande.»

⁴ S. Belfrage: Parallellism och parallelliserande enumeration hos Linné.

Vi hafve ej fått *händer*, at gräfva genom jorden, som *Mukvaden*, men efter-tanken har lärt genomgräfva hårda hällebärgen.

Vi hafve ej fått *Fenor* och spol [stjärt, stjärtfena], som *Fiskarna*; dock har vår hjärna lärt oss simma til bägge Indierne.

Vi hafve ej fått *Vingar* som *Foglarne*; dock har uträkningen lärt taga neder fogelen utu Skyarna.

Vi hafve ej fått *Ögon* skarpa, som *Loen*; men omtanken har lärt genom Tuber se fläckar i planeterna och genom Microscoper se ådrorna i Lusen.»

Det är Oscar Levertin som skapat beteckningen »biblisk hymn» för detta slag av uppräknings hos Linné.¹ Han menar att hymnerna går tillbaka på bibel-poesin dels därför att de är skrivna på rytmisk prosa, dels därför att de har samma slags parallellism som den i bibeln.

Att Linné var, från vår tids synpunkt, enastående förtrogen med bibeln märks bl. a. av de talrika bibelcitaten i hans skrifter. Att han med så gott resultat kunde utnyttja bibelns mönster torde tyda på, att han haft ett för rytm och stil mycket känsligt öra.

Sixten Belfrage² har emellertid framhållit, att Linné inte enbart fick mönstret till sina hymner från bibelns poetiska böcker. Han menar, att den parallelliserande enumerationen hos Linné har sin yttersta grund i naturvetenskaps-mannens annotationsstil: varje iakttagelse registreras i en kort sats; sinsemellan får de olika satserna ofta likartad struktur, ofta med huvudordet främst. Ett exempel ur en av reseskildringarna:

»ANGELICA Silvestris 234. wid bäckarne.
CIRSIIUM 657. med snöhwita blad på undre sidan.
HIERACIUM palustre 638. i myckenhet.
JUNCUS foliis nodoso-articulatis 285. i alla kärr.
CYPERUS gramineus 38. växte helt allmän, der ängen war sidlänt.
SPERGULA 577. i alla åkrar.»³

Stilistiskt är emellertid detta slag av parallelliserande enumeration och den bibliska parallellismen mycket nära besläktade.

En av hymnerna i Tal om märkvärdigheter uti insecterna börjar på följande sätt (s. 5): »Tigrar, Loar, Björnar, Filfrasar, Räfvar, Harmeliner &c. måste bära fram sina dyrbara Skinn, androm til nytta. *Hundar* måste hela dagen ut, at jaga Rådjuret eller Haren, at människan må nyttja dem til sin födo — — —. *Gräfsvinet* drifver Kaninen utur sina miner, människan til tjenst — — —.» Var för sig har inte meningarna något poetiskt i sin form, men tillsammans gör de, just genom sina parallelliserande drag, ett starkare intryck än vanlig beskrivande

¹ Se O. Levertins, Carl von Linné. Några kapitel ur ett oafslutadt arbete, s. 36 ff.

² S. Belfrage, a. a. — Den närmast följande framställningen grundar sig på denna uppsats.

³ Se Carl Linnæi Wästgötarese, s. 70.

prosa skulle gjort.¹ I sistnämnda hymn menar Belfrage, att det mindre är bibel-parallellismen än annotationsstilen som gör sig gällande. Huvudparten av talets första del består av sådana parallelliserande enumerationer. Ju längre in i talet man kommer desto konstfullare blir de, desto mera närmar de sig bibel-poesin med dess parallellism. De liksom växer fram, säger Belfrage, och växt-kraften är Linnés patos. Sin höjdpunkt når de i ovannämnda hymn till det mänskliga förståndet. Här är bibelparallellismen fullt genomförd.

Vart och ett av de parallella leden i denna hymn är uppbyggt av två anti-tetiska delar. Varje del har (med undantag) tre betonade stavelser (»Vi hafve éj fått den styrka, som *Elephánten*; men véttet har lárt támjá den stárkesta.»). Enligt Jöran Sahlgren² är detta samma rytmik som den i bibelns poetiska böcker. Varje halvvers har där tre (eller två) betonade stavelser.³

Även när man ser på talets uppläggning i stort finner man parallelliserande drag. Så är talets huvuddel indelad i olika stycken eller paragrafer, som de allra flesta börjar med imperativen »sen» och som också i övrigt har parallella drag.

Som ett försök att nå en viss formell elegans i talet, får man också se Linnés strävan mot vad man kan kalla uttryckets fyllighet. Hit kan räknas användandet av synonympar, dvs. en sammanställning av två likbetydande eller i betydelsen mycket närbesläktade ord. I Tal om märkvärdigheter uti insecterna finns ett femtiotal sådana synonympar, t. ex. »sjunga och qvåda» (s. 6), »land och rike» (s. 8), »dråpeligt och stort» (s. 8), »själ och sinne» (s. 10). I några av dessa synonympar är andra ledet förklarande eller översättande: »Vise (Rex apum) eller hona», »*Vattenbi* (Fuci) eller hannar», »*Arbetsbi* (Apes) eller snöpingar» (samtliga citat från s. 14). Linnés rika bruk av synonympar kan tänkas ha sin grund i tidens predikostil. Enligt Albert Wifstrand nådde nämligen detta bruk sin höjdpunkt i sexton- och sjuttonhundratalets predikan.⁴

Strävan mot uttryckets fyllighet visar sig också i hopandet av adjektiv: »Här blifver en krypande, sextonfotad, taggot, löffrätande grön *skråpuke* (Larva) förvänd i en hängande, ofotad, slät, fastande, förgyld *Puppa* (Propolis). Denne förbytt i en flygande, sexfotad, luden, honung-sugande, krokot *Fjäril* (Papilio)» (s. 11 f). I ovanstående exempel har Linné kanske mera tänkt på den exakta karakteristiken av fjärlens tre utvecklingsstadier, för att visa de stora skillnaderna mellan dem, än på uttryckets fyllighet i stilistiskt avseende, vilket inte hindrar att resultatet tycks oss livfullt och originellt. När Linné däremot talar om »*Fjärillens* (Papilio) stora sköna, blomerada och målta vingar, öfver alt spånlagde med små enkla fjädrar» (s. 13 f), ligger det troligen en medvetet stilistisk strävan bakom.

¹ Detta kallar Belfrage »processionens konstform».

² J. Sahlgren, Linné som predikant.

³ Jfr också artikeln »poesi» i bibelns »ordförklaringar och sakupplysningar».

⁴ Se A. Wifstrand, Andlig talekonst. Bidrag till den svenska predikostilens historia, s. 105 ff.

Genom studium av *Iter Lapponicum* anser sig Jöran Sahlgren kunna finna, att Linné året 1732 talat en oförfalskad sydvästsmåländska.¹ Några av de provinsialismer Sahlgren fann i *Iter Lapponicum* kan återfinnas i *Tal om märkvärdigheter uti insecterna*, som kom till sju år senare, 1739. Att märka är, att det förra verket består av dagboksanteckningar, aldrig avsedda att publiceras i sitt ursprungliga skick. Talet däremot är noggrant utarbetet, och säkerligen har Linné däri undvikit alla medvetna provinsialismer. Detta tyder på, att han år 1739 fortfarande hade kvar mycket av sin hemtrakts dialekt. Sålunda använder han -o-, -å- i stället för riksspråkets -u-: »omgåts» (s. 11), »omgänge» (s. 15), »krom» (s. 16), »gästabod» (s. 25), och -ö- i stället för riksspråkets -y-: »tvåklöfda» (s. 18). Riksspråkets -d saknas i »trå» (s. 10, s. 22) och »blan» (s. 15). I stället för riksspråkets pluraländelse -or använder Linné -er i »miner» (s. 5). Riksspråkets bestämda artikel efter vokal, -n, motsvaras av -en: »koen» (s. 5, s. 16), »loen» (s. 9).² Ett drag, som Sahlgren inte nämner, är bruket av s. k. bindevokal (förekommer i götiska och sydsvenska mål): »folkeslag» (s. 6), »bönestjelkar» (s. 11), »pärlband» (s. 13). »Ängeland» (s. 16) är väl en s. k. hyperkorrekt form i anslutning till detta. Några rena dialektuttryck finns också, t. ex. »dasa sig» (s. 15), »resna» (s. 16) och »besar» (s. 16). De ger stilen en viss drastisk åskådlighet.

Linné använder, särskilt i talets förra del, många ålderdomliga böjnings- och ordformer, som med största sannolikhet härstammar från bibelspråket.³ Hans syfte med dessa arkaismer är väl att ge talet en högtidligare och värdigare prägel, efter predikostilens mönster. Sådana böjningsformer är t. ex. »verldsens» (s. 6), »hafsens» (s. 6), »Natursens» (s. 12), »mansens» (s. 18) — genitiver i bestämd form med inre böjning —, de oblika formerna »födo» (s. 5) och »äro» (s. 10), dativformerna »androm» (s. 5) och »allom» (s. 25) m.m. Likaså brukar Linné pronominalformerna »annor» (s. 15), »annors» (gen., s. 6) och »ho» (s. 25). Ord som »förborgad» (s. 6), »åkermannen» (s. 6), »tädan» (s. 10), »åstundan» (s. 16), »hemsöka» (s. 24), »slå» (i betydelsen »förgöra», s. 24) har Linné sannolikt, mer eller mindre medvetet, hämtat från bibelspråket.

Linnés avsikt med *Tal om märkvärdigheter uti insecterna* är att framvisa ett ganska okänt och utforskat område inom naturvetenskapen och att uppmuntra till dess fortsatta utforskning. Han försöker därför framställa insekternas värld så lockande som möjligt, genom att jämföra den med de högre stående djurens värld. Därvid konstaterar han, att insekterna i förhållande till sin storlek

¹ Se J. Sahlgren, Linnés talspråk. — Den närmast följande framställningen grundar sig i tillämpliga delar på denna uppsats och på E. Wessén, *Våra folkmål*.

² Närmare om dessa drag se J. Sahlgren, Linnés talspråk.

³ Den närmast följande framställningen grundar sig på O. Bensow, *Biblisk ordbok*, J. Sahlgren, Linné som predikant, E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 1, och SAOB.

i mångt och mycket överträffar de högre stående djuren. Detta kommer att påverka Linnés ordval så att talet får en hög frekvens av starkt känslöfärgade adjektiv och adverb: undersam (11 ggr), underlig (5 ggr), sällsam (4 ggr), konstig, dråplig; skön (4 ggr), tack, härlig, behaglig; gruvlig, faslig, ohygglig; oräknelig (4 ggr), mångfaldig, oändlig.

Anmärkningsvärt är den höga frekvensen av ordet »undersam». Vid en undersökning av detta ords förekomst i några andra verk av Linné¹ fann jag, att det praktiskt taget helt saknades. Anmärkningsvärt är också, att i talet helt saknas orden »artig» och »curieux»,² som till betydelsen är närbesläktade med »undersam». Båda dessa ord är annars mycket vanliga i större delen av Linnés övriga produktion. Det tycks mig troligt, att Linné, i enlighet med Vetenskapsakademins strävan att bringa modersmålet till heders, medvetet undvikit »curieux», som tyckts honom allt för osvenskt. I stället skulle han då främst ha använt »undersam». Härpå tyder också det faktum att ordet »curieux» är mycket sällsynt i Linnés Öländska och Gotländska Resa (1745) och i hans Wästgötaresa (1747). I Linnés brev från motsvarande tid märks däremot ingen särskild återhållsamhet i ordets bruk, vilket ytterligare styrker min tes. — Varför ordet »artig» saknas är svårare att säga. Det förekommer talrikt i båda ovannämnda resebeskrivningar. Tänkbart är, att ordet tyckts Linné alltför »lågt» för att användas i ett tal.

I sina skrifter använder Linné en hel del språkbilder.³ Jöran Sahlgren har påpekat att de förekommer talrikast i hans brev.⁴ Då dessa skrevs mycket hastigt drar Sahlgren den slutsatsen, att »bilderna varken kostade honom [Linné] långvarigt sökande eller skarp eftertanke». Linné måste ha haft en naturlig falenhet för att konkretisera, att förtydliga och förklara medelst bilder.

Sahlgren har i sin uppsats om Linnés bildspråk gjort en uppdelning av bilderna i olika kategorier: bilder hämtade från vardagslivet, religiösa bilder, klassiska bilder osv. Denna uppdelning kommer jag i fortsättningen att använda mig av.

Först några exempel på bilder hämtade från vardagslivet. På ett ställe berättar Linné om tordyvelns horn, »som hopläggas kunna, såsom bladen i en bok» (s. 12). På ett annat ställe talar han om att böcker och bräder har sina

¹ Iter Lapponicum, Linnés Dalaresa, Carl von Linnés Öländska och Gotländska Resa, Carl Linnæi Wästgötaresa, Bref och skrivelser af och till Carl von Linné.

² I betydelsen »egenartad, ovanlig, märkvärdig; intressant, sevärd» (SAOB).

³ Termen bild, i den betydelse jag här använt den, innebär en strävan till konkretion. Närmare definition se N. Svanberg, Svensk stilistik. 2 uppl., s. 130 ff. Liknelsen har jag här inte behandlat som ett begrepp för sig, utan låtit den ingå i begreppet »bild» (jfr Svanberg, a. a., s. 133). Personifikationen däremot, som också kan betraktas som ett slags bild (Svanberg, a. a., s. 131), har jag här valt att behandla särskilt.

⁴ Se J. Sahlgren, Linnés bildspråk. Några anteckningar. — Den närmast följande framställningen grundar sig i tillämpliga delar på denna uppsats.

egna löss, »hvilka då de komma i et maskstungit bräde eller hål, sitta de där och knäppa, som et litet urverk» (s. 16 f). — »Sen den lilla *Puss-flugan* (1110), som flyger liksom solgrand öfver dyng-pussarna — — —» (s. 18).

Då man vet hur ofta bibeln och det religiösa språket tjänat Linné som mönster, kunde man vänta en mängd religiösa bilder i hans produktion, men i Tal om märkvärdigheter uti insecterna är de dock relativt sparsamt förekommande. Insekterna är, säger han på ett ställe, »de Guds härar, hvilka han utsänder, at tukta et olydigt folk» (s. 24). De kan på Guds befallning »förökas, som sanden i hafvet» (s. 24). I samma paragraf som ovanstående exempel är hämtade ur, står också talat om »de mordänglar, som slå oss med Pest, Koppor, Fläckfebrar och andra smittosamma sjukdomar». Denna paragraf är för övrigt fylld av fraser och uttryck, som tycks hämtade ur bibeln.

Man kan i talet också finna några klassiska bilder, som Linné hämtat ur sin läsning av latinska författare. Han nämner, att kräftans hanne har »tvänne kärleks-pilar, det intet fyrfotadt kreatur, ingen fogel eller fisk fått» (s. 19). Här är det väl Amors pilar, som står som förebild. (Denna bild skulle också kunna hänföras till kategorin »erotiska bilder».) Om eremitkräftan säger Linné, att hon »upsöker ödelagda snäcke-hus, kryper deruti och dem bebor, — — — rullar altså med sig detta lånta hus, som Diogenes sit fat» (s. 19). Han berättar också om malens larv, som bor i en tygstrut, men allteftersom larven växer, måste den sätta i en skarv i struten, så att den får plats; »så förökes hans verk dageligen och stundeligen, som Zyzyphi sten» (s. 20).

Sahlgren påpekar, att även om dessa klassiska bilder för nutiden kanske kan verka sökta och lärda, så torde samtiden dock funnit dem helt naturliga. Man måste hålla i minnet, att skolundervisningen på Linnés tid dominerades av de klassiska studierna.

Bilder från djurlivet är ganska vanliga i talet. Då Linné skall belysa insekternas liv, jämför han, i avsikt att konkretisera, insekterna med de mera kända djuren, främst då husdjuren. Trollsländan fångar alla insekter, som flyger förbi henne, och »biter af deras benlägggar, som hästen strå» (s. 13). — Då trollsländorna paras, måste honan följa efter hanen (som gripit henne med »stjärt-tången» om halsen), »tvungen, som hönan höken» (s. 18). — Vissa larver gör gångar i löven »som mulvaden på jorden» (s. 20). — »Mångfotan — — — gifver gnistor ifrån sig, som en katt, struken på ryggen, i mörkret» (s. 21).

I en av de militära bilderna visar sig Linné som den store systematikern: han uppmanar åhörarna, att gå igenom »de mönsterrullar» han gjort upp över de olika insektsfamiljerna (s. 23). Andra bilder är mera allmänt militära, som då han talar om insekternas hårda hud, att de är »alt för undersamt med pansarskjortor öfver alt betäkte» (s. 11), eller om getingen eller »*Vespan* (989), hur hon förskansar sina hemvist» och hur hon ställer »vakt vid ingången, at ej någon fiende må inkrypa» (s. 14).

Såsom erotisk kan väl närmast bilden av lysmaskarnas kärleksliv uppfattas

(s. 21): »Sen huru honorne af *Lysmasken* (*Lampyrus* 586) om sommarnätterna lysa i buskarna, brinnande af kärlek, en eld, som icke upfräter, men endast gifver deras män anledning at låna eld.»

Till sist skall jag dra fram ytterligare några bilder (utan att inordna dem i någon bestämd kategori), som jag anser vara goda exponenter för Linné som bildskapare. — När Linné begränsar temat för sitt tal från att omfatta hela naturen till att omfatta blott insekternas värld, gör han det på följande, som jag tycker ganska eleganta sätt: »Jag blefve alt för långsam, om jag i dag böd til at tala om alt hvad Naturen för ögonen lägger på hela jordklotet; Men Eder gunst och bevågenhet, Mine HERRAR, lærer dock tillåta mig, at på en liten stund gå in i den lilla och täcka lunden, i hvilken Naturen inneslutit de minsta *kräken*; jag skal skynda mig tädan, at jag ej må misshaga Edert tolamod och förspilla Eder tid» (s. 10). — På ett ställe talas om »huru *Vattenspringaren* (684) dansar torrfotad på vatnet», och »huru *Knäpparen* (*Elater*) gör caprioler på ryggen», och »huru *Aftonmyggan* (*Phryganea*) dansar hoppdans öfver kärren» (s. 13). — Slutligen bilden av spindeln och dess nät (s. 22): »Sen på *Spinnelens* (*Aranea* 1215) konstiga nät, dess Residence i nätets medelpunct, at han må känna den minsta fluga, som rörer dess minsta sträng, liksom man föreställer sig själen uti en krops hjärna känna där nerverne gå tillsammans.»

Linné sökte gärna paralleller mellan insekternas och människornas värld: han talar om »insecternas undersamma uppfostran» och om »hur olikt barnet [larven] är ynglingen [puppan], bägge huru olika föräldrarna» (s. 11). Det är detta jag här kallar personifikation.

Ett praktfullt exempel utgör Linnés behandling av myrans samhällsliv (s. 14 f): »Sen *Myrans* (*Formica*) oförtrutna arbete: huru hanarne sorgfritt roa sig med sina brudar uti de för dem tillagade välfde spasere gångar, medan arbetsmyran, som en slaf hela dagen måste träla, bära hem vinterföda, timmer, och sola linnebarn; men smekmånaden varar ej länge; ty så snart Brölloppet är alt, måste far och mor på dörren, då de snöpte slafvar hålla sjelfve hus, til dess barnen blifva fullvuxne och begynna tänka på förlofningen.»

Särskilt vad gäller insekternas fortplantning och vad därtill hör, använder Linné genomgående beteckningar från människornas värld; han brukar sådana termer som bröllop (s. 15), förlovning (s. 15), umgänge (s. 15), marriage (s. 21), giftolagar (s. 18), kärlek (s. 21) och kär (s. 18); honan kallar han kvinna (s. 14), maka (s. 18), hustru (s. 21), brud (s. 14), moder (s. 15), hanen kallar han man (s. 18). Tag t. ex. Linnés syn på bladlössens underliga fortplantning (s. 15): »Kunnen J väl tro, at deras Advocater hafva rätt, som protestera, at när modren en gång aflat af sin man, då dotter, dotterdotter, ja dotterdotters döttrar til femte led, föda af sin fjerde mormoders omgänge, utan annor manlig hjälp?»

Levertin skriver om Linné:¹ »Utom i de rent fackmässiga beskrifningarna och diagnoserna på latin nämner Linné nästan aldrig ett djur eller en planta utan tillägg af ett epitet, ett verb eller en hel liten episod, som lyfter iakttagelserna in i diktens och berättelsens glittrande och spelande atmosfär.» Om en sådan episod använder Levertin termen »fabel»; Linné blir fabeldiktaren. Tal om märkvärdigheter uti insecterna innehåller en mängd sådana fabler, mer eller mindre utförliga. Levertin själv framhåller berättelsen om myrornas liv (se ovan). Bland de övriga fablerna kan nämnas den om renstynget och renarna (s. 16), den om trollsländornas parning (s. 18) och den om myrlejonet (s. 21). Jag citerar här den förstnämnda: »Sen på *Curbma* (Oestrum 1025) en luden fluga i fjällen, huru hon hela dagen flyger öfver Renarna, de deremot fly åt snö-bergen, sparka med föttren, rätta up öronen, alt stadigt akta sig för den lilla i luften sväfvande flugan. Hännens enda tanka och åstundan är, at få släppa et litet ägg neder på Renens rygg, som där utkläckes, fräter sig genom Renens hud, bor där vintren öfver, flyger följande året ut, då hon ikläder sig modrens särk.»

Det är fablerna som tillsammans med bilderna och personifikationerna gör, att Tal om märkvärdigheter uti insecterna än i dag tycks så levande och friskt. I dem visar sig Linnés fantasi och berättarglädje men också hans humor. Han kan inte ha haft tråkigt, när han med drastisk åskådlighet berättade om »huru den eländiga och resna koen besar i språng som en hjort, med svansen i krom, endast för en liten fluga, som hvarken kan sticka eller bita hänne» (s. 16).

På vad sätt vänder sig Linné till sina åhörare? I talets huvuddel, som ovan kallats förklaringen eller explicatio, använder han imperativ i 2 personen pluralis. Verbet »se» (»sen!»²) dominerar. Här tjänstgör Linné som läraren och föreläsaren.

I talets förra del intar Linné en något annorlunda ställning. Han lägger här fram en rad, vad man skulle kunna kalla etiska sanningar. Stora delar av de resonemang han här för skulle kunna vara tagna ur en vanlig predikan. Linné är här predikanten, och som sådan hänvänder han sig till åhörarna i 1 personen pluralis, dvs. han inbegriper också sig själv: »Här af se vi, *Mine Herrar*, — — —» (s. 7), »böre vi altså — — —» (s. 9). Ett något fullständigare exempel (s. 8): »Jag har altså, *Mine Herrar*, talt om vårt ändamål af Naturen, först at tjena andra, sedan at tjena andra med samlade krafter, kommer nu at visa hvarmed vi förnämligast böre tjena, som är med den lem, med hvilken vi öfvergå de andra djuren, och blifvit ädlare.»

Linné har här använt 1 personens pronomen (vi) i stället för 2 personens (I), vilket också vore tänkbart. Det är möjligt att de predikanter, som han tagit

¹ O. Levertin, a. a., s. 44.

² I första uppl. av talet den ålderdomligare imperativformen »ser».

starkast intryck av, oftast använde pronominet »vi». Albert Wifstrand hävdar, att 1600-talets predikanter oftast talade i 1 personen (vi) och 1700-talets predikanter oftast i 2 personen (I).¹ Det är tänkbart att Linnés far, som var en sekelskiftets man, använde formen »vi» i sina predikningar, likaså många av de präster Linné kom i kontakt med under sin studietid. Det kan emellertid aldrig fastställas, varför Linné använde formen »vi» i stället för »I» — det är möjligt att det föll honom naturligt p. g. a. påverkan från olika präster, men det är också möjligt, att han gjorde ett bedömande och oberoende av predikomönster fann »vi» för ändamålet lämpligare än »I».

Linné använder en hel del retoriska frågor i sitt tal. Några av dem är snarare utrop än frågor: »Ack! store Gud huru full är verlden af Tina äro?» (s. 10), »Ack! huru ser jag i hvar trå Guds alvisa finger?» (s. 10), »Hvad större under i naturen?» (s. 12). Mera livfulla blir de frågor Linné ställer i explicatio (se ovan). Även om de formellt sett är ställda till åhörarna, så har jag en känsla av att Linné lika mycket ställt dem till sig själv, att de är ett äkta uttryck för hans stora förundran inför naturens värld. »När skal väl en gång de tider komma, som alt detta upptäcka för människorna?» utbrister han på ett ställe (s. 12). — Efter en lång redogörelse för olika insekter och den skada de gör, frågar han, nästan med vördnad i rösten inför naturens stora rikedom (s. 24): »men hvem kan upräkna alt?»

Jag skall till sist försöka att ge en kort sammanfattning av de viktigaste stilistiska dragen i Tal om märkvärdigheter uti insecterna och därefter göra en jämförelse mellan detta tal och, för det första, Linnés övriga produktion och, för det andra, samtidens gängse talarkonst.

Föga hemmastadd i den klassiska retoriken har Linné tagit sina mönster från prediko- och bibelstilen, som för honom representerade en svensk högprosa. Sålunda har han komponerat sitt tal som en tematisk predikan, utnyttjat bibel-poesins parallellism och rytmik, och dessutom är många av hans ordformer och uttryck hämtade från bibelspråket.

Satsbyggnaden i talet är enkel utan egentlig periodicitet.

Men talet är ändå personligt och originellt. Linné har med berättigad självkänsla skrivit om sig själv: »han war en af de starkaste observatores wij ägdt.»² Talet, liksom hans övriga författarskap, är därför fyllt av iakttagelser, av fakta. Men samtidigt som han vetenskapligt observerar och registrerar, arbetar hans fantasi och finner konkretiserande paralleller inom människans värld och inom andra områden. Således innehåller talet många personifikationer, bilder och fabler.

Hela talet är, mer än något annat verk i Linnés produktion, färgat av hans

¹ Se A. Wifstrand, a. a., s. 140 f.

² Se Vita Caroli Linnæi, s. 145.

stora förundran inför naturens märkvärdigheter. Denna förundran kommer till synes i bildspråk, ordval, utrop m. m.

Om man med några få ord vill göra en jämförelse mellan Tal om märkvärdigheter uti insecterna och Linnés övriga produktion, kan man säga, att samtliga stilistiska drag i talet också förekommer i Linnés övriga författarskap — blott så att bilder, personifikationer, fabler o. d. förekommer talrikare i talet, relativt sett. Det kan alltså sägas ge en koncentrerad bild av Linnés stil. Den enda egentliga skillnaden mellan talet och den övriga produktionen är, helt naturligt, talets anknytning till predikostilen vad kompositionen beträffar.

De stora stilistiska skillnaderna mellan Linnés tal och tidens gängse profana talarkonst kan man kanske antyda genom att påpeka, att Linnés utgångspunkt var prediko- och bibelstilen, men att de flesta andra vältalare utgick från den klassiska retorikens regler. Man har dessutom ett intryck av, att åtminstone för medelmåttorna bland dessa senare retoriker, formen betydde mer än innehållet.

Källor och litteratur

- LINNÉ, CARL VON, Tal om märkvärdigheter uti insecterna (Carl von Linné: Tre tal, utgivna av Arvid Hj. Uggla. 1954).
- Iter Lapponicum (Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. V. Iter Lapponicum. Andra upplagan. 1913).
- Linnés Dalaresa, Iter dalekarlicum, jämte Utlandsresan, Iter ad exteros, och Bergslagsresan, Iter ad fodinas. Red.: Arvid Hj. Uggla. 1953.
- Carl von Linnés Öländska och Gotländska Resa. Faksimiledition efter 1745 års originalupplaga. Utgivare: John Kroon. 1940.
- Carl Linnæi Wästgötaresa. Nytryck efter originalet 1747 med textkommentar av Natanael Beckman. 1928.
- Vita Caroli Linnæi. Carl von Linnés självbiografier. Utgivna av Elis Malmeström och Arvid Hj. Uggla. 1957.
- Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Med understöd af svenska staten utgifna af Upsala universitet. Första afdelningen, del I–VIII, 1907–1922.
- ABENIUS, MARGIT, Allt är viktigt. En stiltendens hos Linné (Svenska Linné-Sällskapets årsskrift, 1935).
- BELFRAGE, SIXTEN, Parallellism och parallelliserande enumeration hos Linné. En genetisk studie (Arkiv för nordisk filologi, band 58, 1944).
- LEVERTIN, OSCAR, Carl von Linné. Några kapitel ur ett oafslutadt arbete. 1906.
- SAHLGREN, JÖRAN, Linné som predikant (Svenska Linné-Sällskapets årsskrift, 1922).
- Linnés bildspråk. Några anteckningar (Vetenskaps-societeten i Lund, årsbok 1924).
- Linnés talspråk (Svenska Linné-Sällskapets årsskrift, 1920).
- Bibeln, 1917 års översättning.
- BENSOW, OSCAR, Biblisk ordbok, 1949.
- SVANBERG, NILS, Svensk stilistik, 2 uppl., 1954.

WESSÉN, ELIAS, Svensk språkhistoria 1, 4 uppl., 1954.

—— Våra folkmal, 4 uppl., 1954.

WIFSTRAND, ALBERT, Andlig talekonst. Bidrag till den svenska predikostilens historia,
1943.

Svenska Akademiens ordbok.

Svensk uppslagsbok.

Märk! Sidhänvisningar till Tal om märkvärdigheter uti insecterna inom parentes *i* själva texten. Övriga sidhänvisningar i noter.

GUSTAF NÄSSTRÖM

GLIMTAR AV DET LINNEANSKA SVERIGE

Till utgångspunkt för det här kåseriet har jag valt ett ord av Linné, som tycks mig sammanfatta den ljusa morgonstämningen kring honom själv och hans epok: »Gudilof! Solen är klar och spöken borta!» Det låter som ett eko ur 1700-talet av Ulrich von Huttens två hundra år tidigare utrop: »O sekel! O vetenskaper! Det är en lust att leva . . . studierna blomstrar, andarna vaknar!» Just så vill man bra gärna tänka sig själva mottot för den svenska upplysningstiden med allt vad den rymde av nya rön och upptäckter på skilda vetenskapliga fält, framför allt inom naturalhistorien och ekonomin, men också av akademier och samfund till forskningars bedrivande inom lärda kretsar och till utgivande av populärvetenskapliga skriftserier, som kunde lända även gemene allmogen till kunskap och uppräckning.

Mitt i allt detta andliga odlingsarbete står arkiater Linné, och från hans gestalt strålar det ut över hela vårt land en *curiositas naturalis*, som fyller samtiden med en pojaktig nyfikenhet och en lidelsefull samlardrift. Ja, inte bara i vårt land utan i hela Europa. Man minns Jacob Jonas Björnståhls rapport om ett möte med Jean Jacques Rousseau i Paris på sensommaren 1770: »Han arbetar nu i botaniken med den häftighet och iver, som utmärker alla hans gärningar . . . När han frågat om jag studerar botaniken och jag svarat att jag då och då profiterat av Herr von Linnés undervisning, reste han sig upp och ropade högt: Ni känner då min mästare och lärare; när ni skriver honom till, så hälsa honom ifrån mig att jag knäböjer vid hans fötter och säg att jag icke känner någon större människa på jorden och att jag har honom att tacka för min hälsa, ja, själva livet . . . Herr Rousseau visade mig sedan Philosophia botanica och sade: I denna boken är mera visdom än uti de allra största folianter, och i det stället att mest alla edra böcker ifrån Norden äro chargerade med förmycken erudition, så är icke ett ord i denna, som icke är nödvändigt.» Rousseau erbjöd sig att skriva ett brev till Linné, och Björnståhl lovade att överbringa det, försäkrande att inte något brev från Paris kunde vara mera välkommet för herr arkiatern.

Trots att Rousseau — det visste Björnsthål — inte gärna skrev brev och inte ens läste dem han fick, satte han sig faktiskt någon tid senare att formulera en liten utsökt biljett till Linné. Där berättar han att han på sina lantliga promenader brukade läsa *Philosophia botanica* och därur hämtade större behållning än av alla böcker om moralen. Han ber också Linné om några skrifter med dedikation och bekänner att han på gamla dagar roar sig som ett barn med att lägga upp en samling frukter och frön. Om Linné ville sända honom några sådana ur sin egen samling, skulle han ta emot dem med den hjärtligaste tacksamhet. Och han slutar: »Fortsätt att öppna och tolka naturens bok för människorna. För min del nöjer jag mig med att i Era spår tolka några ord i växtrikets bok; jag läser, studerar, begrundar, ärar och älskar Er av hela mitt hjärta.»

Det där var mer än vad en fransman brukar kosta på sig av artighetsfraser, och Linné kunde säkert inte avstå från att smussla fram Rousseaus biljett bland kollegerna i Consistorium academicum hemma vid S:t Eriks torg. Det var nu en märklig kontrast mellan därute och därhemma. Hela världen skickade Linné växtpreparat, frön och hyllningar, men hemma på Svartbäcksgatan och ute på Hammarby var det mest bara gnetigt förtal från professorerna och deras fruar. Själv var han dock den människa, som fått koxa in i Den väldiges verkstad, den andre Adam, som gav namn åt växterna, medan den förste Adam bara hade kallat alla markens djur och alla himmelens fåglar vid namn, »ty såsom mannen kallade var levande varelse, så skulle den heta». Det ordet ur *Genesis'* andra kapitel gällde förvisso även den binominala nomenklaturens upphovsman, där han stultade omkring i sin lilla lantliga lärdomsstad med Nordstjärnan — den första på en lärd mans bröst — dinglande på sin sammetsrock, bekymrad för hustru Sara Lisas kärva humör, döttrarnas brist på belevnhet och enda sonens brist på rejäla tag. Utländska lärde och lekmän sökte upp honom, såsom man sökte upp Newton i London eller Voltaire på Ferney, och med outtröttlig älskvärdhet visade han dem omkring bland blommorna i sitt orangeri. Men ingen parentation hölls över honom i Uppsala, och döden förmenade honom glädjen att höra konung Gustaf III apostrofera honom i sitt trontal 1778, den enda ära av den arten som någonsin vederfarits en svensk vetenskapsman. Då var inte bara han själv borta utan också frihetstidens naturhistoriska glansperiod. *Curiositas naturalis* hade måst lämna över stafetten till det estetiska behaget, *Minerva* hade flyttat från Uppsala till Stockholm och klätt om sig till *Thalia*.

Med all vederbörlig beundran för den gustavianska epoken måste jag för min del bekänna att jag ser frihetstiden som det stora avsnittet i vårt 1700-tals historia, och frihetstiden är då först och främst Linnés tid. Låt oss här se bort från kaffehuskåbbet mellan hattar och mössor, mellan merkantilister och fysiokrater, mellan hjärn-trons och hjärte-trons män, och i stället stanna vid att frihetstiden var den tid, då andarna vaknade i en rad nystiftade akademier

— med Vetenskapsakademien av 1739 som självklart centrum — och i alla samfund och societeter landet runt, som samlades kring arkeologi, historiografi, numismatik, ekonomi, jordbruk, kreatursavel, skogshantering, hantverk och industrier men också kring rationell filosofi.

Gestalten Linné täcker en stor del av det här registret men naturligtvis inte allt. Tidens bildningsideal var förvisso polyhistoriskt — en professor i Uppsala eller Lund kunde undervisa i snart sagt vilket ämne som helst utan att hans begränsning föll alltför starkt i ögonen — men Linné var först och sist observator och systematiker, och hans allmänbildning var klen underbyggd. Han talade som bekant bara två språk, nämligen småländska och latin, det förra till fulländning, det senare utan iakttagande av syntaxens småskurna föreskrifter. För humaniora var han rätt hjärtligt ointresserad, av musik begrep han inte ett dyft, såvida den inte exekverades av himlens fåglar eller kärrens grodor, av måleri förstod han mest bara det som framställde honom själv med linnéan, Nordstjärnan, lapptrumman och andra vägröjarens attribut, och vad skönlitteraturen beträffar upphörde hans kunskap om den — bortsett från Holberg och några till — ungefär med Ovidius, Horatius, Vergilius och Martialis men det räckte också rätt väl för hans behov av citat. Sin berömda sederegel, inristad över dörren till hans sovrum, hade han sålunda träffat på i Ovidii Ars amandi: *Innocue vivito, numen adest!*

Och ändå avtecknar sig denna lilla rundryggade, brunögda, skämtsamma, generösa och ärekära småländska prästpojke som en jättelik projektion på det festligt vita cumulusmolnet över frihetstidens sommar. Ty medge att när ni tänker på den epoken, så är den nästan bara sommar och insjöglitter, fjärilsfladder och myggsurr, fågelkvitter och råmanden i gröna hagar, sus av ekar på sörmländska betesmarker, tramp av oxar på skånska fälader och av renhjordar, som i julihektan flyr undan styngflugorna in på lapska snöfält. Själv har han visserligen en gång hyllat den nordiska vintern såsom en fostrare till hälsa och manliga dygder, men den gången plagierade han sina lärofäder Rudbeckarna, och dessemellan skär han alltid sin pipa i sälgen och sjunger sommarens lov från den första lärksången över Uppsalaslätten till det sista äpplets blanka rodnad i en skånsk fruktträdgård.

Hur ska man nu kunna skriva in denna trots allt ganska ensamma människa inom ramen av hans epok med rättvisa både mot hans speciella ämnessfär och mot hans allmänna inflytande på sin tids bildningsvärld och kulturstil? Jag ska bara försöka nagga den väldiga uppgiften i kanten här och där med utgångspunkt från en del stil- och kulturhistoriska iakttagelser. Frihetstiden älskade vad den kallade sinnebildskonsten — Abraham Sahlstedt utgav 1758 en hel lärobok i denna subtila konst — och det må tillåtas att jag väljer några sinnebildande situationer för att belysa hur Linné glider in i tidssammanhanget och påverkar det.

Den första situationen erbjuder — *ex contrario* — Tankebyggarorden, när

den träffas en kväll på 1750-talet hemma hos skaldinnan Hedvig Charlotta Nordenflycht i hennes enkla herdinnetjäll vid Karlbergsallén i Stockholm (ungefär där nu Vasa läroverk ligger). Där är de grevliga diktarna Creutz och Gyllenborg, där är den rousseauanske natursvärmaren Johan Fischerström, som värdinnan tittar alldeles för hungrigt på, och ännu några vittre och snälle män. Den här kvällen blir det bl. a. grev Creutz' tur att deklamera, och för första gången hör svensk publik hans skaldedikt *Atis och Camilla*:

I de arcadska fält, långt från de stolta städer,
där nöjet säljes bort för ärelystnans väder;
uti en ljuvlig trakt, dit oskuld lyckan drar;
där glädje, frid och lugn ses fästa henne kvar,
där strömmar kröka sig i blomsterrika dalar,
där allt av kärlek rörs, och allt om kärlek talar;
i denna sälla bygd Camilla livet njöt. Etc.

Detta är en höjdpunkt inom herdedikten i vårt land, en av de mest schablonmässiga uppfinningarna i vår — liksom i Europas — lyrik. Subtila och sensibla andar, som hade kvalts av hovets och huvudstadens flärd och omoral, kände en längtan till det oskuldsfulla landet och etablerade där en likartad flärd och omoral, fast med andra förtecken, markerade av blomsterrika dalar med krökande strömmar och bråkande får i de arcadska fält. *Atis och Camilla*, *Celadon och Cloë*, alla dessa vackert sminkade herdar och herdinnor med stav i hand upplevde sin kärlekslycka i trädens skugga och vid strandens sus lika raffinerat som i hovets kabinett och i huvudstadens krogar, och naturen omkring dem var abstrakt, symbolisk och generaliserad precis som i 1600-talets svassande barockdikter och heroiska landskapsmålningar.

Det var den första situationen. Den andra är helt annorlunda. Det är en majlördag på Uppsalaslätten en gång vid mitten av 1700-talet, och nu pågår *herbationes upsalienses*. Arkiaten Linné kommer själv vandrande i spetsen för några hundra studiosi, som fick fördela vissa observerande, noterande och disciplinära ämbeten sins emellan. Färden ställdes till åtta olika växtlokaler i stadens närhet. Man rastade vid vissa viloställen, där arkiaten höll en livfull lektion om de förnämsta fynden, och sedan ungdomen ifrån morgonen till aftonen hade förlustat sig på marken, skedde återmarschen till staden. Där kom denna Floras armé tågande i liten tröja och vita bussaronger, med insekthåvar som vapen och med troféer av blomsterkransar och fjärilar, fästade med knappnålar i hattarna. De marscherade till toner av valthorn och pukor under en fana, som fladdrade i majkvällens vind, och genom ängar och stadskvarter kom de vandrande ner till Botaniske huset, där ett mångfaldigt *Vivat Linnæus* slöt den dagens nöjen.

Vad är nu detta, om inte den svenska rokokon, omsatt i botaniserande verklighet? Här är de arcadska fält, långt från det stolta Uppsala, här är en ljuvlig trakt, dit oskuld lyckan drar. Här är herden, Linnæus själv, med staven —

dvs. luppen — i sin hand, omgiven av sina studentlamm, som bräker av fröjd inför varje ny blomma att analysera och namnge, och hör valthornens klang, kusin, när truppen tågar hem för att tömma en bägare mustigt öl och hylla sin herde! Hade Bellman inte så illa förslösat sitt uppsalaår, kunde han ha skrivit en epistel om dessa herbationes, som til syvende og sidst gav återklang i hans egen mogna diktning med »Fjäriln vingad» och andra direkta impressioner av svensk natur, t. ex. i ett bröllopskväde från december 1794, hans sista levnadsår, som visar att han delade Linnés befängda tro att svalan övervinttrade på sjöbotten:

Sorglig är naturens dvala:
björnen till sitt ide går,
tungt i vassens glesa vrår
nickar här och där en svala.

Och så en tredje sinnebildande situation till belysning av Linnés hemmahörighet i samtiden. Den finner vi i hans lärjunge Pehr Kalms brev till friherre Sten Carl Bielke på Löfstads herrgård i Funbo en mil öster om Uppsala, vilka Carl Skottsberg nyligen har publicerat i Svenska litteratursällskapets i Finland skriftserie. Pehr Kalm, den sedermera så berömde professorn i Åbo, var under några år på 1740-talet informator och botanisk assistent hos friherren, och i ett av sina brev berättar han vad stor insektsamlare lille herr baron Thure Johan Bielke är, fast bara en parvel ännu. »Jag har roat mig med att se vad oro han kan göra åt fruntimret, när han får lov att följa dem ut att spatsera; ty om han på vägen blir varse något kräk, skall han äntligen hava det: äro sprickor och rämnor i marken och insektet kryper dit ned, då skola kvinnfolken veta de komma ut, ty då kastar den lille herren sig ned på marken, och då de vela hava bort honom, skriker han av alla sina krafter och vänder sällan åter, innan man skall söka upp insektet ur springorna, som han säger sig själv sett krypa dit ned. Var gång han är här neder hos mig, skall han äntligen gå igenom alla mina lådor och betrakta insekterna, då han lägger sig på bägge armarna och med den djupsinnighet beskådar de på nålar satta kräken, att det är mer än förundran värt.» Pehr Kalm skildrar också en dispyt mellan honom och lille baron rörande ett insekt — det hette så då — som Kalm tror vara en Buprestis men som lille baron påstår vara en Chrysomela. Det var en Chrysomela, konstaterade den lärde entomologen baron Charles De Geer på Leufsta, och därmed var saken klar.

Tre sinnebildande situationer alltså. Tankebyggarorden med dess kvardröjande i barockens abstrakta herdeidyll men trots allt på väg mot en ny naturkänsla. Linné själv i kretsen av sina studenter, som undersöker ståndare och pistiller, kronblad och rotsystem hos växterna runt Uppsala, och så lille baron Bielke, som ligger på magen och tjävar efter skalbaggar, medan det ängsliga fruntimret undrar hur det ska sluta. Ja, det kan bara sluta på ett sätt: lille ba-

ron drar upp sin skalbagge och namnger honom, studenterna kring Linné definierar sina växter, och den lyriska atmosfären kring Creutz' Atis och Camilla slocknar bort för att vid sekelskiftet 1700–1800 tona fram igen — nu tydligt påverkad av Linné — i J. G. Oxenstiernas väldiga lärodikt Skördarna, där blom-
mor och utsäden redovisas lika grundligt som i en frökatalog från Weibulls.

Det är naturvetenskapens tid, som går in. I Uppsala sitter Linné bland matematiker, astronomer och medicinare och räknar fjällen på ormens stjärt och håren påflugans ben. Men samtidigt antecknar hans käre vän C. G. Tessin ett recept mot vägglöss: »Stötta människoben, som strös ikring i rummet. Nota bene: när de äro i möblerna, läggas desamma i något gravkor.» Där har man den från medeltiden övertagna tron på verkan av »dödben» hos en av Linnés närmaste meningsfränder och vänner. Klarare var inte solen, längre borta var inte spökena!

Carl Gustaf Tessin är annars utmärkt lämpad för en belysning av Linnés stimulerande inflytande på samtiden, allt uppifrån de högsta hovkretsarna och ner till den fattigaste lilla landsortspräst eller kofferdikapten, och en liten lusttur till några av Linnés lärjungar och beundrare runt om i landet kan med allt skäl inledas med en visit på Åkerö hos Tessin, som i själva verket var Linnés varmaste och trognaste gynnare genom ett tredjedels sekel. Det var hovgunstlingen Tessin, som Linné hade att tacka för några av de förnämsta hedersbetygelser han blev föremål för — professorsutnämningen, arkiaterstiteln och Nordstjärnan — men också för några ibland påfrestande men trots allt smickrande uppdrag vid hovet, nämligen ordnandet och katalogiseringen av Adolf Fredriks naturaliekabinett på Ulriksdal och Lovisa Ulrikas på Drottningholm. Linné skrev luxuöst utstyrda kataloger med svensk och latinsk text och med kopparstick av bl. a. Jean E. Rehn och Olof von Dalin över dessa mycket påkostade kungliga kabinett, av vilka det på Ulriksdal sedan länge är skingrat, medan det på Drottningholm till vissa delar har rekonstruerats i samband med den internationella museimannakongressen 1959 och allt framgent kommer att ingå som ett led i Drottningholms slottsmuseum.

Naturaliekabinetten hörde till rokokotidens typiska modenycker — och gick ganska snart över — men genom Linnés inflytande fick de här i landet en viss kvalitet och kom att på ett förtjusande sätt understryka rokokons blankögda nyfikenhet på en encyklopediskt ordnad och genomlyst sinnevärld, och vad är å andra sidan hans eget berömda *Systema naturæ*, om inte konstruktionsritningen till ett hela skapelsens naturaliekabinett med prydligt uppspaltade kolumner och taktfast marscherande truppförband ur sten-, djur- och växtriket? På liknande sätt radade föremålen upp sig i de kungliga kabinetten: stenarna i sina lådor, djuren i sina glasburkar och växterna i sina herbaria viva, prydligt inlagda i marmorerade fasciklar.

Carl Gustaf Tessin hade naturligtvis ett omfattande naturaliekabinett hemma på Åkerö ute i den glittrande herrgårdssjön Yngaren, och naturligtvis bad han

sin vän Linné komma till honom för att ordna samlingarna där. Linné vistades också några sommarkvar på Åkerö (säkert några av de lyckligaste veckorna i hans liv) och vistelsen resulterade 1753 i en foliovolym med titeln *Museum Tessinianum*. Även den är — liksom *Ulriksdalskatalogen* — en triumfportal till en sedan tömd skattkammare, ty Tessin tvingades snart av brist på hushållspengar att sälja sin samling, varvid mineralierna gick till danske kungen. Men boken står också kvar som ett monument över ett av frihetstidens vackraste och segaste vänskapsband. Tessin skriver på gamla dagar i sin stora journal, att han längtar efter Linné: »Jag behöver hans undervisning. Mitt tröga, åldriga begrepp behöver hans eld.» Och Linné skriver till Tessin på nyåret 1770: »Mitt hjärta skall brinna av tacksamhet, så länge varm blod rinner i mina ådror, och jag skall taga del av alla Ers Excellens öden såsom av egne, och fast jag ej kan mer, skall jag dock läggas i graven med den uppriktigaste och djupaste tacksamhet, som någonsin ett barn kan bära mot sin huldaste fader.» Det var kanske de sista ord Tessin läste i livet — några dagar senare var han borta, och säkert hade ingen mänsklig kontakt kunnat vara honom kärare i bleka dödens minut.

Egendomligt nog har ingen — så vitt jag vet — huggit in på frågan om Linnés betydelse för Tessin och därmed för rokokokulturen i Sverige, men den som en gång griper sig an detta ämne, kommer sannolikt att sätta som motto över framställningen ett citat ur Tessins dagbok för april månad 1762, så lydande i utdrag: »Gladan är framme, trasten spelar då och då... Starar börja visa sig, och en skogsduva har synts... Orren spelar fullt spel, tjädern börjar knäppa, rapphönsen paras, lärkan drillar... Tranor sträcka... Abborren visar sig i åen...» Och på påskdagen: »Säsärilan, knipen, gräsanden ankomne. Således gå vi emot de ljusare dagar.» Mera genuint linneansk kan ingen dagboksanteckning vara än denna med sina korta och sakliga almanacksnotiser om lärkekirr och orrekutter och andra förebud om den stund, då — enligt Samuel Columbus — hanan hönan nalkas må. Det är svensk naturpoesi i sak och det är alltigenom Linné.

På tal om Linné och rokokon måste ju — i helhetsbilden av Linné som 1700-talsgestalt — ingå några drag av hans sexualsystem. Detta väckte enstaka moraliska protester redan på hans egen tid, framför allt från hans ryska kollega J. G. Siegesbeck i S:t Petersburg, som i en liten laddad skrift av 1737 erinrade om att Gud inte skulle tillåta en sådan avskyvärd otukt inom växtriket som att flera män (dvs. ståndare) skulle äga en gemensam hustru (dvs. pistill) eller att de äkta männen skulle ha illegitima bihustrur i närsittande blommor vid sidan av favorithustrun. Ett så okyskt system, hävdade Siegesbeck, kunde inte framläggas för en studerande ungdom utan att väcka berättigad anstöt. Linné, som ändå hade uppkallat ett växtsläkte efter Siegesbeck men som sedermera låtit honom förstå att han var en cuculus ingratus, en otacksam gök, opponerade sig i ett brev till en vän mot hans »dumma och lögnaktiga angrepp», men därvid fick det bero.

Hemma i Sverige var det veterligen ingen som av moraliska skäl reagerade mot den där bi- och humlesurrande sommarleken mellan ståndare och pistiller, och det berodde väl i hög grad på att man här var västerländskt road av rokokons förkärlek för det amorösa och ekivoka. Och på den punkten gick sannerligen Linné sin publik till mötes. Det märker man inte så mycket, när man läser honom på vördigt latin men desto mera, när man nu — i biskop Elis Malmeströms översättning — kan följa hans resonemang på oförblommerad svenska. I *Systema naturæ* talas det i en ganska frivol ton om blommornas bilägar som om det gällde mänskliga bröllopsnätter — det hörde väl hemma i hans lite akademiskt cyniska jargong. Pistillerna indelas i hustrur och skökor, och allting sker i en brudkammare, där en till tjugo män njuter samma kvinnas gunst. Utan att gå i detalj kan man konstatera att Linné från sin strikt naturvetenskapliga utgångspunkt fick en lätt och lekfull kontakt med rokokons erotiska pikanteri. Hans *Flora* svängde sig ibland hart när som en Ulla Winblad, den så muntert bilägrade. När Linné gifte sig med sin Sara Lisa, »en monandrisk lilja» på Svedens gård vid Falun, fick han minsann också i ett bröllopskväde veta av, att hans sexualsystem nu fått sin privata tillämpning:

Herr Doctor, I som möda haft
att söka örters halt och kraft,
så att I var sin maka givit;
förlåt om jag mig frihet tar
och säger det I själver har
av Eder lära smittad blivit.

Hur länge I ock höll uppå
att örtrens kärlek veta få
ell' huru de sig sammanpara;
så fick I lust att göra rön
om ock uti Ert eget kön
en dylik eld skull fintlig vara.

I vår tid verkar väl Linné på vissa punkter föråldrad, men bland oss enfaldiga humanister är han alltså en levande faktor, som gett oss de första impulsiva och åskådliga skildringarna av svensk natur och svenskt liv i en prosastil, som hör samman med svensk rokoko i sin förtjusande blandning av mytologiska anknytningar och omedelbar observation. Tyvärr vet bara ett fåtal specialister vilka kunskapsskatter av etnologisk och sedehistorisk art som gömmer sig i Linnés föreläsningar — t. ex. *Lachesis naturalis* — men tiotusentals svenskar läser numera hans reseböcker, som kommer ut i ständigt nya upplagor, somliga slarvigt omtryckta, andra mönstergillt ederade och i ett fall med mästerliga illustrationer av Gunnar Brusewitz, själv en artig linnean med ornitologi och coleopterologi som specialfack.

Det var nu inte minst genom dessa reseböcker som Linné kraftigt påverkade sina samtidas intresse för och kännedom om Sverige. Tyvärr utgavs först mer

än hundra år efter hans död den friskaste, den mest doftiga av hans reseskildringar, nämligen *Iter Lapponicum*, men hans öländska, gotländska, västgötska och skånska resor gick till tryckning omedelbart efter författandet och blev ett förfriskande nationellt ögonbad för den tidens fosterlandsvänner. Man måste besinna att det var en soluppgångens tid, en ung tid, då de upsaliensiska globmakarna måste klistra på sina jordglober färska strimlor, som redovisade nya upptäckter bland Söderhavets öar med ledning av kapten Cooks och Anders Sparrmans rapporter. Världen var nymornad och människan aptitfrisk, flora och fauna beredde sig att avslöja sina hemligheter för observatör och systematikern, men även på människornas samhällsliv hade han sina vakna ögon riktade. Hans reseböcker blev ouppnåeliga föredömen för många av hans lärjungar. Medan han själv hörde lärkans tirile, tirile i majrymden över Uppsalaslätten, stirrade dock i regel hans elever förnumstigt och krasst på statistiska siffror om jordbruk och boskapsskötsel och noterade detaljer på plogar och kölnor. I deras knastrande torra redogörelser märker man ingenting av Linnés på en gång rationella och lyriska geni, men man anar återverkan av hans inspiration i själva deras nyfikenhet på det provinsiiellt isolerade svenska samhället med allt vad det rymde av bondrög efterblivenhet men också av möjligheter till förnyelse och ökad avkastning. Själv var han inte bara vetenskapsman utan också patriot i 1700-talets sympatiska mening av uppfinningsrik samhällsförbättrare, och från hans favoritlärjunge Johan Otto Hagströms Ekonomisk beskrivning av Jämtland i norr till Magnus Gabriel Crælius' beskrivning av Tunaläns fögderi i sydost och Anders Gustaf Barchæus' underrättelser om lantushållningen i Halland och Pehr Kalms Bohuslänska resa i sydväst — för att nu bara ta några få exempel — kan man följa lärarens sporrande exempel.

Det var arkiatern i Uppsala, som framför alla andra upptäckte 1700-talets Sverige, men det var också han som genom sina fjärranfarande apostlar spred vetenskapligt ljus över exotiska miljöer från Hasselquists Palestina och Thunbergs Japan till Löflings Sydamerika och Sparrmans Söderhav. Linné tillgodogjorde sig och sitt land i vetenskaplig måtto vad Ostindiska kompaniet tillförde landet av varor och valutor, trots att han själv var skeptisk mot den flödande importen, t. ex. av te, som han ville ersätta med — linnéans torkade blad.

När han på sin västgötaresa 1746 kom till Göteborg, kände han sig genast hemma i denna »den täckaste stad ibland alla i riket» med välvda broar över djupa kanaler på det holländska maneret, som han kände igen från sina ungdomsår i Holland. Det fägnade honom att de herrar direktörer i kompaniet älskade att samla kuriositeter och att de som ett slags tributer till mästaren själv skänkte: herr Sahlgren en paradisfågel, herr Boëthius en capricus, herr doktor Leche en hop insekter etc. Han kunde väl också ha nämnt herrar Alströmer, Grill och inte minst Magnus Lagerström, som hade ett brinnande intresse för forskningsvärdet av de ostindiska resorna och som skickade utsökta samlingar till både Linné och Vetenskapsakademin. I dess bibliotek finns också

kvar åtskilliga av Lagerströms gåvor, däribland de utsökt illustrerade böcker med akvareller av kinesiska fartyg och fiskar, som general Miranda noterade vid sitt besök i akademien 1787. Magnus Lagerström blev direktör i Ostindiska kompaniet 1746, alltså just det år, då Linné besökte Göteborg och då han för första gången fick en av sina elever (Christoffer Tärnström) med på en ostindisk resa. Sannolikt var den humanistiskt bildade Lagerström en av de varmaste tillskyndarna till att skeppen fick ta ombord en forskningsresande, låt vara att denne kanske stuvades in i ett uselt kyffe midskepps och hundsvotterades av de mäktiga herrar kaptener och superkargörer.

Man vet att Lagerström ordnade resor för ett par Linnélärjungar, som for ut med lärarens översvallande rekommendationsbrev och gjorde utmärkta samlingar och kom hem igen med livet i behåll och skrev in sina namn i naturalhistoriens hävder, men som trots allt bara hamnade som präster i var sin socken. Den ene var Gustaf Fredrik Hjortberg och den andre var Pehr Osbeck, den förre i Släp och Vallda vid Hallands nordspets och den senare i Hasslöv vid dess sydgräns. Tillsammans utgör de ett par ödmjukt verksamma representanter för frihetstidens naturvetenskapligt och fosterländskt präglade bildningsliv och därmed för Linnégestaltens utstrålning långt bort i rikets pastoralavkrokar.

För kännedom om Hjortberg bör man läsa Sten Lindroths ypperliga essä om honom i samlingen *Fru Lusta och Fru Dygd*. Där analyseras bl. a. det epitafium över Hjortberg i Släps kyrka, som i en bred familjegrupp framställer en linneansk 1700-talspräst med hustrun och döttrarna placerade för sig själva i bildens högra hälft och i den vänstra kyrkoherden själv med sina söner samlade omkring sig. »På hyllorna bakom honom», skriver Lindroth, »skymtar en del av det välförsedda biblioteket, med varje ryggtitel läsbar. Fondväggen visar naturaliekabinettet: flaskor och glasburkar i rader med inlagda djur, uppstoppade eller torkade kräddjur, en snäcka, en paradisfågel. På bordet ligga gradbåge, passare och andra redskap, en tam halvapa och en jordglob behärska förgrunden; tre orgelpipor stå resta mot ett mindre bord. En man, full av verksamhetslust, sitter här bland sina verktyg, beredd att utforska och förbättra en värld, i vilken han förefaller trygg och hemmastadd.» Lindroth berättar också att Hjortberg efter tre Kinaresor kring 1750 och efter studier för både Kilian Stobæus i Lund och för Linné i Uppsala slog sig ner som kyrkoherde i Släp 1754 och förblev där till sin död 1776, senfärdig med sockenbud till de döende, klagade bönderna, men desto ivrigare att bota sjukdomar och lära allmogen sköta sina kreatur, dika åkrar, odla trädgård och bygga hus.

Men hur gick det nu i all denna nyttiga praktik med gudstron och fromheten? Därom ger Hjortberg besked i en berättelse om sin resa till Ostindien 1749, som jag läst i K. B:s handskriftsamling. Han skriver där att hans resa lärt honom »att åtskilligt kan förekomma, varuti man ej utan djup förundran och vördnad kan, vid ett förnuftigt eftersinnande, se den stora Skaparens allmakt och outrotliga visdom. Visst är det att jag kan hemma vid min lilla kojans dörrar

även bliva varse detsamma som utvisar Hans i naturens famn nedlagda oändeliga fullkomlighet. Här ser jag en glänsande prakt uti en blomsterprydd äng. Det minsta blad och den smalaste stjälk avmålar med livliga färger Naturens Herres Allsmäktighet, Vishet och Godhet. Här kan jag se mina kläder småningom till min nödtorft av jordens sköte uppväxa. Här kan jag se min föda i luften flyga, på jorden kräla och i vattnet simma. Här kan jag se de hårdaste stenar omskapas till de bästa metaller, som kunna uti ett eller annat mål tjäna min brist. Här kan jag ock utur naturens bok med nöje hämta många vackra lärdomar och påminnelser. Av bien en ordentlig hushållning, samdräktighet och lydno. Av svalan rättrådighet, av myran flitighet, av tranan ordning och vaksamhet, av hjorten förtrolighet och av fåren endräktighet etc. In summa: Han som all ting haver och ingenting behöver, lämnar oss, som ingenting hava och allting behöva, oräkneliga hemvarande naturens överflöd, som sinnena kunna förlusta och det allmänna såväl som det enskilda tjäna.»

I dessa Hjortbergs ord återklingar Linnés egen förtröstan på den gammaltestamentlige Skaparen med hans finfördelade ändamålsenlighet i världens nyttiga byggnad till människans gagn och glädje men också Linnés estetiska åskådning av en blomsterprydd äng och annat som kan sinnena förlusta just så som sinnena ville förlustas på hans tid, och väl än i dag. Ty liksom målaren Turner »uppfann» Londonfogen, så uppfann Linné vår sommaräng, så alltigenom rokokoko i sin vajande och vippande gratie.

Pehr Osbeck blev föremål för Linnés varma uppmuntran, när han 1750 gav sig ut som skeppspräst ombord på »Prins Carl» och från arkiatern i Uppsala fick ett brev med dessa slutord: »Alla botanici begynna redan önska, att Eolus ville skyndsamt föra Eder till Indierna och tillbaka med de spolia, som Fatum ägnat till brudskatt åt Scientia Naturalis, då vi få av Edra samlade lagrar binda kransar att kröna Floræ präst, och vi skola skära Edert namn i hårdare och durablare materia än demanter. O rarissima Osbeckia, välkommen under Floræ armé.» Själva stilen i dessa rader, så nära besläktad med rokokons mytologiska målningar och kopparstick, måste ju hänföra en ung forskare, och Osbeck kom att stå i livslång tacksamhetsskuld till Linné, som efter hans återkomst från Kina presenterade honom vid Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas hov och skaffade honom en femårig anställning hos C. G. Tessin. Men när Tessin fick det knapert, måste Osbeck söka kyrkoherdebefattningen i Hasslöv vid Hallandsåsens norra fot, där han blev sittande till sin död 1805. Det var en liten vacker prästgård vid den örtrika, sydhalländska slätten under åsens böljande bokskogar. Han gifte sig och fick många barn, han blev ledamot av tidens lärda sällskap och producerade sig i deras skriftserier, han skaffade sig med stora uppoffringar ett litet bibliotek och korresponderade med utländska lärde, och han skrev en först i våra dagar tryckt, märklig topografisk avhandling om Laholms prosteri. Och Linné uppkallade ett växtsläkte efter honom. Men till vardags blev det långtrådigt i prästatället, och som en ojämförlig händelse tedde sig

därför de sommandagar 1762, då gamle Tessin kom och gästade honom på hemväg från en Ramlösa-sejour. Till Hasslövs prästgård budades nu också landshövdingen i Halmstad, kommendanten på Varbergs fästning och de höga herrskapen från traktens adelssäten, och naturligtvis talade Tessin och Osbeck om Linné och om lärda samlingar och om den älskligaste av vetenskaper. Så for grev Tessin vidare norrut, och kvar satt Osbeck som en enkel och fattig lantpräst, en spillra av vad han en gång hoppats bli under arkiaterns och grevens beskydd. Men i sitt testamente förordnade han att hans »likkista skulle göras av ett träd, som han själv i yngre år hade planterat, och en blomsterkvast i handen skulle utgöra det synnerligaste i hans svepning samt sedermera blomsterfrön utsås över graven». Så sörjer en rätt linnean för sin vandring till de himmelska blomsterängarna.

Efter dessa utflykter till Väst- och Sydsverige måste vi till sist göra ett besök i det linneanska Stockholm. En sommandag 1777 satt Carl Michael Bellman och solade sig i trädgården vid malmgården Bergielund ute vid Karlbergsallén. Innan han bröt upp och åkte in till stan, skrev han en versstump i värdfolkets gästbok. Så här lät det:

Ett läckert bord att glatt uppduka
med hemväxt gröda, god och fin;
att med ett glas av bästa vin
uppmuntra både friska, sjuka;
att talas vid på ärlig tro;
att sen med ljus och kunskap fägna;
att vitterhet med vänskap hägna;
är målning av min middagsro.

Den gentlemannamässiga umgängeskunst, som Bellman här målar, utmärkte just hans värdfolk den här sommandagen. Det var två bröder, bankokommissarien Bengt Bergius och läkaren, professor Peter Jonas Bergius. De är kända genom sin stora donation till Vetenskapsakademien av Bergianska trädgården, som 1885 flyttades ut till Frescati. Peter Jonas Bergius hade studerat medicin i Uppsala och tillhört den närmaste kretsen kring Linné, och när han 1754 etablerade sig som läkare i Stockholm, var det med de bästa rekommendationer från Linné, som ju själv hade börjat sin bana i huvudstaden. Hans praktik gav honom strax guld och gröna skogar. För en del av pengarna köpte han sig malmgården Bergielund, där han delade hushåll med bror Bengt i ett idylliskt stenhus. Här anlade han en frukt- och kryddgård, allt med tonvikt på den praktiska nyttan, och samlade — med hjälp av utländska vänner — ett herbarium på drygt 15 000 örter, dvs. 4 000 mera än vad som rymdes i Linnés eget.

Härute levde bröderna Bergius som ett par turturduvor. Peter Jonas uppoffrade sina vilostunder åt en älskad vetenskap, dvs. botaniken, medan Bengt sysslade med att ordna deras boksamling och göra avskrifter av brev och böcker i naturalhistoria, reseskildringar m. m. De syntes sällan på komedier, spel-

hus och supéer utan fann sin största förnöjelse i flit och indragen levnad. Bengt gjorde sina excerpter och klev omkring på stegar bland brödernas 10 000 böcker, som de testamenterade till Vetenskapsakademins bibliotek. Dit skänktes också deras finaste bohag, som nu står uppställt i Bergianska trädgårdens föreståndarbostad ute på Frescati. Det är dels ett antal möbler i en växling mellan rokoko och gustavianskt — en soffa, några fåtöljer och karmstolar samt ett skrivbord med den rätta fjädrande svängen på benen — och dels sju oljepor-trätt av Tankebyggarordens medlemmar, som bröderna Bergius köpt av den beträngda fru Nordenflycht. Allt detta förmedlar nu en rätt förtjusande fläkt av en av frihetstidens stockholmska kulturkretsar, där man samtalade om vetenskap och vitterhet och där Bellman för en gångs skull måttligt njöt ett vin, bryggt på gårdens egna druvor. Här satt ofta även Vetenskapsakademins sekreterare genom många år, Per Wilhelm Wargentín, som hade nära till från sin tjänstebostad i Stockholms nya observatorium. Och när Linné kom ner från Uppsala, unnade han sig gärna en lantlig avkoppling hos bröderna Bergius, där han kunde prata både om blommor och utlandsresor och om hälsovård och annat sådant, som han hade talat sig varm för i sin lärostol i Uppsala och som nu famnade in herrarna Bergius i en landsomfattande brödrakrets av blommornas älskare och utforskare, en Floras armé i frihetstidens relativt fredliga Sverige. Det var den mest segervissa truppstyrka vårt land någonsin har ställt på fältfot! Över dess kadrer glittrade Nordstjärnan, det klassiska emblemet, som en gång hade lyst över de karolinska härarna men som på 1740-talet blev forskningens och bildningens symbol. Med all rätt dinglede den stjärnan — förgylld och emaljerad — på Linnés landsvägsdammiga rock.

Linnécitatet i början av uppsatsen är hämtat ur brevet till Bäck den 12 oktober 1753 och uttrycker Linnés glädje över Lovisa Ulrikas, »vår makalösa drottning» lyckliga återfäende efter en nyss genomgången barnsäng.

ARVID HJ. UGGLA

ETT KIRURGISKT KOMPENDIUM NEDTECKNAT AV LINNÉ

I en av sina självbiografier (Vita III) ger Linné en mörk bild av den medicinska undervisningen i Uppsala under hans studentår: »Ingen såg någon Anatomie, ingen Chemi, ock Linnæus hade aldrig fått höra någon Botanisk föreläsning, hwarken publice eller privatim.» Att han under sådana omständigheter icke försummade tillfället, då medlemmarne av Collegium Medicum våren 1729 på Södra stadshuset i Stockholm anordnade offentliga dissektioner »å en upphängd quinsperson» är bekant. — Det var efter återkomsten från detta Stockholmsbesök som den medellöse smålänningen hade turen att göra bekantskap med teologie professor Olof Celsius — den ende som då i Uppsala med något större intresse drev botaniska studier — och blev omhändertagen av honom. Det var också den till Celsius dedicerade lilla skriften *Præhudia sponsaliorum plantarum* (nyåret 1730), som ledde till att Linné fick Olof Rudbeck d. y:s uppdrag att följande sommar utöva den botaniska undervisningen i trädgården, ett uppdrag som förnyades 1731.

Bekant är att Linné senare — då han återkommit från sin märkliga Lapplandsfärd — »intimerade» privata kollegier i olika ämnen, främst naturligtvis i botanik, med tillhörande exkursioner, men även i dietetik och docimastik (proberkonst). Att tillfällena gärna utnyttjades av hans kamrater att på detta sätt fylla ut den magra undervisning de offentliga lärarne gävo är naturligt, likaväl som att saken ledde till sammanstötningar med den nyligen från sina utländska resor hemkomne, energiske medicine adjunkten Nils Rosén, som kunde peka på att universitetets statuter förbjödo ograduerade att utöva offentlig undervisning. Detta är ett ämne som här ej skall beröras.

Det var lika naturligt att Linné själv begagnade sig av tillfället, då en av hans studiekamrater erbjöd sig att i en kurs dela med sig av sina insikter i ett till universitetsmedicinen så näraliggande ämne som praktisk kirurgi. Beviset att så skett är, att bland hans samlingar i London anträffats det manuskript, som här nedan skall återgivas.

Av de båda vid Linnés ankomst till Uppsala redan ålderstigna medicine professorerna hade dock Roberg, i motsats till Rudbeck, intresserat sig för att studenterna skulle få någon erfarenhet av kirurgiska ingrepp. »Ingen är full-

komlig medicus, som icke förstår chirurgien», yttrade han i konsistoriet 1722. Så länge det på hans initiativ tillkomna Nosocomiet fungerade, lät han också sina lärjungar bevittna de operationer, som utfördes av den till detta knutne fältskären. Själv gav han också undervisning i ämnet, men tydligen enbart som katederföreläsningar. Allt detta var emellertid förbi, när Linné kom till staden. Det skulle dröja ända till Linnés senaste levnadsår innan universitetet fick en professor, som jämte anatomien representerade kirurgin, då ADOLF MURRAY 1775 utsågs till innehavare av en nyinrättad lärostol.

1732 kom emellertid till Uppsala en värmlänning, PETRUS HAMNERIN, som just avslutat en sexårig utbildningskurs som lärgosse hos stadsfältskären GERHARD BOLTENHAGEN i Stockholm. Hans avsikt var att fullfölja sin utbildning med medicinska studier. Hamnerin var född 1712 i Kristinehamn som son till en järnbärare, som satt honom i stadsskolan där. Vid faderns frånfälle lämnade han skolan och begav sig till huvudstaden. — I Uppsala tog han sin bostad hos fältskären NILS HULTMAN och torde hos denne fortsatt att utöva sitt yrke. Enligt vad Roberg säger i en till hans doktorsdisputation och »lectio præcursoria» utfärdad inbjudan, åtnjöt han Roséns särskilda privata undervisning. Under besök i hembygden samlade han växter — dock mera av medicinska skäl, än systematiska — samt sökte efter hälsokällor, denna av tidens medici med sådan iver bedrivna verksamhet. Efter återkomsten från ett sådant besök kunde han den 25 okt. 1735 försvara sin första akademiska avhandling, under Roséns presidium. Den behandlade ett kirurgiskt fall. Hamnerin hade under den förflutna sommaren opererat en åtta års flicka från Ekshärad i Älvdalen, som hade en stor svulst i pannan. Avhandlingen bar titeln *De insigni capitis tumore, quem separatio maximæ partis ossis excepit*. Hamnerins följande disputation, under Robergs presidium, är märklig därigenom att den ledde till hans promovering till med. doktor, den första medicine doktorspromotionen vid Uppsala universitet — om man bortser från ett fall under 1600-talet. Disputationen ägde rum sedan Hamnerin avlagt vederbörliga teologiska och filosofiska examina samt teoretisk och praktisk medicinsk examen.

Hans disputation, som ägde rum den 4 maj 1737, med titeln *Vires medicæ plantarum quarundam indigenarum*, innehåller en uppräknings av inhemska medicinalväxter med angivande av deras verkan.

Det var på Hamnerins ansökan men förvisso också genom Robergs och Roséns gemensamma ansträngningar som kanslers medgivande erhöles att företaga en medicine doktorspromotion. Vid akten, som ägde rum den 10 maj 1738, fungerade Roberg som promotor och höll därvid ett av sina originella tal, som skulle följas av flera dylika vid följande promotionsakter. Tre år tidigare hade Linné förvärvat sin grad i Holland vid det lilla universitetet i Harderwijk. Med den nya ordningen upphörde nu bruket att svenskarne reste utomlands för att förvärva graden. Linné blev en av de sista, som disputerade i Harderwijk, där bl. a. även Rosén fått sin grad. Linné skulle alltså själv ha kunnat

bespara sig resan, men vad skulle det icke ha betytt, om han aldrig kommit till Holland, som beredde honom så gynnsamma möjligheter att publicera sina epokgörande skrifter.

Hamnerin blev omedelbart efter promotionen utnämnd till provinsialmedicus i sin hemprovins, dock som lönlös ända till 1752. Sitt intresse för att upptäcka »surbrunnar» behöll han, och 1745 hade han mitt inne i Karlstad upptagit en hälsokälla. Året efter kom Linné till Karlstad på återvägen från sin Västgötaresa. Han träffade då sin forne kamrat och, sin vana trogen, underkastade han brunnen en analys — den låg i korsningen mellan Södra Torg- och Skeppargatan. Han kom till det resultatet att vattnet hade »föga styrkande kraft såsom andra surbrunnars vatten, och hvad det gjorde kom af det myckna och kalla vattnet, som sköljde och kylde blodet». Detta låter just inte som någon rekommendation, och i Hülphers bekanta Förteckning uppå de ... bekanta Mineral-Brunnar, 1770, heter det också att »Carlstads Brunn ... är sedan någre år nyttjad, men nu såsom odugelig lemnad».

I Linnés brevväxling med Abraham Bäck framskymtar det att den förre överhuvud är föga välvilligt stämd mot Hamnerin, vad orsaken nu må vara. 1745 hade denne blivit utnämnd till livmedicus. Linné omtalar nyheten — men samtidigt meddelar han att samma värdighet tillfallit »en fältskärsgesäll och en charlatan Engelsman wid namn Blackwell».¹ Efter hemkomsten från Västgötaresan skriver han om sitt sammanträffande med Hamnerin och om dennes »surbrunn», »af hvilken han destillerat ett sal volatile martis. O bone Deus (o, gode Gud!)». — Verkliga anledningen till onåden torde dock ligga i vad han omedelbart innan skriver: »Wallerius driver på med sitt Laboratorium chemicum och Hamnerin med sitt Laboratorium chirurgicum», »bägge 2 nästan lika lärde och beläsne män». Och han tillägger följande suck: »Herre Gud gifwe wij hade Hr Assessoren här i stället ... ignoranter förqwäfja alt godt.»

Linnés ovilja mot J. G. WALLERIUS och dennes projekt till ett penningkrävande kemiskt laboratorium är lätt att förklara. Det var blott några få år sedan denne såsom Linnés medtävlare om professuren framlagt en avhandling, som varit helt ägnad åt kritik av medtävlaren och som föranlett stor skandal vid dess ventilerung. Men Hamnerin? Det är en ödets ironi, att det var denne — av vilken Linné väl lärt det lilla han kunde i kirurgi — som mot sig framkallat en så våldsam indignation genom att yrka på utbildning i kirurgi även för de blivande medicinarne.

För att förstå detta måste man hålla i minnet den starka motsättning, som alltiämt fanns mellan företrädarne för de båda yrkena: läkarens och fältskärens. I Linnés brevväxling med Bäck som preses i Collegium Medicum är detta ett ofta återkommande ämne. Den skrivelse som Hamnerin riktat till K. M:t i ämnet hade i själva verket ingivits redan 1741, men dess behandling blev mycket fördröjd. I denna framhöll Hamnerin att »en doctor medicinae ... bör

¹ Den senare blev, på grund av politiska intriger, halshuggen 1747.

oumgängeligen vara en god chirurgus, så wida han skall vara förswarlig att anförtros någon provincial medici beställning». Den vedertagna uppfattningen var dock att man skulle hålla de båda yrkena strängt åtskilda. En läkare skulle icke befatta sig med kirurgiska ingrepp. Det var just hösten 1746, efter Linnés hemkomst, som medicinska fakulteten i Uppsala avgav sitt utlåtande över Hamnerins inläga. Detta var avfattat av Rosén, men undertecknat också av Linné, och innebar ett snävt och förnämt avvisande av förslaget. Man ville tydligen ej veta av någon inblandning.

Äntligen lämnade Collegium Medicum sitt svar i slutet av 1747. Detta var oerhört skarpt, talade om förslagsställarens »grofwa insinuationer» som man hoppades härflyta från »pur enfaldighet och icke af argt uppsåt» o. s. v. Frågan förföll därmed, men att Hamnerins yrkande stod i förbund med framtiden var uppenbart. 1753 föreskrev ett kungl. brev att för att bli tjänsteläkare fordrades ett halvt års tjänstgöring på Serafimerlasarettets kirurgiska avdelning. Åtskilliga provinsialläkare funno sig föranlåtna att själva skaffa sig kirurgisk erfarenhet, i andra fall förekom att medicine doktorer sökte övergå till de ofta bättre avlönade fältskärstjänsterna o. s. v. Linné själv föreslog 1757 att man på Nosocomium skulle anordna så att medicine studiosi kunde få se kirurgiska ingrepp göras. Och till sist kom, som ovan sagts, den dag då en särskild professorstjänst i Uppsala inrättades omfattande även kirurgi.¹

*

Tidpunkten för det av Hamnerin givna kollegiet måste, om han — som all anledning finnes att antaga, trots att Linné icke säger något därom i sina biografier — bevistat detta, ha ägt rum kort efter Hamnerins ankomst till universitetet, eller någon gång mellan hösten 1732, då Linné kom hem från sin Lappslandsresa, och våren 1734. (Sommaren därefter gjorde han sin Dalaresa och tillbragte hösten i Falun.)

Vårt manuskript utgöres av 12 blad i liten kvarto (20,15 × 16 cm), varav 22 sidor skrivna. Texten är ganska gnetig och svårläst. Den är återgiven så noggrant som möjligt, dock ha kemiska tecken upplösts.

För hjälp vid tolkningen har jag att tacka professores emeriti GUNNAR NYSTRÖM och FREDRIK BERG, av vilka särskilt den sistnämnde nedlagt stor möda på tolkningen av de kemiska tecknen.

Det bör nämnas, att till manuskriptet hör en av Linné gjord modell i papper av en »fascia 18 capitum».

¹ Jfr WOLFRAM KOCK, Carolus Linnæus and surgery. (Centaurus 1957, pp. 114-120.)

D. PETRI HAMNERINI

PRÆLECT: CHIRURG: PRIVAT.

Chirurgia est ars medica, qua externe applicatis mediis sanitas amissa recuperatur vel æqualis conservatur.

Scriptores optimi: Heisterus, Junkerus, Nenterus, Valentinus. Praxis infallibilis, Munnick[s], Norn, Purman, Verduc, Gellman, Belloste, Dionus, Clerck, Gareng[c]ot, Bassius, Hildanus, M[u]ys.

Veterum divisio: 5 partes:

Synthesis consolidat fracta vulnerataque

Diæresis dissecat inflammata

Exeresis adimit superflua

Diorthosis curva erigit

Anaplerosis deficientia addit. Ex. gr. träben, tuba acustica.

Recentiorum (Heisteri) *divisio*: 3 partes:

Affectus

Operationes

Instrumenta

Chirurgia curat læsiones externas instrumentis vel medicamentis.
partes 3.

1. Læsiones 5: tumores

ulcera

vulnera

luxationes

fracturæ

2. Operationes

3. Deligationis appar[atus]

requisita curatoria: α diagnosis β prognosis γ causa δ cura.

TUMORES

1 *phlegmone*: hårdhet, hetta, rødna, dunkel-blå[a]chtig, stickande wärk, cutis nitida

2 *Erysipelas*

3 *œdema*

4 *schirrus*

Phlegmone.

durities a stagnatione accedente non resolvente

calor pressione, tensione

rubedo obstructione vasorum externorum

dolor extensione nervorum

pulsus fortis a repulsione sanguinis, hinc febris.

causa int[erne] sanguis viscidus (: non à pletora :)

[*causa*] *externe* hastig kiöld äfter stark hetta. et v.v. e. gr. förfrusit ansigtet för elden.

prognosis vel resolvitur vel maturatur vel induratur vel gangrænatur; si interna lethalis

sæpe. e.gr. pleuritide et angina. si in tendinosis difficilior, quam [in] musculosis. omnes inflammationes 4 habent tempora: princip., augmentum, stasis, declinatio. *principio* resolvitur internis absorbentibus et diaphoreticis e.gr. sal vol. CC. sal succini. sal viperarum. pulvis diaph., ocul. cancr. Bezoart. miner: antihect. potr., camphora. Tinctura Bezoart.: mixt. simpl., Theriac., diascord.

R/ C.C. ppt., Ebor. ppts, ana scrup. i.

sal card. ben., Scordii ana gr. 7.

ocul. cancr., pulv. diaph. ana scrup. $1\frac{1}{2}$

camph. gr. 3 M.d: in 6 p.a:

dos: in öhlostewasla morgon och afton.

PHLEGMONE

Definit. är en röd hård swulnad med hetta, torst, wärk: (feber): ab humore subtus stagnante

eventus 4plex. Resolutio, Maturatio, Induratio, Gangræna.

Resolutio. sign.: febris gifwer åter, Tumor faller, dolor aftager, Empl. blifwer fuchtigt

cura interne laxantia tamarindi, manna, fol. s. ff.

[in margine:] Scordium, Sambuci fl., Chamomill. fl., Absinthium hb., camphora, crocus

clysteres

sudorifera sambucina

Venæsectio si febris

externe fomenta (:bad:) af aqua calcis, acetum vini cum spir. camphorat.

idoppas en compress, utwrides, påläggas

cataplasmata kokas i win öhl, ättika etc. med baccis juniper. lauri

slår öfwer spir. camphor. kall[n]ar[?]

emplastra plåster. E.gr. Empl. de minio

— de sulphuris [!]

— oxycroceum

— de galbano

— de ammoniaco

Epithemata. En skyddspose af torre örter hetaste man tola kan pålagde E.gr.

Scordium. Fl: sambuci, Abs: chamomill. sal ammon. camphora

obs. Non licet resolve:

in statu morbi

bubonibus venereis

Furunculis spikbolde

contusionibus magnis

mors[ib]us serpentis vel canis rabidi

sanguine viscido plenis

Maturatio. signa. Resolutionis signa tilltaga, tills en gohl fluss syns på sidan, som gifwer för fingret åter med ett swalpande under

cura interne anodyna non resolventia

— *externe* poros obstruentia

Emplast[rum] de meliloto cum diacolo composito cum gum[m]atibus, doch först tiokt på huden af ungveto Basiliconis strukit.

cataplasmata Branc[æ] ursi. Hyoscy. Mercurialis, Verbasc. koka i smör och aqua, vel cum oleo verbasci aliove oleo.

[*In margine*]: Omnia emollientia maturant
optimum lök, mel, ficus cum gum[m]i galbano.

Apertio causticis raro. E. gr. Lapis infernal.

Lanceola sæpe a parte inferiori ut pus effluat. *cave* a nervis, arteriis, tendinibus et venis major:

elige longitudinem musculi, si possis.

Coarctatio förbinnenngen med fasciis, turundis et compressis. Turunda idopplas mundificantibus till det blifwer upfylt med kött ut.

ungv. digestiv., Basiliconis, apostolorum. Ess[entia] myrrhæ s[ive] aloës. Bals: peruvian.

Om kyttet blifwer förmycket brukas Epulotica och Cicatrisantia ut Empl: de griseo, de lapid. calamin., diapompholio, Vitriolo de cypro, Lapis infernalis, Bolus armen: Cerussa

Induratio sign. symptomata cedunt, pars indurescit, quasi in glandulosis; causa, starka repellentia.

cura nulla, ty dett blifwer litet hårt.

Gangræna sign. febris et dolor assurgit. affectus, upswäller, wattublåsor upspringa et saniem fœtidam fundunt.

cura Lancett äller Bistur (:kroknif:) och scareficeras äller skäres, men ej bort, i dett döda köttet, intills dett begynner blöda och patienten känner

twättas med spir. camphor: sal ammon., spir. matricali, misce.

förbindes med med [sic] digestivo Basiliconis ut prius med turundis

öfvan på plostet ut diaconum simplex

öfvan på plostret läg[g] cataplasmata vel emplastra ut in phlegmone. När pars mortua skildt sig, hanteras som ett sår.

[*In marginibus*:]

Emollientia

Rd. Lilii albi

Fol. Malvæ alth.

melilot.

Far. hordei

sem. Lini

Fœn. græc.

vit: ovorum

Resol[ventia]

Crocus

camphora

mica panis

Lac dulce

ung: Basiliconis

oleum ovorum

caustica

Lap: infernalis

oleum vitr. spir. vitr.

compos. e calce clav. et calce viva

—

Boerhave med. Leid.

Suppurantia in linteis

1 unguent. Basiliconis

Empl. diachyl: cum gummat. unc. 1.

— de melilot. unc. 2.

Resolventia

Empl camphorat.

— mynsichti

— diaphoret.

— de galbano

— de tacamahaca i tandwærk

— oxycroceum i stark wærk

Cicatrisantia s[ive] consolidant[ia]

Empl. diapomphol.

— griseum ulcera et vulnera

— sticticum crolli

— opodeldoch. giöra hud på, läker starkt

— alb:coctum mäst i ulcera et vulnera

— diachol. simpl. vulnera

Ophthalmia 3plex *vera* då tunicæ äro inflammatae

spuria då ögonlocken röda

cura in utrisque. Laxantia, spir. vini si pletora, collyria, ögonwatn af vitriol. alb., sacch. Saturni, koka rotna äple och lägga emällan nättelduk på

si *hol starrig* vesicator, fontanella brachii, setaceum

Hordeolum i öfra ögonlocket, *grando* i nedra.

cura. Empl. resolvens, E.gr. camphoratum, crocatum

si non suppuratur ut supra

si elongatur afbindes med trå.

Anchylops recens, resolvatur, *Ægilops* si vetus, suppuratur in cantho oculi. öppnas så snart dett kan (:eliest blifwer fistula lachrymalis:), förbindes med ungv. ægyptiaco cum mercurio p[ræ]cip. rubro. si *caries* tag pulv. iri[di]s flor. s[ive] Euphorbii s[ive] spir. vitriolati s[ive] cauterium actuale, bränt bort. bindes med plumasolis cum fascia monoculo

Parotis bolde under öronen *Benignus*. på barn, hälsosam.

Malignus. purgatio præsertim mercurialia, Empl: 3plicat. mercurii et fiant cataplasma. anodynoemolliens doloris ergo. si caries ut supra.

Parulis en liten swulnad på hwario ställe på kroppen. benignus est.

Angina spuria uti hullet löst d[icitur] [etia]m *paracynanche*

vera si tota farynx inflammatur. *cynanche.*

cura spir. vini, clysteres, suppositoria, laxantia. gurgelwatn af resolventibus,

si *musculi nimis relaxati* adstringentia. under halsen emollientia,

si *suppuratio* fortissima suppurantia

Pleuritis [curatur] a medicis

si empyema paracentesis pectoris

Bubones glandulæ ingvinales upswulnade.

Phyma si parvi, *Phygeton* si magni.

si *aperiendus* est, bör ej diupt skäras propter vasa iliaca.

Furunculi Spikboldar med faselig wärk. tales sunt epinyctides.

Panaritium 3plex est. fulslag, onda betet.

in *cute* mycket stor swulnad

— *periostio* utan swulnad, dolorifica

— *tendinibus* omnium dolorifica.

cura. resolventia raro sufficiunt. maturantia. skära till innersta benet

Sugillatio Blånat, af slag etc. resolvera ut supra.

Perniones Resolveras, rifwa med warma servietter.

Bada med starkaste spir. camphor., spir. ammon., spir. matric., spir. formic., spir. lumbric., Ess: castor., croci, ol. ceræ, terebint., tiok terpentin, ol. casei, sabinæ, vatten kokt af rofwor.

Aneurisma spuria då blodet går mällan musclarna, *vera* mällan tunicas.

veræ cura: *palliativa* trycka med compress af bly.

genuina raro. öppnas, binda arterien.

Varices öppna, taga bort blodet.

Hæmorrhoides interne. adstringentia. Species Ess. millefol. summit. fl. hyperici. si postur öppnas.

Proident[ia] ani. smörja med oleo hyperici, sätta honom in igen. faller han åter uht med adstringentia sedan sätta in honom med fascia T-bandet.

ERYSIPELAS

Erysipelas differt gradu majori a phlegmone, sträcker sig i widden men ej i diupet.
febris non adeo stark. dolor starkare än phlegmone.

Species particularis i en dehl, *universalis* öfwer hela kroppen.

causa humores scorbutici, som mycket hetta.

cura interna sudorifera sola e.gr. sambucina, tinct. bezoart., ocul. cancerum, mixtura simpl. cum aqua sambuci vel theriacalis

Nocent venæsectio et purgantia.

externa leviter resolventia in forma sicca. E.gr. Misc. Terraria Bolus armen., creta, terra sigill. Farina hordei, tritici, secalis. Flor. sambuci, cort. interior samb. et pulv. Liqviritiæ

si nimis bad af spir. camph: acet., litharg., cerussa misce

si in blådror slår up spirituosa cum ung. alb. camph., cerussa

Herpes causa obstr. glandularum subjacentium estqve *3plex simplex* reform

cura cosmetica

miliaris den jag haft

cura torkande pulver torra, absorbentia et spirituosa.

nocent oleosa et ungenta.

extrema cauteria potentialia.

exedens den pater haft. gör skrofligt.

cura interna decocta lignorum. Purgatio cum mercurio dulci, tandem salivatio

externa mercurialibus

aqva fagedenica ex mercur. sublim. corros. Dr. 1 et aqua calc. lb1 misce.

ŒDEMA

Œdema. est kall sliprig och wek swulnad, utan särdeles wärk.

cura interna Aperientia diluentia laxantia

externa rifwa med warma servietter, deinde spirituoso med succo citri blandade, entel[igen] empl. resolventia cum flor[e] sulphuris et cum fascia arcte cincta.

Hydrocephalus

cura ut in hydrope hydrog[enic]o.

Fontnel i nacken, vesicatoria i huf[wu]det, smörta repellentia spirituosa. på barn binda om en fascia la capelline

Tumores flatulenti någon uppöst dehl af wäder

cura vesicatori[a] och fascia.

Ramula swulnat under tungan att man ej får tahlä

Si non repellitur, bör matureras et incideras.

Struma knylor i lösa hullet.

resolveras, matureras, incideras.

Ganglion kiörtel på hand, ben etc. Lupia i köttet, ut växt på knäet.

resolventia sæpe in parvis. in adultis blyplåt med mercurio. packa bort honom med hamar eller öppna huden med korsskärande, lösa honom från tendinem

Fungi articulatorum Ledswampar på knä och armbogar

resolveras med starkaste man kan, ..., enteligen suppurera, öppna, taga bort pus på en gång, alias canescit.

Hydrocele hydrops scroti

punctera med trochar [figur]

Varicocele sive *circocoele* då den ena testiculus hänger långt neder

Empl. de *cicuta cumino mixta*, *suspensorium scroti*.

Talpa et *testudo* similes, differunt figura. ligga inom sin egen tunica.

resolveras men ej matureras, ty då kan dett aldrig cureras. skärs upp med kors-skärande och tager uht med tång och alla hinnorna utdrager äller med causticis corroderas.

Steatoma lik talg. }
Ateroma lik brödsmlur } non resolvitur sed ut *talpa* et *testudo*.

Meliceris honungsslik materia, resolveras et suppureras

SCHIRRHUS

Schirrhus hård knyl sed sine dolore

timescenda sunt inflammatio, suppuratio, gangræna, cancer.

noscitur tumore, dolore och stora blå ådror

cura interna laxantia, ptisana, decocta lignorum

externa palliativa dum dolet et prope magna vasa in senibus

Empl. de lap: calamin:

— — Bolo Armen.

— — minio

Blyplåt med mercurio

resolv: e rad. Bryon.

Aristol.

Angel.

Hb. Levist.

Flor. sambuc.

chamom.

Gum. galban.

Tachama[haca]

Bdellii

ånga af skarp ättika

Eradicativa

Empl: 3plic: mercurii

de sagap:

Amonia

Galbanio

NB. inga emollientia, maturantia vel corrosiva. certissima cura exstirpatio, si possitis

Cancer kräftan i bröstet

occultus non apertus }

Apertus ulceratus }

cura palliativa et eradicativa ut schirrhus

Epulis swulnad på tandkiöttet som in fibra äller stria. ut supra. klippa bort

Polypus nasi extirpatur

Sarcocele kiötbråk. när testiculus swulnar så upp att han knapt får rum. Resolvatur vel exstirpatur testiculus.

Ex cresc: *carnosæ* växter. exstirperas, sedan lapis infernalis med corpi [o: carpie, charpie] och plåster.

ULCUS

ulcus rötsår, rotunda solutio continui, stinkande

Figura små, stora, platta, 4kantiga, fistulosa

Locus in omnibus partibus

causa male curata vulnera, scorbutus

Symptoma 1 labia carnosæ, 2 upswallande kiött, 3 stark aflopp, 4 siccitas, 5 caries, 6 vermes. Hwilka alla förhindra läkningen

1. *Lab. callosa.* med caustica äller skära bort, lägga på torra pulver och leviter caustica, äller comprimera med compress af kortblad och binda om.
 2. *upswallande kiött.* omnia e vitriolo præparata, skära bort, och åter vitriolata äller cauteria actualia bränjörn, om alt är frustra.
 3. *Affluxus humorum acrium.* Exsiccantia terraria. Bolus arm., creta, terra sig., oc. cancr., tiok terpetin, lack och pulveriserad, mel rosarum cum mercurio præc. rubro hopkokad.
 4. *siccitas nimia.* escaretur et scarificetur förbindes med unguento Basiliconis, oleo ovorum och catapl: emolliens alt tils skorpan går af, sedan hanteras ut vulnus.
 5. *Vermes.* amara, Absinth. Centaurium, coloqv: tinctura aloës myr[r]hæ, oleosis et mercurialibus.
 6. *Caries sign:* 1 os nudatur. nam caries semper in ossibus est. 2 corpi och plåster blifwer swart
cura si nimis renitens cultro afskrapas inungatur oleo lign. guajaci. oleo myrrh. oleo Euphorb. pulv. Euph. pulv. rad. — ? —
 si diup exfoliatur [?] trepan[a]tur boras hohl på benet här och där att medica-
 menterna må bättre insugas
 si *superficialis* cauterium actuale
- Fistula* altera species ulceris est. est ulcus callosum, med liten öpning, men inuti för-
 borgad widd.
 si in musculis terminatur hwitt pus
 — vasis — b[l]odachtigt
 — lymph. per tendines — skarp ichor med wärk
 — os[sibus] — swart
 — cavitatibus pelvis sive abdom. — luft [?] uth
cura ut prius, callosum abscindatur cauterisatur, manu corrigatur
 huc fistula ani, penis, abdominis, pectoris

VULNERA

Vulnera blödande solutio continui i kött, tendines etc. krossad, skråmad, skurin.

curæ 4 indicationes

α. *Hæterogenea* först tagas bort med tång äller annat, ut glas, mucro, förladning.
 Om en stark hæmorhagie är uti, måste man förbinda först. Kalk, sand etc. twät-
 tas med kalkwatten äller spir. camph. uht.

β. *stilla bloden*, α vitriolatis

β terra adstring. Bolus arm: Lap. hæmat: [*in marg.:*] pulveriseras, blandas
 med albumino ovi på blå lagdt, slås öfwer, där på kompres med fascia

γ Bovista

δ Ligaturis etc. sy ihop arterien

γ *Hopfoga nät[t]* labia med fasciis

δ *Läka* mundificantia, sarcotica, et Epulotica.

V. *contusa* e.gr: på hufwudet stor blodkula men ej öpen.

resolveras på ett par dagar, äller öppna, tag bort blodlefren. si *fissura cranii* patienten
 stamar och yrar, då sker incisio ad cranium usque, et trepanatur. När man trepa-
 nerat rinner bloden uht, sedan fint corpi doppat i Balsamo peruviano, i hohlet,
 där på lägs emplastr: de betonica, öfwerst compress doppad i spirituoso qvodam,
 betäcket med fascia capitalis.

V. labiata slampsår. E.gr. hugget i hufwudet att alt köttet hänger på sides.

α bloden skölles bort med aqua calc. eller spiritu vini

β den öfwersta kanten fästes upp på sitt ställe

γ drar ihop såret med klistrande häftplåster (:i.e. som hänger hårt wid:) ut Empl. diacolon cum gummatibus, gör där af små aflånga lappar [figur] och på latera allastäds med updragande dem hopfäster

δ compress i spiritu binder med fascia, Funda.

Exempl. aliud. os ab angulo ad aures dissectum.

sutura $\left\{ \begin{array}{l} \text{sicca häftning med plåster ut supra} \\ \text{humida häftning med nåhl och trä} \end{array} \right.$

α sutura humida 1ma in angulo oris, 2da en $\frac{1}{2}$ tum där ifrån, 3 en tum där ifrån och så vidare

β sutura sicca emällan hwar humida en eller 2

γ corpi med rosenhonung i såret wid sutura sicca

δ Empl. vulgaria ut album coctum, diacolon cum gummatibus

ε compress och fascia capistrum simplex

V. Nervorum tendinumqve. Nervi et tendines göra post abscissione aldrig tjenst.

α *Febris* cura nitrosa, diaphor., absorb: et spir. vini

β Öpnas om såret är litet att man komer till nervum læsum.

γ oleum terebinth. et tinctura hyperic., misce, dropa [!] plumasol uti.

Läg på partem affectam. gör en liten spade helt het. lägg honom på plumasolen hwar af genom hetta droppar på nerven, straxt käns lindring.

δ Läg så öfwer samma plumasol ett plåster, sedan ett cataplasma af emollientibus anodynis.

ε si dolor non cedit et gangræna limatur, skärs nerven eller tendo twärt af, då läker ut vulnus simplex men blifwer lam

V. Pl[umb]osa skutna sår

α tag ut förladningen, kuhla, krut etc. med hwad man kan

β crusta oris vulneri[s] scalficeras, förbindes med digestivo.

γ krut i ansichtet, vesicatoria som taga sådan bort.

V. serpentum et venenatorum aliorum animalium.

α Lanceola scalficetur secundum longitudinem inflammationis

β ventosæ applicantur

γ lavetur spir. camph. Theriaca mixto

δ suppuratio provehitur ungv. Basiliconis, där pa emplast.

ε där på cataplasma af emollientibus

ζ interne sudorifera salia volatilia, Theriaca, sudorif: diaphor. promovetur

V. absolute lethalia. dör utan ursächt. talia sunt

V. cerebri, cerebelli, medullosp:, cordis, aortæ, substantiæ pulmonis, diaphragmatis nervosi, hepatis sub[stantiæ], lienis subst., renum vel pelvis, vesicæ pars tendinos., anteriorum magnorum, intestinorum tenuium

V. per accidens lethalia. fissura cranii, contusiones cranii, vulnera á lederna, v. venenata, bite sår, v. magn[arum] ven[arum], v. intestinorum crassorum.

Vulnus. Si non adeo recens.

1 vulnus purgetur linteo spir. vini madido.

2 turunda spir. vini madida a latere inferiori, ungv. digestivum inungo et vulneri impono.

3 si adhuc spatium plures turundas impono, illitas qva parte labia vulneris attingunt.

4 Empl: stipticum Crolli sive Diacolon simpl: seu E:album coctum.

- 5 compress e linteis dubbel med spir. vini madidus lägs ofwan på, mitt öfwer såret. med fascia öfwer
- 6 post nycthemeram, eximo (:in principio signum puris. non pus exhibit:), kasta bort alt så när som compressen och fascia. förbinder på samma sätt.
- 7 (:tertia die pus:) eximo, med corpiskrufwen med corpi på träder i såret, wrider kring att pus hänger wid. NB. cum pus satis secernitur non diutius necesse sit spir. vini usus, si multum pus adhuc nec digestivo opus est, ne nimium evadat pus et inflammatur.
- 8 sedan lägs tort corpi på, videbis caro antea mollis, a sicca turunda solidinsatum evasisse.
- 9 continuo deme consolidatum, si non pus, iterum digestivum
- 10 cum vulnus repletum sit, begynner kiött wäxa upp, tages bort med epuloticis, vitr. cupr., lap. infernalis, (:NB brukas pro epulotico aldrig annat än lap. inf. ty den är aldä flinkaste bland alla:), Bolus armen. vel Empl. griseum, Empl. de lap. calamin., Empl. pomphol. vel aliud. lägges på såret sedan dett aftwättats med pluma solis [!] äfter. obs. före stenen lägs på torkas altid waret bort, då stenen gåt öfwer syns dett liusgrått.

Ulcus simplex cureras som ett sår.

- 1 twättar såret med spir. vini
 - 2 plumasolis spir. vini bstrykes med ungv. digestivo tiokt och wärms för elden
vel — — — Basiliconis starkare
vel — — — Egyptiacum — ännu alt som rotnelse är till
 - 3 blifwer sedan rödt som ett sår, cureras som ett sår.
- Spansk fluga.* om dett rinner och wärker äfter, lägges ungventum nutritivum sive de lithargyrio på.

Surben 1. twätta ut supra, ulcus

2. plumasolis digestiv. ut supra
3. R/ Aqua calcis lb. 1 Mercur. albus præcip. corros: Dr. 1. misce. smörjes på med pensel öfwer hela såret
- 4 ungventa ad ulcera R/ oleum lini lb $\frac{1}{2}$ sulph. pulverisat: unc. 1 coqve ad ungvent. consistent. strykes på pluma solis. lägs öfwer såret, continuerar med nytt till köttet upwuxit och rodens är borto.
- 5 deinde ungvento digestivo på pluma solis, vel tort corpi som saret flyter till
- 6 da alt är fult [fylldt] lagas att hud kommer på såret genom empl. opodeldoch hwilket giöres en kaka af, litet större än såret, och däröfwer ett ordinairt plåster, ut stipticum crolli, sive album coctum etc.

Inflammatiö colli

- 1 venesectio copiosissima
- 2 lindrigt laxativ.
- 3 Decoct. Salviæ in aqua, gurglas adde $\frac{1}{4}$ spir. vini gall: adde syrapi communis ad gratam dulcedinem vel rena buccinam med watn
- 4 sal et zingiber pulverisatus, tages up tungspenen med.
- 5 externe empl. de melilot. vel empl. de laudano, strykes på skin [?] tiokt
- 6 [tomt]

FRACTURA

sign. knarrar, kortare, bögd.

cura 1 bringas i ordning genom extensionem et contraextensionem

- 2 repositio, när man fogar i sitt rum, hwaraf wärken ej så stark och stickande

3 consolidatio 1) twättas med spirituosus camph. 2) Empl. de minio vel de pomphylio 3) compress 4to) fascia ascendens med 3 circulaire turer kring brottet, sedan doloairewis till knät. 5to) fascia descendens, med 3 circulares till wristen, ändas med fascia inversa 6to) 4 stycken skiedar äller spielkar fodras med compress under hwario 5to) [o: 7mo] 3 stycken binnekeband med hwilka de fastbindas lagom löst och hårdt.

4 situs conservetur med en strolåda af halm i läroft insyd med 2 käppar, af hwilka interior är kortare, under hälen litet högre.

Dagen äfter ses om här är swulnad äller ej? *si non* för löst bundit; *litet* lagom hårdt, *multum swullit* förhårdt bunnet. Lossas alt äfter swulnaden.

Hwar dag strykes på bindan [*in margine*:] utan på att dett kommer mällan skiedarna som ej få aftagas/ och fotbladet spiritus; första Bandagien sitter på 8 dagar, andra 7 och så tager af, altid bindandes litet hårdare att ingen callus får sättias.

Änteligen då all wärk är borta och foten röres sine incommodo, på en månad merendels, läggs fascia bort.

symptomata hisce fracturis sæpe sequentia sunt:

Swulnad causa sæpe fascia arcta vel spielkarna. lossas.

inflammation med spirituosus resolveras *NB*.

[*in margine*:]

NB ut R/ spir. camph. unc. 2

— matricar. unc. 1

sal. ammon. unc. $\frac{1}{2}$

Ess. croci Dr. 1

M: d. in ... [?]

Apostema. ut supra. skiedarna ej läggas på hohlet. ut callus [?]

gangræna. ut supra

Pruritus. smörria med ungv. albo camphorat. sive ungv. nihili albo

rigiditas. ungento althæ[æ] med spir. camph. uti bad af r[ebu]s solventibus där uti foten sedan röres af och an

[*in margine*:]

R/ Fl. chamomill. M[anipuli] 3

Sambuc. M2

Ha. serpill. M1 $\frac{1}{2}$

coqv: in ... [?]

Hectica pedis rifwa leden med spirituosus penetrantissimis. ut spir. vini camphorat. axung. hominis, canis, mastix, canthar., piper long. misce in tincturam.

Fracturæ spurix ut

— *nasi*. rör af ploster, e.gr. alb. coctum äller hwad man will, sticka i näsan att andas genom, utan på ett par compresser, binda med fascia accipiter

— *maxillæ inf*: compress med capistro simplici, si maxillarum med capistro duplicato sive funda.

— *clavicularis*. smörria, ut supra, binda med Spica.

— *scapularis*. med scapulairet med servetten.

— *refbenen*, similiter

— *humeri, brachii, digiti*. ut in tibia

Fractura complicata med sår att benet sticker uht, draga uht benet, äller läka en tid, tills man får se om naturen will separerat, enteligen, om icke, knipa af med en tång. förbinda såret ut vulnus. Här brukas ingen spielka utan inunder. E.gr. compress öfwer med hohl på pro vulnere, sedan en skiedel under benet, sedan 18 händer [o: höfda] bindan, förbinda med kors band, bindan tages upp till compressen hwar dag.

LUXATIO

ben utur sin articulation

Luxatio då benet aldeles gåt uhr led.*signa* 1 ej rörat 2 känna capitulum et acetabulum 3 si *sursum* luxatum är dett kortare, si *deorsum* längre.*Semiluxatio* då ej aldeles uhr led.*Cura* 1, extensio et contraextensio, 2. repositio, 3. förbinda med spirituosis, ungv. albo, oleo philosoph. 4. compress. 5. Binda. 6. bära i skärp. hwart band ligger 8 dagar.*Species Maxillæ infer.* 4plex: uht och in, up och ned. *vertebrarum colli* 2: uht och in (:in dödelig:). *costarum* 4: upp ned, uht, in (:si in läggas på en sida af en tunna på undre sidan och böjas:) *humeri ossis* 4. *Armbogen* 4. *carpus*, 4. *digiti. fæmoris* raro vel nunquam nisi ex relaxatione ligam: vel fractura mallei. *genu et pedis* 4. *cura specialis* ossis humeri hänga på en stiga, dör[r] etc. äller en håller i patientens ben, fältskären lägger en handkläde äller halfstuk [!] under armen och [om] sin hals, lyfter i wädret med macht och passar med händren.*obs: Benet af brutet* 1. spir. vini, 2. plåster [*in margine*: Empl. de minio] stort som halft ark, i klof. 3. dubbel compress i spir. camph. större. 4. fasciæ 2 graduales. 4 spielkar. 5. 3band. 6. strollådan.*NB slå åder i pännan* [!]. vena præparata. 1.4dubbel liten compress. här öfwer fascia *scapha* dicta. begyntes wid vulnus en aln infra apicem fasciæ, gick öfwer nacken aht högra örat sedan rät kring till vänster, nucha, då reflecterades apex fasciæ dit, hwar öfwer hon gick åter till nucha andra gången och fästes wid högra örat.

[senare tillagt:]

Fascia	{	<i>spiralis</i> an doloair [∴ en doloire]
		<i>obtusa</i>
		<i>repens</i>
		<i>inversa</i>

INSTRUMENTA

Turunda Plumasol gallis. plat på platta sår [figur]

Bårdonet — på diupa sår [figur]

Wehl. Turunda som i fistulose sår [figur]

Qwel[l]meisel. I trångmunnige sår

integra [?] roten af gentiana äller consolida major tränger i holet

Emplastrum tegens. tunt till betäkning

<i>resolvens</i> inflammata	}	tiokt
<i>maturans</i> abscessus		
<i>vesicans</i> segnia		
<i>Exsiccans</i> vulnera		

— compress. 4faldigt linnet kläde.

usus trycker waret uhr såret*magnitudo* bör gå 2 finger utom Emplastrum på alla sidor*Fascia.* Bandasie, binda att binda om på det [att det] skall sittia fast*Simplex æqualis* går runt omkring och ej på sides

— *inæqualis*. Dolabra. an doloär

— — *repens*

— — *obtusa*

— — *inversa*

composita

Fascia 1 Dolabra, doloär, ascendens et descendens in osse fracto

2 *Scapha* in vena præparata

3 *Funda* [figur] i slamp sår på huf[wu]det, fractura maxillæ. integra lägs jämt öfwer vulnus, crura opposita inferiora gå öfwer huf[wu]det från hakan, altera cruciatim till nacken och öpning in lateribus antecedentium vide NB

4 *La capelline* med 2 hufwud. fascia vulgaris longissima omslås in 2 partes æquales. medium [?] lägs öfwer pannan, gå bägge ad utrumqve latus, occurrunt ad nucham, där den ena går öfwer hufwudet secundum sagittalem, alter ad aurem dextram ad frons, sedan andra till bakas till nucham jämte den förra och så gradatim att hela hufwudet täckes, *usus* in Hydrocephalo

5 *Spica ad fracturas clavicularum*. begynnes a mamma, går öfwer axeln på 2 a 3 compressor omkring armen bort till ryggen, fram igen och vice versa öfwer axelen, hvar igenom det nedersta går längst ned, så gradatim upføre, enteligen görs till slut ett slag om bröstet.

6 18 *capitum* est fascia composita in fracturis complicatis . . . ut os fractum cum vulnere, då man stadigt får öppna utan att röra benet uhr sin strolåda med kors öpning på emplastrum. vide fig.

7 *Spica ad luxationem ossis humeri*, lik spica ad fracturas till 4 a 5 omslag, doch första turen nedan för leden, de andra litet litet [sic] högre upp, sedan dett gåt sista tur omkring går ned omkring armen, så åht ryggen öfwer vänstra armen, antierius conformerar suspensorium manuum, sedan åter till bakas under högra armen, fram för suspensorium och så ett par slag omkring. dett som gi[c]k kring armen håller honom tätt till lifwet. i armholet läggas nog compressor, som en . . . ut öfwer dem en lik som går i kors öfwer axlarna, skuren lik den som är om benet.

8 *Monoculus* en aln nedan för apicem begynnas [wed] örat, går oblique åht andra sidan öfwer till örat, sedan öfwer hakan, så bakom, då dett går samma väg som första, sedan apex samma väg är lagd för uht att 3 omgångar äro, sedan går efter hårgången som en nysta 2 gånger kring

9 *oculus simplex* ad collyria et omnes affectus oculorum at sustentera lachrymas 3 gånger oblique omkring, ut primum.

10 *Capistrum simple[x]* ducatur circularis, basis ad aurem, hinc verticalis ab aure ad aurem, deinde infra maxillas ut in medio maxillæ fractæ procedat, sic 3plex ordo, deinde circularis cum prima bis. in fracturis maxillæ alteræ . . .

11 *Capistrum duplex* in utraqve maxillæ fractura. Basis in nucha, ducatur linea horizontalis, ab aure dextra verticalis, då arcta ligatura sinistræ maxillæ sit, sedan åht sinciput et spicatum neder till höger och dett til 2 fasciæ veræ blifwa in utraqve maxilla, sedan 2 öfwer hakan och en nedan för hakan, så en latus fasciæ sinistræ maxillæ, att 3 blifwa på hwario sida, så up och 2 horizontales capitis

12 *accipiter*. nasi fractura et abscissu. 2ne compressor wid sydda, och binnekeband att binda nacken hinc longitudo. holets basis går nedan för näsan vide figur. [Figur]

13 *Subligaculum* bråkbänd. ett bälte går om kring, hvar wid en blåkplåt stor som Lit. A. på inre sidan med skin öfwerdragen upstoppad med brod (fint hår) som en puta, hwilken ligger åht liumskan. utan på en krok, med rem som går in om låret fig. B [fig. saknas]

14 *Servetten med skapuleret*. en bred fascia skärs hohl mit på A [figur] trädes genom

hufwudet, går neder till naflan, omkring bröstet lägs en handduk 2 a 3 wärf, då apices sen på ryggen och buken reflecteras och hålla upp honom att han ej får falla ned.

Instrumenta primaria maximeqve necessaria, på pakhuset

- 1 *Sökare*. Sonde. lik wähl med knapp på, at probra diupet med
- 2 *Korpiskruf* wrida korpi på att ränsa uhr sår med, lik skruf
- 3 *Korpitång* att taga uht corpi med, taggig på inre sidan
- 4 *plåsterspade*
- 5 *Munspadel*
- 6 *häftnål*
- 7 *Lancet*
- 8 *Spruta* till halswärb. i krydboen
- 9 *catheter*

Affectus sunt 5. Tumores, Ulcera, [över raden: Schirrus], Vulnera, Luxationes, Fracturæ

Tumores	Phlegmone	{	Ophthalmia
			Ægilops et Anchylops
			Hordeolum Stohlstöt
			Angina
			Parotis
			Parulis
			Pleuritis Styngsiuka
			Bubones
			Panaritium. fullslag, ondbet
			Furunculi
			Sugillationes blånad
			Aneurisma
			Varices
			Perniones frost
			Hæmorrhoides
			Procident.ani
	Erysipelas	{	Erysipelas univer.
			— partic.
			Herpes simplex
			— miliaris
			— exedens
			Hydrocephalus
			Tumores flatulenti
			Ranula
			struma
			ganglion
	Ædema	{	Lupia
			Fungi articularum
			Hydrocele
			Varicocele
			Pneumatocele
			tumores cystici
			talpa

Tumores	{	Œdema	{	testudo
			{	steatoma
				ateroma
				meliceris
	{	Schirrus	{	cancer
				Epulis
				Polypus
				Verrucae
				sarcocele
				excrementiae carnosae
Ulcera	{			Ulcus v[ariæ] sp[ecies]
				Fistula
Vulnera	{			Vulnera simpl.
				V. contusa
				V. labiata
				V. nervosa tendinosa
				V. Pl[um]bosa
				V. serpentum
				V. absolute lethal.
				V. per accidens lethal.

SIGURD WALLIN

PORTRÄTTMEDALJONGER I LINNÉ DEN YNGRES ÄGO

Carl von Linné den yngres souvenirer från Englandsvistelsen 1781–82 spårar man rätt ofta i det bevarade familjeärvet. En liten knippa porträtt, som står samlad i hans bouppteckning ett år efter hemkomsten, hör tydligt hit: »Banks och Solanders Bröstdbilder af Terre blanche med förgyllning. — Banks frus Portrait i Terre blanche. — Lord Rockenhams i Dito. — Ett litet okänt Portrait i Terre blanche. — Duc de Portland i Gips.»¹

De fem medaljongerna i terre blanche finnas synbarligen alla i behåll, Banks' och Solanders i gemensam snidad och förgylld inramning välbekanta i Linnés Hammarby alltsedan statsinköpet 1879, fru Banks' hos en Linnéättling i åttonde led, Lord Rockinghams i Linnémuseet i Uppsala, förvärvat 1920 från Linnéättlingen professor Tycho Tullbergs kvarlåtenskap, och det mindre porträttet av en okänd herre likaså i Linnémuseet, förvärvat 1956 från Linnéättlingarna fröknarna Anna och Gerda Ödman.²

Alla fem ha sålunda vandrat arvsvägen från familjen Linné, och identiteten med dem som äro upptagna på listan över Carl den yngres ägodelar bekräftas ytterligare av det förhållandet att veterligen inga andra föremål av denna art finnas i det fullt bevarade släktärvet.

Om Linné den yngres Englandsvistelse från april 1781 till augusti 1782 har Arvid Hj. Ugglas givit en koncentrerad, livfull orientering, särskilt vad gäller Sir Joseph Banks' krets, och han har ytterligare kompletterat bilden genom publiceringen av Carl d. y:s brev till Abraham Bäck från Londontiden, där också Lord Rockingham nämnes som »min maecenas».³

Infattningen till medaljongerna av Solander och Banks i samlingen i Hammarby hänvisar på forskarparets deltagande i Cooks första världsomsegling 1768–1771 genom en glob, ett romerskt skeppsskrov och Virgiliusciatet »discere quid quaeque ferat regio», att lära känna vad varje kust frambringar.⁴

¹ SLÅ 1950–51, sid. 90 f.

² SLÅ 1918, sid. 52, 58. — SLÅ 1958, sid. 93 not 1. — SLÅ 1954–55, sid. 167.

³ Ugglas, Från Linné den yngres Englandsresa, SLÅ 1953. — Densamme, Linné den yngres brev till Abraham Bäck, 2, SLÅ 1958, särskilt sid. 93. — Samma Londonmiljö från ett par tidigare år beskrives i Stig Rydén's skildring av Johan Alströmers besök 1777–78, SLÅ 1960.

⁴ Plaketten är senast avbildad i sin helhet i SLÅ 1960, sid. 62 och i Ärvet från Newton och Linné, utställningskatalog, Statens historiska museum, Stockholm 1962, nr 201.

Fig. 1. Daniel Solander. Wedgwoodmedaljong i blå och vit jasper av Flaxman 1775.

Fig. 2. Sir Joseph Banks. Wedgwoodmedaljong i blå och vit jasper av Flaxman 1775.

Själva de ovala medaljongerna äro i ljusblått och vitt jaspergods, höjd 8,2 cm. För att underlätta bränningen är plattan genombruten med två runda hål; dess massa är genomfärgad medan figuren är ofärgat vit, s. k. »solid» jasper. På baksidan är inpressad tillverkningsstämpeln Wedgwood & Bentley, lika på båda och dessutom på Solanders: No 3. Figurerna äro modellerade som pendants och bära nedtill på fonden inpressat vederbörandes namn: SOLANDER, BANKS. Båda porträtten modellerades av John Flaxman under hans första år hos Wedgwood 1775, enligt brev från Wedgwood till Bentley.¹

Lady Banks' medaljong är av samma format som de förra, i lila och vit jasper, utan den avbildades namn. På medaljongplattans vita baksida är inpressad stämpeln WEDGWOOD. Här är plattan enbart infärgad på framsidan, s. k. »dipped» jasper. Ramen är av pressad och brännförgylld mässing. Om förvärvet av detta porträtt säger Sir Joseph Banks' bibliotekarie Dryander i brev till Wargentin, London 17 september 1782, att han vid denna tid sände »ett portrait af Lady Banks i terra cotta för Professor Linné, som han gaf mig commission att köpa och öfversända till Sverige, just när han lemnade London. Wi ha ej haft något bref från honom sedan han lemnade Ängland, men jag vet att han nu är i Paris».²

¹ Mrs. Willoughby Hodgson, Old Wedgwood Portrait Medallions in the Collection of Mr David Davis, *The Connoisseur* 61, sept.-dec. 1921, sid. 208. — Johan Nordström, En Wedgwoodmedaljong av Torbern Bergman, *Lychnos* 1956, sid. 224 ff. och särskilt not 8 med uppgifter om flera Solandermedaljonger.

² Amanuens C. O. von Sydow, som antecknat brevcitatet i KVA:s arkiv, har vänligen meddelat detta.

Fig. 3. Lady Banks. Wedgwoodmedaljong i lila och vit jasper av Flaxman tidigast 1779.

Fig. 4. Lord Rockingham. Medaljong av James Tassie i vit glasmassa mot svartgrön fond.

Var och en av dessa tre porträtterade personer har varit modell för upprepade Wedgwoodmedaljonger och i växlande par av pendants. Det första paret porträtt av Solander och Banks har efterföljts av flera versioner, men Banks' äktenskap införde en ny visavi till hans egen bild, vilken senare därvid till en början upprepades i så gott som oförändrat skick. Giftermälet ingicks 1779 och det kan ej ha dröjt länge förrän makans bild utfördes, modellerad av Flaxman som det förutsattes. Medaljongen försågs med den stämpel som kom till efter Bentleys frånfälle 1778. Det är ett exemplar av denna onamnade första upplaga av fru Banks' porträtt, som sändes hem efter Linné den yngre och gått i arv från honom. Redan år 1781 kom anledning till en förnyelse av porträttparet Banks i och med hans utnämning till baronet. Då tillkommo namnbeteckningarna »Lady Banks» och »Sr. J. Banks» på de båda porträtten i en lätt reviderad form.¹

Medaljongen med Lord Rockinghams porträtt är något större än de ovan omtalade Wedgwoodmedaljongerna (höjd inom ramen 10,9, porträttfigurens höjd 8,6 cm, ram av svärtat trä). På bröstet sitter strumpebandsordens kraschan och över axeln ordensbandet. Reliefen i vit materia är fästad på ett glas, vars baksida är målad svartgrön. Ingen namnbeteckning förekommer men figuren är signerad i avskärningen med ett T. Denna signatur är James Tassies (1735–99), modellör med en betydande produktion av porträttmedaljonger under sin Londonperiod åren 1766–99. Av hans profilbilder götos åtskilliga hos Wedg-

¹ J. H. Maiden, Sir Joseph Banks, The "Father of Australia", London 1909, sid. 236 ff. — Hodgson a. a., pl. V och sid. 207.

wood, men större delen i hans egen speciella materia, en glaspasta, antingen genomskinlig eller opak och kritartat vit, på vilket senare slag det här föreliggande porträttet är ett exempel.¹

Lord Rockingham, Charles Watson-Wentworth (1730–82), beklädde redan i ungdomen höga ämbeten och blev strumpebandsridhare 1760. Han var under två perioder Englands premiärminister, först 1765–66, sedan 1782 under sitt sista levnadsår.

Slutligen: den lilla medaljongen (höjd 2,6 cm), som helt fylls av ett profilhuvud av en redan vid Linné den yngres bouppteckning okänd herre — man kunde frestas att gissa på en av konung Georg III:s söner — är utförd i enbart vit jasper, framsidan matt, baksidan glaserad med schattering i rosa. Ingen signatur eller annan beteckning kan iakttagas, men kanten täckes av en guldinfattning med numera starkt nötta Uppsalastämplor och nål för att bäras på dräkten.

Notisen om dessa medaljongporträtt har avsett att visa ett exempel på en hel grupp av kvarvarande föremål, igenkännbara i urkunder från Linnéfamiljens egen tid.² Detta må nu ha sitt intresse även om kunskaperna om porträtten alltjämt behöva kompletteras åtskilligt för att hinna längre än vad den yngre Linnés efterlevande visste om hans reseminnen.

¹ Basil Skinner, James and William Tassie, *The Museum Journal* nov. 1960, sid. 200. — Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, B. 33, 1939.

² För älskvärt meddelade upplysningar och litteraturhänvisningar framför förf. sin tacksamhet främst till förste bibliotekarien doktor Arvid Hj. Uggla och intendenten doktor Stig Rydén.

Fig. 5. Litet medaljongporträtt av okänd herre i enbart vit jasper.

ARVID HJ. UGGLA

TILL NEMESIS DIVINA-KRITIKEN

Linnés märkliga manuskript *Nemesis Divina* har blivit mycket omskrivet, dock mest i avseende på innebörden av hans Nemesis-begrepp och dettas samband med hans religiösa åskådning. Levertin, Malmeström, Hagberg och Erland Ehnmark ha ägnat uppmärksamhet åt dessa frågor. Mindre har man sökt utröna källorna till de berättelser Linné anför till bestyrkande av sin övertygelse att Gud straffar syndaren redan här i livet för begångna ogärningar, och deras överensstämmelse med verkliga förhållanden. Linné har hämtat dessa Nemesis-berättelser från vitt skilda håll, ur historien och ur samtiden — både sådant som han själv iakttagit och som nått honom genom hörsägnar.

Man har hittills utgått från att den manuskriptvolym i liten oktavo, som sedan 1844 tillhör Uppsala Universitetsbibliotek och bär titeln *Nemesis Divina*, skulle innehålla de ursprungliga Nemesis-uppteckningarna. (Jag betecknar den nedan med N. D.) — Linné har emellertid, när han började samla dithörande berättelser, nedtecknat dem å folioblad på samma sätt som han samlat materialet för sina föreläsningar i dietetik under titeln *Lachesis Naturalis*, sina anteckningar till *Systema Morborum* osv. Vid min genomgång av de linnéska manuskriptmassorna hos Linnean Society i London på 1930-talet anträffades nämligen 20 folioblad med Nemesis-historier. Vid Sällskapets höst-sammankomst 1940 lämnade jag ett kort meddelande om mitt fynd. Jag har senare närmare studerat dessa blad, ehuru intet hittills blivit publicerat om dem. Flertalet av dessa berättelser återfinnas i N. D. — om också icke i identiskt samma form — några ha, kanske av diskretionsskäl, uteslutits. Å andra sidan har Linné i N. D. senare infört nya historier, som han tidigare icke kände och som alltså saknas i de nämnda bladen. — Intressant är att Linné vid tre tillfällen förtecknat de historier han dittills samlat, med respektive 42, 52 och 60 namn. Bladens antal var då resp. 9, 10 och 15. Ett av dessa blad saknas, vars innehåll dock är förtecknat. Senare har tillkommit en grupp om 6 blad och 17 nya berättelser. Alltså ha dessa blad upptagit summa 77 Nemesis-historier. — Intressant är också att några av bladen överst ha en rubrik såsom *Nemesis, Fatum, Peccatum* (med underrubriken *Adulterium*). Linné har alltså tänkt sig en systematisering av berättelserna efter brottets art.

Malmeström har i sin doktorsavhandling, *Carl von Linnés religiösa åskådning* (1926), gett en förteckning å alla historierna i N. D. och sökt fastställa, på grund av innehållet, när de tidigast kunna vara nedskrivna. Som tidpunkten, då Linnés nemesisgrubbel tagit sin början, har han, på goda skäl, satt åren omkring 1748. Genom de nyfunna bladen och de nämnda namnlistora kan man möjligen komma till en mera exakt datering av nedskrivningen av de äldsta historierna. Kunde man nu utgå från att berättelserna införts å foliobladen i tur och ordning uppfifrån, skulle vi här ha en daterings-möjlighet, vida säkrare än den som statt Malmeström till buds. Da skulle nämligen en historia, som eljest kan vara från 1740-talet, visas vara av senare datum, om ovanför denna läses en som tidigast kan vara från t. ex. 1760-talet. Nu ingår det emellertid i Linnés skrivvanor, kända från både *Lachesis-* och *Systema Morborum*-manuskripten, att

han ofta lägger upp ett blad, gärna med rubrik, och gör en första anteckning mitt på det tomma bladet. Sedan göras nya anteckningar än ovan, än nedanför, tills bladet blir fyllt.

Emellertid framgår av det ovan anförda att N. D. ursprungligen är hämtad ur den materialsamling, som här omtalats. Till skillnad från denna har Linné i N. D. infört endast *en* Nemesis-berättelse på varje blad, troligen med tanke på en systematisk ordning av dessa. Det är också att märka att det format han valt — liten oktav — icke eljest förekommer bland hans manuskript från denna tid. Vad tidpunkten för tillkomsten av N. D. angår, synes Malmeström ha goda skäl för sin förmodan att den bör sättas till 1760-talet. Handstilen synes mig tyda på att utskriften till stor del skett någorlunda i följd. Linné har emellertid sedan fortsatt att nedteckna nya historier, som kommit till hans kännedom, och detta ända till sina senaste levnadsdagar. Dessa finnas, från omkr. 1765, endast i N. D.

Hur angelägen Linné varit att få nya belägg kan man se av det kondoleansbrev han den 26 januari 1770 riktade till friherre FREDRIK SPARRE vid underrättelsen att dennes morbror, Linnés vän och beskyddare CARL GUSTAF TESSIN, gått hädan. Han skriver på slutet:

»Hr Baronen gratulerar jag af hjertat, som blifvit arfvinge af Hans Exc:s memorialbok, den sannskyldiga Vishets boken; jag önskade intet högre än att en gång vara så lycklig, att hos Hr Baronen en stund och handvändning få endast koxa in uti henne, som jag är säker och öfvertygad, att hon måste innehålla mycket af det argument, uti hvilket jag gjort ansenlig samling, de Politia Divina.»

Det är nog intet tvivel om att vad Linné här kallar Politia divina (Guds styrelsesätt) syftar på hur Gud styr människornas öden med sin straffande makt, med andra ord vad han eljest kallar Nemesis Divina. När han 1760 utgav en avhandling med titeln *De Politia Naturæ*, gällde den att visa, hur Gud uppehåller jämvikten i naturen, genom att den ena djurarten eller växten hindras att för mycket uthreda sig på andras bekostnad. Något sådant kan han ej ha väntat sig att finna i Tessins berömda dagbok, men dess mera av anekdoter nedtecknade under dennes långa levnad om personliga öden i de miljöer, där han rört sig, särskilt inom den politiska världen. Ur dessa väntade han sig kunna finna ytterligare bevis för att Gud på liknande sätt uppehåller jämvikten också i det mänskliga livet. Om han någonsin fick sin önskan uppfylld att »koxa in» i den Tessinska dagboken, är okänt.

Men givetvis skulle det vara av stort intresse, om man kunde fastställa vilka källor det är som Linné anlitat för sin exempelsamling.¹

Tiden kan verkligen synas vara mogen att låta N. D. komma i luset mera fullständigt än hittills varit fallet. De betänkligheter som hindrade ELIAS och THORE FRIES 1878 att återge mera än ett strängt begränsat urval, och ofta med uteslutande av namnen, kunna knappast gälla nu för dessa tvåhundra år gamla historier. Men givetvis bör man betona vad Linné själv säger i tillägnet till sonen: »Kanske flere historier äro oriktigt mig förtalte.» Om dessa anekdoter vore, som Reuterholms, nedskrivna av blott kuriositetsintresse, skulle de ej ha annat värde än åtskilliga andra vi känna från tiden.

¹ Som en tidig sagesman kunde man tänka sig Linnés vän från Falutiden landshövding NILS REUTERHOLM. Som man vet av hans söners dagböcker, brukade denne vid middagsbordet underhålla sina gäster med anekdoter. Hans Journal innehåller mycket personalnotiser, även sådana som kunde passa Linnés syfte. Jag har dock blott funnit två, som finnas även i Linnés Nemesis-anteckningar: om Jacob Boëthius och Piper, som 1761 hyta plats i Nöteborgs fängelse, samt en skvallerhistoria om Erik Benzelius d. y. och ärkebiskop Spegels dotter (gift Düben). — GJÖRWELL säger om Journalen: »Han ger characteren på alla dem han känt och så noga, at han nämt, hvilka af de stora den tiden varit hanrejar.» Journalen utgavs 1957 av STEN LANDAHL i Historiska handlingar, D. 36: 2.

För Linné hade de dock en annan betydelse: han ville i dem finna bevisen för sin tro på Guds straffande makt.

Skulle en publikation komma till stånd, borde det ske med utförlig kommentar. Åtskilliga förarbeten finnas också redan för en sådan upplaga.

I vad angår de inledande partierna (om *Fatum*, *Fortuna*, *Nemesis* etc.) ha vi i Malmeströms avhandling redan en grundläggande undersökning om Linnés tro på en sedlig världsordning, om hans *Nemesis*-åskådning m. m. En komplettering bör kunna vinnas genom att studera de partier ur *Lachesis*-manuskriptets avdelning *Animi pathemata et affectus*, som tidigare voro endast ofullständigt tillgängliga. Det är i huvudsak härifrån Linné hämtat dessa partier.

I avseende på berättelserna är det första önskemålet ett utförligt personregister med biografiska uppgifter. I vissa fall kommer identifikationen av omtalade personer att erbjuda svårigheter. Åtskilligt förarbete är dock undanjort. Vidare skulle man önska att få utrett, vilka källor och sagesmän Linné haft att tillgå. Och slutligen bör man försöka att ur andra källor belysa verklighetsunderlaget till de Linnéska anekdoterna såsom skett i författaren JOHANNES GILLBYS här nedan tryckta uppsats. Det är denna som närmast föranlett ovanstående reflektioner. Flera utredningav av samma slag äro välkomna.

JOHANNES GILLBY

NEMESIS DIVINA I BRÅLANDA OCH KIMITO

Linné berättar i sin Västgötaresa (1747), att han vid passerandet av Brålanda hed såg ett exempel på *Nemesis divina*. Han iakttog från vägen en olycklig, som låg utsträckt på ett stegel, och om denne sade folket i trakten att han tjänat dräng hos en gammal bonde, som hade en yngre hustru. Drängen hade gjort intrång i mannens äktenskapliga rätt, med påföljd att den gamle grämt sig till döds. Drängen hade sedan gift sig med änkan men samtidigt lägrat dennas dotter, alltså hans egen styvdotter, ett incestbrott som enligt tidens lagar straffades med döden. I fullbordandet av den unge bondens gruvliga öde ville Linné se ett utslag av den gudomliga rättvisan.

I manuskriptet *Nemesis divina* har han gett en mera detaljerad redogörelse för samma händelse. Där heter det under rubriken Brålands bonde (nutida stavning):

Bonddräng i Dal tjänar hos en gammal bonde, som hade en ung hustru, uti 7 år; missbrukar mannens rätt, som därav ängslas och dör.

Änkan tager bonddrängen till man.

Unga mannen, i gästbod plägad, lägger sig hos sin stuvdotter och gör henne havandes.

Dottrens buk röjer sig havande för modren, bekänner stuvfadren sig lägrat.

Modren beslutar med sin moder, att då dottren fött göra eld i ugnen och uppbränna barnet, vilket bliver verkställt.

Dottren bliver sjuk (barnsäng) och frisk; folket tro oriktigheten av sjukdomen; kronobetjänter undersöka; hon måste bekänna.

På Brålands hed 1746 avlivas dottren, modren, mormodren, fadren.

Ett sannskyldigt blodbad mitt på den idylliska, händelselösa Dalboslätten och detta ett långt stycke in i frihetstiden!

Såsom född och uppväxt i denna bygd förvånade jag mig över att jag aldrig hört någon tradition om en så remarkabel händelse och beslöt föranstalta om undersökning. Det visade sig att Sundals häradsrätts protokoll för år 1746 inte längre finns bevarade (enligt en senare, tvivelaktig uppgift skulle domboken ha förstörts av en med den olyckliga familjen besläktad nämnde- och riksdagsman). Men den 7 maj 1746 meddelade Göta hovrätt utslag i ett incestmål från Sundal av följande lydelse:

... och alldenstund därav intages, det såväl gifta bonden Swen Persson i Bärga, 23 år gammal, som dess ogifta styvdotter Börta Persdotter om 17 års ålder inför rätta frivilligen tillstått och bekänt, att de med varandra åtskilliga gånger köttsligt umgänge plägat, varav Börta havande blivit och 14 dagar före vårfrudagen innevarande år ett icke alldeles fullgånget gossebarn framfött. Fördenskull, i anseende härtill som [till] flere i tingsrättens dom uppdagna skäl och omständigheter, prövar Kungl. Hovrätten rättvist densamma gilla och stadfästa, så att Swen Persson och Börta Persdotter skola i förmågo av det

anförda lagsens rum... sig självom till välförtjänt straff och slikom vanartigom till skräck och varnagel halshuggas, och han sedan på det sättet steglas, att huvudet sättes på en påle och den övriga kroppen på ett stegel, samt hon å båle brännas. Beträffande hustru Gertrud Hemmingsdotter, så emedan av rannsakingen och dess eget vidgående befinnes, det hon, medan hennes förra man levde samt under sitt änkestånd med denne sin senare man Swen Persson esomoftast köttsligt umgänge plägat samt således enkelt hor bedrivit: ty bliver jämväl tingsrättens över henne fällde dom gillad, tillfölje varav Gertrud Hemmingsdotter skall plikta 80 daler silvermynt eller i brist av böter avstraffas med 20 par ris, tre slag av vart paret...

Något annat grövre brottmål från Sundal under åren 1745-46 är inte känt.

Som synes har Linnés historia om den drakoniska rättsskipningen i Sundal sommaren 1746 högst väsentligt reducerats av bevarade autentiska dokument. Något barnamord har tydligen aldrig ens ifrågasatts av domstolen, och för övrigt levde barnet hela tre veckor efter födseln, enligt dopbokens anteckning. »Mormodern» hade varit död i många år. Däremot iakttar Brålanda kyrkbok fullständig tystnad om de båda unga föräldrarnas slutliga öde. Att församlingens begravningsbok inte har sig någonting bekant är givetvis förklarligt, då det gäller människor som lagts på stegel och bränts på bål. På våren 1953 publicerades i Göteborgs Handelstidning en uppsats »Galgmannen på Brålanda hed», vari jag försiktigt framställde hypotesen, att Sven och Börta i Berga benådats av Justitierevisionen och att Linné råkat sammanblanda tvenne tilldragelser på vitt skilda platser. Det har visat sig vara en alltför optimistisk slutsats av kyrkbokens och den lokala traditionens samstämmiga tystnad. Arkivforskare BERTIL JOHANSSON fortsatte att spana vidare och fann i mantalslängden för 1747 följande drastiska anteckning: »Berga $\frac{1}{4}$. Sven Persson avlivad med dotter Börta.»

Vidare finns bevarade Sven Perssons testamente och kvittenser på pengar, som han och Börta mottagit dels i häradsarresten och dels på Bohus fästning, dit de förts i avvaktan på hovrättens utslag. Vid midsommar var de åter i häradshäktet, vilket betyder att den makabra exekutionen var nära förestående. Sven Perssons slutgiltiga testamente, vari han skänker huvudparten av sin kvarlåtenskap till hustrun, är daterat Höga (Brålanda) den 25 juni och inledes: »Emedan jag numera är underkunnig gjord därom att min levnads tid icke många dagar här efter en ända taga skall, vartill Gud allsmäktig en kristelig beredelse och salig hädanfärd mig nådeligen [må] unna och förläna. Ty har jag varit betänkt att om min lekamliga och världsliga egendom sålunda föranstalta...»

Detta var alltså den 25 juni. Nära nog på dagen en månad därefter, den 24 juli, passerade Linné Brålanda hed och såg en olycklig ligga på stegel. Om de dystra spåren efter bälet, som blev den 18-åriga Börtas dödsläger, nämner han ingenting.

Nio år senare eller 1755 dog änkan Gertrud Hemmingsdotter i gulsot, 60 år gammal. Hon var 28 år äldre än sin andre man Sven Persson.

Väl förvånar man sig att den noggranne vetenskapsmannen Linné i sådan grad kunnat avvika från verkligheten och så inkorrekt relaterat en exceptionell händelse, som han själv till dels bevittnat. Möjligen beror minnesfelet på att han ej nedtecknat historien omedelbart. Den saknas i Västgötaresans protokoll, nedskrivet av den 22-åriga lärjungen och resekamraten E. G. Lidbeck efter Linnés diktamen, och har således tillfogats i efterhand.

I *Nemesis divina* refererar Linné också (under rubriken Florin) det stora dramat i Kimito prästgård:

Florin, prost i Kimito, cederar pastoratet åt sin son, som sedan är den otacksammaste son, och fast han lovat föda sin fader till döddag, är mot honom så förtretlig, att gubben

måste sitta inhyses på ett litet torp. Men konsistorium förbarmar sig över honom, giver prostens först ett litet sacellani, sedan det minsta pastorat på Åland. Han suckar till Gud över sin otacksamme son.

Peldan, student, kallas till informator och huspräst hos unga Florin. Då Peldan reser från Åbo, lägger hästen sig på knä och suckar. En gammal, som detta ser, säger: Res intet, I kommer aldrig tillbaka. [Peldan] svarar: Jag skall resa, om så många djävlar vore som träd.

Florin bliver kär i befallningsmans hustru och hon tillbakas i honom. Florin giver sin hustru i barnsäng gift, genom husjungfruns tillhjälp, att hon dör.

Befallningsman med dess hustru kallas av Florin till julgästbud och drickes full, utföres i en kammar att sova som ett svin.

Peldan lockas att slå sovande gubben i pannan med en yxhammar, och en piga lyser.

Drängen sätter den döde på sin häst och förer honom till en bro på vägen åt sin gård: där kastar den döde; hästen går hem.

Folket förbi går, får se den döde. Det säges, att han i sitt fylleri rest hem, fallit av vid stenbron och sig ihjäl slagit.

En dräng, nyfiken att se julgästerne, går i mörkret utanföre och ser ljuset i kammaren och hur Peldan slår fogden för pannan.

Denne dräng efter två år får stryk av Florin, upptäcker saken.

1722 avrättas Florin, Peldan, hustrun, husjungfrun, pigan, drängen.

Också här har Linné, men i mindre utsträckning, avvikit från verkligheten — detta var ju en händelse som låg före hans tid, fast den kronologiskt skjutits ett gott stycke framåt. I Kimitofallet behöver man dock inte gå så långt som till lands- och hovrättsarkiv för att kunna rekonstruera det faktiska förloppet. Såväl Åbo stifts herdaminne som tryckta redogörelser i andra sammanhang ger klart besked. Här är inte platsen att återge hela den lika skakande som högdramatiska tragedin, men de till lagens strängaste straff dömda var fem, inte sex, som Linné antecknat. Pigan, Margareta Eriksdotter, vars delaktighet bestått i att hon tvättat de blodiga lakanen efter fogdemordet och förtigit sin kännedom därom, slapp undan med spöslitning. Mordet på fogden begicks i samband med septembertinget 1704, alltså inte efter ett julkalas. Det var drängen, som först slog fogden i huvudet med yxhammaren, och dådet fullbordades av Peldan. Det blev upptäckt så gott som genast, inte efter angivelse av den hämndlystne drängen, och behandlades vid extrating, men rättegången drog genom Florins och de övrigas nekande ut på tiden. Dödsdomen över Florin, Peldan, hushållerskan Pihl och drängen Johan verkställdes i form av »rådbråkning, halshuggning och stegling» utanför Nylands tull i Åbo en majdag 1706. Fogdehustrun Christina Gardeling, för övrigt en dotterdotter till den Kalmarfödde ryktbare Åbo-biskopen Isak Rothovius, förnekade i det sista all delaktighet men dömdes mot sitt nekande till döden och avrättades vid Kimito kyrka år 1707.

BIBLIOGRAFI

över 1959 och 1960 års Linnélitteratur med tillägg till förut
utgivna förteckningar.

Upprättad av C. O. VON SYDOW.

1. *Skrifter av Linné.*

1. Carolus N. Linnæus, Örtabok 1725. Stockholm 1957. (1957: 5)¹

Anm. av A. B. Benson (Journal of the history of medicine, 14 (1959), s. 258–259), [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 115–116).

2. Caroli Linnæi Iter Lapponicum Dei gratia institutum 1732. Stockholm 1957. (1957: 4)

Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 116–117).

3. Carl von Linnés Lappländska resa. Caroli Linnæi Iter Lapponicum Dei gratia institutum 1732. Natur och Kultur. Stockholm 1960. 191, (2) s. (Levande litteratur.)

Anm. av S. B[jö]r[il]d (GP 25 juli 1960), E. Brolin (Lärartidningen, 4 (1960), nr 37, s. 26), G. N[äsström] (ST 12 juli 1960), [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 132).

4. Carl von Linnés Dalaresa. Iter Dalecarlicum. Natur och Kultur. Stockholm 1960. 165 s. (Levande litteratur.)

Anm. av E. Brolin (Lärartidningen, 4 (1960), nr 37, s. 26), V. Heyman (Dagstidningen Arbetaren 16 juni 1960), B. Holmbäck (Perspektiv, 11 (1960), s. 323), G. N[äsström] (ST 12 juli 1960), G. Palm (Expr. 30 maj 1960), [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 132).

5. Carl von Linnés Öländska resa, förrättad 1741. Stockholm 1957. (1957: 3)

Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 117).

6. Carl von Linnés Gotländska resa, förrättad 1741. Stockholm 1957. (1957: 2)

Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 117).

7. Carl Linnæi ... Skånska resa på höga överhetens befallning förrättad år 1749 ... Red. av Carl-Otto von Sydow. Ill. av Gunnar Brusewitz. Wahlström och Widstrand. Stockholm 1959. 561, (2) s.

Anm. av F. Alstermark (Nya Wermlands-Tidningen 8 juni 1959), F. Bengtsson (Öresunds-Posten 4 juni 1959), N. Berman (Norrköpings Tidningar 10 juni 1959), G. Bringmark (Arbetet 17 aug. 1959), G. Eriksson (Arbetsbladet 11 juli 1959), A. Fredriksson (GT 16 okt. 1959), L. Furuland (Perspektiv, 10 (1959), s. 322), K. Hagberg (SvD 3 juli 1959), K. Hedlund (Gefle Dagblad 4 juni 1959), V. Heyman (Arbetaren 8 juli 1959), U. Jn (Östra Småland 25 juli 1959), P. Kallstenius (Tranås Posten 25 sept. 1959), H. Kihlman (Ny Tid 4 aug. 1959), S. Lindroth (DN 21 aug. 1959), L. Nilsson (Ystads Allehanda 25 juli 1959), A. Nilsson (Jönköpingsposten 29 juli 1959), P. Nilsson-Tannér (Östersunds-Posten 13 juni 1959), G. Näsström (ST 24 juni 1959), Ch. Olofsson (Lunds Dagblad 1 juli 1959), J. S[ahl]g[re]n (Namn och Bygd, 47 (1959, tr. 1960), s. 194–195), J. Sd (Mellersta Skåne 6 juli 1959), C. Skottsberg (GHT 29 juni 1959), G. Svärdson (Expr. 7 aug. 1959), [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 131–132), S. B. Vide (Skånska Dagbladet 25 juni 1959).

8. Caroli Linnæi Diæta naturalis. 1733. Uppsala 1958. (1958: 6)

Anm. av A. B. Benson (Journal of the history of medicine, 14 (1959), s. 258–259), G. Eriksson (Lychnos, 1959, s. 452–453), K. Hagberg (SvD 10 jan. 1959), K. Hedlund (Gefle Dagblad 13 mars 1959), K. Hæger (SDS 20 jan. 1959), B. Sjögren (Norrköpings Tidningar 20 febr. 1959).

¹ Årtal och nummer inom parentes hänvisa till föregående bibliografier.

9. Carl von Linné, *Nemesis divina*. Med kommentar och efterskrift utg. av Knut Hagberg. Natur och Kultur. Stockholm 1960. 121 s. (Levande litteratur.)
Ann. av G. Attorps (SvD 2 maj 1960), L. Bjurman (SDS 20 maj 1960), E. Brolin (Lärartidningen, 4 (1960), nr 37, s. 26), T. Brunius (UNT 28 maj 1960), C. Engström (Gotlands Allehanda 2 nov. 1960), K. Hedlund (Gefle Dagblad 22 juli 1960), V. Heyman (Arbetaren 16 juni 1960), O. Holmberg (DN 1 sept. 1960), B. Holmbäck (Perspektiv, 11 (1960), s. 323), G. Näsström (ST 22 april 1960), Kj. R. (Dala-Demokraten 7 maj 1960), S. Rinman (GHT 7 juni 1960), H. Sjögren (Kvällsposten 8 juni 1960), [A. Uggla] (SLÄ, 42 (1959, tr. 1960), s. 132). Se även nr 34 och 60.
10. Caroli Linnæi *Systema naturæ, sive regna tria naturæ systematice proposita per classes, ordines, genera, & species*. Lugduni Batavorum 1735. [Facsimile reproduction publ. by Bokgillet.] Bokgillet. Uppsala 1960. (16) s.
 Facsimilutgåva i halva originalets storlek.
Ann. av C. P. Backman (Dagen 24 aug. 1960), L. Edgren (Örebro-Kuriren 5 okt. 1960), K. Hedlund (Gefle Dagblad 26 okt. 1960), B. Holmbäck (Perspektiv, 11 (1960), s. 323), H. Sjögren (Kvällsposten 10 sept. 1960), I. Ydén-Sandgren (Smalands Allehanda 4 aug. 1960).
11. Carl Linnæus, *Species plantarum*. A facsimile of the first edition 1753. Vol. 1. London 1957. (1957: 1)
Ann. av [A. Uggla] (SLÄ, 41 (1958, tr. 1959), s. 120).
12. Carl Linnæus, *Species plantarum*. A facsimile of the first edition 1753. Vol. 2. With an appendix by J. L. Heller and W. T. Stearn. London 1958. xv s., s. 563-1200, (32), 148 s.
Ann. av [A. Uggla] (SLÄ, 42 (1959, tr. 1960), s. 122).
13. Carl Linnæus, *Genera plantarum*. Fifth edition 1754. With an introduction by William T. Stearn. 1960 facsimile. Weinheim/Bergstr. & Codicote/Herts. Printed in Germany 1960. [xxiv], (4), xxxii, 500, (22) s., 1 pl.-bl. (*Historiæ naturalis classica* ed. J. Cramer et H. K. Swann, tomus III.)
 Notes on Linnæus's *Genera Plantarum* by William T. Stearn, p. [v-xxiv].
14. Uppsalafebern. (*Febris Upsaliensis*.) Akademisk avhandling under Linnés presidium [A. Boström resp.], Uppsala 1765 [skall vara 1757]. Översatt från latinet av Ejnar Haglund. Efterskrift och noter av Telemak Fredbärj. Ekenäs 1959. 19 s. (Valda avhandlingar av Carl von Linné i övers. utg. av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 32.)
15. Om lymfkärnen. (*De venis resorbentibus*.) Akademisk avhandling under Linnés presidium [C. P. Thunberg resp.], Uppsala 1765 [skall vara 1767]. Översatt från latinet av Ejnar Haglund. Efterskrift och noter av Telemak Fredbärj. Ekenäs 1959. 13 s. (Valda avhandlingar av Carl von Linné i övers. utg. av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 33.)
16. Om chokladdrycken. (*De potu chocolatæ*.) Akademisk avhandling under Linnés presidium [A. Hoffman resp.], Uppsala 1765. Översatt från latinet av Arvid Hj. Uggla och Telemak Fredbärj. [Ekenäs 1959.] 15 s. (Valda avhandlingar av Carl von Linné i övers. utg. av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 34.)
17. Om dragsjukan. (*De raphania*.) Akademisk avhandling under Linnés presidium [G. Rothman resp.], Uppsala 1763. Översatt från latinet av Ejnar Haglund. Efterskrift och noter av Telemak Fredbärj. Ekenäs 1960. 28 s. (Valda avhandlingar av Carl von Linné i övers. utg. av Svenska Linné-Sällskapet. Nr 36.)
 Se även nr 30 och 86.

2. Skrifter om Linné.

18. *Ajax*, Linnæi Dalaresa en bluff! (Falu-Kuriren första april 1960.)
19. *Berg, Fredrik*, Carl von Linné [och ögonläkekonsten]. (1958: 15)
Ann. av C. O. von Sydow (SLÄ, 42 (1959, tr. 1960), s. 128).

20. *Berg, Fredrik*, Linnés Systema morborum. Uppsala 1957. (1957: 17)
Ann. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 118).
21. *Berg, Karin Westman*, C. J. L. Almqvist och Carl von Linné. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 101-110.)
22. *Bobrov, E. G.*, Linnej, ego žizn' i trudy. Leningrad 1957. (1957: 22)
Ann. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 119).
23. *Brusevitz, Gunnar*, Att illustrera Linné. (Biblis. Årsbok utg. av Föreningen för bokhantverk, 1958, s. 165-172. Ill.)
24. *Brøndegaard, V. J.*, Linnæa i folkemedicinen. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 89-98.)
Efterskrift av Arvid Hj. Uggla, s. 99-100, vari meddelas Linné d. y:s anteckningar om linnéans medicinska bruk.
25. *Cain, A. J.*, The post-Linnaean development of taxonomy. (Proceedings of the Linnean Society of London, 170 (1957-58, tr. 1959), s. 234-244.)
Denna uppsats föregås av en annan av A. Tindell Hopwood med titeln The development of pre-Linnaean taxonomy, s. 230-234.
26. *Cayouette, Richard*, Charles de Linné. (Carnets de la Société zoologique de Québec, 19 (1959), nr 1, s. 19-27.)
27. *Cortin, Bengt*, Linné och svamparna. (SvD 17 juli 1959.)
28. *Ehnmark, Erland*, Linné och antiken. Några anteckningar. (Från Småland och Hellas. Studier tillägnade Bror Olsson, Malmö 1959, s. 87-100.)
29. *Flood, Thorsten*, Femtioårigt japanskt pärljubileum kunde varit tvåhundraårigt svenskt. (GHT 7 febr. 1959.)
30. *Fredbärj, Telemak*, Linné och vintern. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 69-78.)
Meddelar Linnés företal till Carl Renmarcks avh. De præstantia orbis sviogothici, 1747 (pres. P. Ekerman).
31. —, Selma Lagerlöf, Linné och paradisfågeln. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 138 [Smärre meddelanden].)
Se även nr 14-17.
32. *Giraldo Jaramillo, Gabriel*, Don José Celestino Mutis y los naturalistas suecos. (Förf:s Colombia y Suecia. Relaciones culturales, Madrid 1960, s. 19-51.)
33. *Glass, Bentley*, Heredity and variation in the eighteenth century concept of the species. (Forerunners of Darwin: 1745-1859, Baltimore 1959, s. 144-172.)
34. *von Haartman, Lars*, Nemesis divina. (Nya Argus, 53 (1960), s. 199-202.)
Med anledning av 1960 års utgåva.
35. *Hagberg, Knut*, Arternas uppkomst. (SvD 9 dec. 1959.)
Om läran om kampen för tillvaron hos Linné och hos Darwin.
36. —, Carl Linnæus. Transl. from the Swedish. 1952.
Ann. av E. O. North (The Swedish pioneer, 10 (1959), s. 120).
37. —, Karl Linnaeus. Naslov originala: Carl Linnaeus. S engleskog preveli: Roman Šovary i Branko Belan. Zagreb 1959. 232, (2) s., 1 pl.-bl.
Se även nr 9.
38. *Hallenborg, Torsten*, C. F. Inlanders Linnémedaljong. (Hallands natur, 24 (1960), s. 7-10.)
Heller, J. L., se nr 12.

39. *von Hofsten, Nils*, De goda och de onda dagarna. Linné om ungdomen och ålderdomen. (UNT 23 maj 1960.)
40. —, Linnés djursystem. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 9-49.)
41. —, Linnés naturuppfattning. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 13-35.)
Överensstämmer i stort med förf:s Linnæus's conception of nature, 1958 (1958: 28), men såväl förkortningar som enstaka tillägg ha gjorts.
42. *Kock, Wolfram*, Carl von Linné och kirurgien. (Svenska läkaresällskapets handlingar, 77 (1957), s. 15-20. Särtryck i Föreningen medicinhistoriska museets vänner, årsskrift, 1957.)
Svensk version av 1957: 86.
43. *Krook, Hans*, Carl von Linné. Uppsala 1957. (1957: 91)
Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 117-118).
44. *Langer, T. W.*, De linnéanske sommerfuglenavne af 1758. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 51-60.)
45. *Lindberg, Harald*, Växter kända från Norden i Linnés herbarium. 1958. (1958: 32)
Anm. av S. Ahlner (Svensk botanisk tidskrift, 53 (1959), s. 120).
46. *Lindroth, Sten*, Utveckling och framsteg i vetenskapernas historia. Tre exempel. (Udviklingsproblemer. Nordisk sommeruniversitet 1958, s. 97-104. (Moderne videnskab. Orientering og debat, 7. København 1959.))
Om Linné och sexualsystemet s. 102-104.
47. *Linnaeus commemorated*. 1957. (1957: 107)
Anm. av C. Zirkle (Journal of the history of medicine, 14 (1959), s. 123-124).
von Linné, Carl d. y., se nr 24 och 87.
48. *Karl Linnej*. Sbornik statej. Moskva 1958. (1958: 37).
Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 119-120).
49. *Löwvegren, Yngve*, Linné och de kungliga naturaliesamlingarna på Ulriksdal och Drottningholm. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 54-67. Ill.)
50. *Malmeström, Elis*, Det nytestamentliga inslaget i Carl von Linnés skrifter och åskådning. (Från Småland och Hellas. Studier tillägnade Bror Olsson, Malmö 1959, s. 263-278.)
51. —, Linnæi väg till vetenskaplig klarhet. En studie. Allhem. Malmö 1960. 65, (1) s., 1 pl.-bl. Ill.
Anm. av B. Olsson (SDS 19 dec. 1960).
52. —, Tal vid Linnéfesten i Växjö den 22 maj 1957. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 9-12.)
Samma som 1957: 114.
53. *de Mink, Henri*, Linnaeus's books and herbarium on microfiche. (Svensk botanisk tidskrift, 52 (1958), s. 354.)
54. *Nilsson, Johan*, Carl von Linnés morfar offer för grov vidskepelse. (Förf:s Västan om sjön Åsnen, 3, Växjö 1957, s. 160-166.)
55. —, Carl von Linnés syskon tvistar om arvet efter Nicolaus Linnæus. (Förf:s Västan om sjön Åsnen, 4, Växjö 1960, s. 87-91. Ill.)
Jfr 1958: 41.
56. —, Ett och annat om Linnés närmaste anförvanter. (Förf:s Västan om sjön Åsnen, 4, Växjö 1960, s. 83-87.)
57. —, Ingeborg i Mjärhult. [1-2.] (Förf:s Västan om sjön Åsnen, 3, Växjö 1957, s. 144-150 och 4, Växjö 1960, s. 113-116.)

58. *Nilsson, Johan*, Linnés anmoder utsatt för fräck beskyllning. (Förf:s Västan om sjön Åsnen, 4, Växjö 1960, s. 79-83. Ill.)
59. *Näsström, Gustaf*, Linné bland norrmän. (ST 15 jan. 1959.)
Med anledning av K. M. Kommandantvolds bok Nabo i speilet (1958: 31).
60. *Palm, Göran*, Magikern Linné på resa i sakvärlden. (Expr. 30 maj 1960.)
Med anledning av nytugåvan av Nemesis divina.
61. *Ramsbottom, John*, Caroli Linnaei Pan Suecicus. (Transactions of the Botanical society of Edinburgh, 38 (1959), s. 151-167. 3 pl.-bl.)
Ann. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 125-126).
62. *Rich, Ida*, Carl von Linné i 250 året for hans fødsel. (Farmaceutisk tidende, 67 (1957), s. 669-676, 68 (1958), s. 69-76, 777-790. Ill.)
63. *Sandgren, Ernst*, Linnés Stenbrohult. (Växjöbladet 4 juli 1959. I något annorlunda form i SDS 24 mars 1960.)
64. *Sinitsyn, I.*, Linné och Lomonosov. (Nyheter från Sovjetunionen, nr 22, 1960, s. 6-7.)
65. *Spärck, R.*, Opfattelsen af menneskets placering i dyreriget fra Linné til nutiden. (Medicinskt forum, 13 (1960), s. 69-92. Ill.)
66. *Stauffer, Robert C.*, "On the origin of species": an unpublished version. (Science, 130 (1959), s. 1449-1452.)
Om Linnés betydelse för Darwins tankar.
Ann. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 126).
67. *Stearn, William T.*, Carl Linnaeus, classifier and namer of living things. (The new scientist, 4 (1958), s. 401-404.)
68. —, Natural history. (The museums journal, nr 2, 1959, s. 44-47.)
69. —, The background of Linnaeus's contributions to the nomenclature and methods of systematic biology. (Systematic zoology, 8 (1959), s. 3-22.)
Ann. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 125-126).
Se även nr 12 och 13.
70. *Svedlund, Karl-Erik*, Linné och vederläggningen. (Dagen 12 aug. 1959.)
71. *Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. Årgång XLI. 1958. Uppsala 1959. 154 s. Ill.*
Ann. av K. Hagberg (SvD 3 juli 1959), S. Lindroth (DN 7 aug. 1959), [J.] M[ä]sne[r] (UNT 10 juni 1959), G. Näsström (ST 9 nov. 1959), G. Svårdson (Expr. 7 sept. 1959), E. Åkerlund (Arbetet 9 juli 1959).
72. *Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. Årgång XLII. 1959. Uppsala 1960. 144 s. Ill.*
Ann. av K. Hedlund (Gefle Dagblad 26 okt. 1960), C. Skottsberg (GHT 6 dec. 1960), E. Åkerlund (Arbetet 6 dec. 1960).
73. *Svensson, Sigfrid*, Linné som »antiquarius». (Rig, 43 (1960), s. 1-14.) Summary in English.
74. *von Sydow, C. O.*, Bibliografi över år 1957 nytugiven litteratur av och om Linné samt dennes lärjungar. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 121-132.)
75. —, Bibliografi över Linné-litteratur utgiven 1958 samt tillägg till 1957 års bibliografi. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 117-121.)
Se även nr 7.
76. *Tillgren, Josua*, Linné och brännvinet. (Svenska läkaresällskapets handlingar, 78 (1959), s. 41-55.)
77. —, Linné som folkuppfostrare i nykterhetsfrågan. (Meddelande från Svenska läkarnas nykterhetsförening, 3, 1959, 4 s. Även i Svenska läkartidningen, 57 (1960), s. 882-886.)

78. *Torgersen, Johan*, Linné, den aristoteliske renessanse. (Förf:s Fra Hippokrates til Darwin, Oslo 1958, s. 59-65.)
79. *Uggla, Arvid Hj.*, Artemis och hinden än en gång. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 50-53, ill.)
Ansluter till Otto Gertz' uppsats Artemis och hinden, SLÅ 1948.
80. —, Carl von Linné. Aus dem Schwedischen von Herbert A. Frenzel. Schwedisches Institut. Stockholm 1959. 19 s., 16 pl.-s.
81. [—], Ericsbergs-herbariet. (SLÅ, 39-40 (1956-57, tr. 1957), s. 180-181 [Smärre meddelanden].)
Ansluter till ett meddelande av T. Fredbärj i SLÅ 1952, Ett 1700-talsherbarium.
82. [—], Inlanders Linné-medaljong. (SLÅ, 39-40 (1956-57, tr. 1957), s. 180 [Smärre meddelanden].)
83. —, Linnaeus. Transl. from the Swedish. 1957. (1957: 169)
Ann. av V. Johnson (The Swedish Pioneer, 9 (1958), s. 73).
84. —, Linné och bananen. (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 79-88, ill.)
85. —, Linné om öl och ölbrygd. (Svenska bryggareföreningen 75 år. Minnesskrift 1960. Stockholm 1960, s. 9-27.)
86. — [utg.], Linnés egenhändiga utkast till Pan Svecicus. (SLÅ, 39-40 (1956-1957, tr. 1957), s. 116-118.)
Tr. som tillägg till O. Svanbergs uppsats Pan Svecicus, 1957. (1957: 156)
87. — [utg.], Linné den yngres brev till Abraham Bäck. 2. 1779-1783 [med inl. och noter]. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 61-100.)
Del 1 se 1957: 171.
88. [—], Linnéfirandet 1957. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 101-114, ill.)
89. [—], Linnélitteraturen omkring 250-årsjubileet. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 115-120.)
90. [—], När kejsarinnan Joséphine »upptäckte» linnean. (SLÅ, 1956-57, tr. 1957), s. 181-182 [Smärre meddelanden].
Referat av en tidskriftsuppsats av A. Becherer, La Plante de Linné, 1956.
91. [—], Torbern Bergman och linnean. (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 139 [Smärre meddelanden].)
92. —, Två Hammarbybesök [av Erik Ekblad 1869 och av Markus Hulth 1885]. (SLÅ, 39-40 (1956-57, tr. 1957), s. 177-180, ill. [Smärre meddelanden].)
Se även nr 24.
93. *Widerberg, Bertil*, Var Linnæi Högste-Backar identiska med Fosie Borrer? (SDS 10 april 1960.)
94. *Wikman, K. Rob. V.*, Linnaeus as anthropologist and ethnologist. (Arv, 14 (1958, tr. 1959) s. 102-107.)
95. *Zennström, Per-Olov*, Linné. Stockholm 1957. (1957: 184)
Ann. av J. Takman (Clarté, 1957, nr 4, s. 29), [A. Uggla] (SLÅ, 41 (1958, tr. 1959), s. 117), E. Åkerlund (Perspektiv, 10 (1959), s. 28).
96. —, Linné, descoperitor al bogățiilor Suediei și naș al naturii. Trad. din limba suedeză de N. Filipovici. București 1959. 193, (2) s.

3. *Skrifter av och om Linnés lärjungar.*

97. *Resenärer* i Floras rike. Reseberättelser av Linnés lärjungar Pehr Kalm, Fredrik Hasselquist, Pehr Osbeck, Pehr Löfling, Peter Forsskål, Carl Peter Thunberg, Anders Sparrman red. av Göran Schildt. Biblioteksförlaget. Stockholm 1960. 315, (1) s., 1 kartbl., ill. (Vindrosböckerna.)
Förord och inledningar av Schildt.
Anm. av L. Bjurman (SDS 22 nov. 1960), K. Hagberg (SvD 12 dec. 1960), I. Harrie (Expr. 31 okt. 1960), R. M. Lindgren (Östersunds-Posten 26 nov. 1960), W. Loewe (Norrköpings Tidningar 11 nov. 1960), C. Skottsberg (GHT 6 dec. 1960).
98. *Selander, Sten*, Linnélärjungar i främmande länder. Essayer. Bonniers. Stockholm 1960. 89, (1) s., 8 pl.-bl.
Innehåll: Förord av Rolf Du Rietz, s. 11-13. Linnés apostlar och deras mission, s. 15-22. Pehr Forsskål, s. 23-42. Carl Peter Thunberg, s. 43-70. Anders Sparrman, s. 71-90. Essayerna förut tryckta i SvD vintern 1938-39.
Anm. av C. P. Backman (Dagen 24 okt. 1960), K. Hagberg (SvD 7 okt. 1960), I. Harrie (Expr. 31 okt. 1960), K. Hedlund (Gefle Dagblad 26 okt. 1960), B. Hubendick (GHT 16 nov. 1960), B. Lindqvist (GP 27 nov. 1960), S. Lindroth (DN 30 okt. 1960), W. Loewe (Norrköpings Tidningar 11 nov. 1960), T. Malmberg (Skånska Dagbladet 9 nov. 1960), B. Olsson (Västerbottens-Kuriren 18 nov. 1960), S. Rydén (Ny Tid 21 okt. 1960), K. Svedjeland (Östersunds-Posten 13 okt. 1960), S. Wahlberg (Norrländska Socialdemokraten 1 nov. 1960), A. Österling (ST 20 okt. 1960).
99. *Söderberg, Sten*, Linnæi lärjungar. (Förf:s Stora svenskar i lärdomens och naturforskningens värld, Stockholm 1960, s. 158-171. Ill. av Eric Palmquist. Förut tr. i Industria, 55 (1959), h. 12, s. 64-65, 92-102.)
100. *Matinolli, Eero*, Petter Forsskål. Luova ihminen 1700-luvun Pohjolasta. Referat: Petter Forsskål. Ein schaffender Mensch aus dem Norden des 18. Jahrhunderts. Turku 1960. (Turun yliopiston julkaisuja, B, 79.) 167 s., 1 pl.-bl.
101. *Nilsson, David*, Botaniska trädgården i Skara. En anläggning med linnéanska traditioner. Skara 1956.
Innehåller bidrag till kännedomen om Peter Hernquists verksamhet.
Anm. av C. O. von Sydow (SLÄ, 41 (1958, tr. 1959), s. 139-140).
102. *Kalm, Pehr*, Västgöta och bohuslänska resa, förrättad år 1742 ... Red. av Claes Krantz, ill. av Gunnar Brusewitz. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1960. 264, (1) s.
Anm. av P. Andersson (Kvällsposten 30 dec. 1960), K. Hagberg (SvD 12 dec. 1960), K. Hedlund (Gefle Dagblad 28 nov. 1960), R. M. Lindgren (Östersunds-Posten 26 nov. 1960), B. Lundberg (Östgöta Correspondenten 24 nov. 1960), Reb. (Östergötlands Folkblad 16 dec. 1960), E. Wengström (Borås Tidning 4 dec. 1960).
103. *Pehr Kalms* amerikanska reseräkning. Utg. med inledning av Bengt Hildebrand. Helsingfors 1956.
Anm. av C. O. von Sydow (SLÄ, 41 (1958, tr. 1959), s. 137-138).
104. *Pehr Kalms* brev till friherre Sten Carl Bielke utg. av Carl Skottsberg. Åbo 1960. 254 s., 1 pl.-bl. (Pehr Kalms brev till samtida, 2. Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland, 382.)
105. *Kerkkonen, Martti*, Peter Kalm's North American journey. Its ideological background and results. Helsinki 1959. 260 s., 2 pl.-bl. (Studia historica, publ. by The Finnish historical society, 1.)
Anm. av I. H[ustich] (Terra. Geografiska sällskapets i Finland tidskrift, 72 (1960), s. 136), S. S[vensson] (Rig, 43 (1960), s. 64), [A. Uggla] (SLÄ, 42 (1959, tr. 1960), s. 120).
106. *González, José González*, Un sueco [P. Löfling]: descubridor del reino vegetal de Venezuela. (Universal 29 mars 1960.)
Anm. av [A. Uggla] (SLÄ, 42 (1959, tr. 1960), s. 131).
107. *Rydén, Stig*, Om och ur Pehr Löflings papper i Madrid. (SLÄ, 41 (1958, tr. 1959), s. 36-50.)

108. —, Pehr Löfling — en linnélärjunge i Venezuela 1754-1756. (Venezuela i dag, nr 2, 1960, s. 3-6. Ill.)
109. Pehr Osbecks självbiografier. Jämte inledning och kommentarer av Axel Ejwertz. Halmstad 1960. 101, (2) s., 3 pl.-bl. (Halland och hallänningar, 7 (1960).)
110. *Bergstrand, Axel*, Den Osbeckska kurmetoden mot syfilis. Ett sorglustigt 150-årsminne med kulturhistoriska aspekter. (Svenska läkartidningen, 57 (1960), s. 1823-1831.)
111. *Rydén, Stig*, Unknown Cook collection identified. Preliminary report. (Ethnos, 25 (1960), s. 1-19. Ill.)
Om Solander.
112. *Rydberg, Sven*, Daniel Solander, Linnélärjungen som blev engelsman. (Jorden runt, 32 (1960), s. 383-388. Ill.)
113. *Karsten, Mia C.*, Sparrman as a correspondent. 1957. (1957: 192)
Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 129-130).
114. *Moberg, Gösta*, Två forskningsresenärer från gången tid — Resare-Bengt och Sparrman. (Jorden runt, 32 (1960), s. 367-375. Ill.)
115. *Rudner, Ione & Jälmars, A.* Sparrman's ethnographical collection from South Africa. Stockholm 1957. 28 s. Ill. (Statens etnografiska museum. Smärre meddelanden, 25.)
Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 130-131).
116. *Simonsson, Sten*, Maltextrakt och jäsningskolsyra 1797. Anders Sparrman om färsköl mot skörbjugg. (Svensk bryggeritidskrift, 74 (1959), s. 253-255.)
117. —, Sveriges första sockerdricka. Bidrag till de kolsyrade dryckernas historia. (Svensk bryggeritidskrift, 74 (1959), s. 205-212.)
Om det sannolikt äldsta belägget på tillverkning av sockerdricka, tr. i Sparrmans bok Rön och samlingar, 1797.
118. *Söderström, Jan, A.* Sparrman's ethnographical collection from James Cook's 2nd expedition (1772-1775). Stockholm 1939.
Anm. av [A. Uggla] (SLÅ, 42 (1959, tr. 1960), s. 130-131).
Du Rietz, Rolf, se nr 98.
Ejwertz, Axel, se nr 109.
Schildt, Göran, se nr 97.
Skottsberg, Carl, se nr 104.

Förkortningar.

AB	Aftonbladet	GT	Göteborgs-Tidningen
DN	Dagens Nyheter	SDS	Sydsvenska Dagbladet Snällposten
Expr.	Expressen	SLÅ	Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift
GHT	Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning	ST	Stockholms-Tidningen
GP	Göteborgs-Posten	SvD	Svenska Dagbladet
		UNT	Uppsala Nya Tidning

Rättelser och tillägg mottagas tacksamt av redaktionen.

The Editors will be grateful for any corrections and additions.

SMÄRRE MEDDELANDEN

Godsägare Kreüger död. Den 15 oktober 1961 avled godsägare Sten Kreüger. Han var varmt intresserad för Svenska Linné-Sällskapet. Sitt intresse visade han, så länge hans hälsa stod honom bi, genom att deltaga i Sällskapets sammankomster men också, såsom framgår av vad jag nämnt i min kommentar till 1960 års bokslut (se s. 98), genom gåvor till Sällskapet. Utöver de gåvor han överlämnade under sin livstid, hade han testamentariskt förordnat att en vacker empire-ljuskrona, som tillhört hans hem, skulle tillfalla Sällskapet. Denna ljuskrona har blivit en prydnad för stora salen i Linnéorangeriet, där den nu hänger mellan de två kronor som förut skänkts av framlidne kammarherre Fredrik af Sandeberg (se SLÅ 1956-57 s. 171, 175), och den utgör där ett vackert minne av en Sällskapet mycket tillgiven och av detta högt skattad vän.

FRIITIOF SÖDERBÄCK

Ett Hammarbybesök 1772. »Allt som kan belysa den gamla gården under äldre tider är av intresse», skrev Årsskriftens redaktör i samband med publiceringen av ett par brev, som redogjorde för två besök vid Linnés Hammarby under slutet av 1800-talet (SLÅ 1956-57, s. 177, se även Sernander i SLÅ 1943, s. 119). Ett hundra år äldre dokument till gårdens historia är det utdrag ur A. G. Barchæus' resedagbok som här meddelas. Det är utforskaren av Stenbrohults historia, f. d. folkskollärare Assar Lindberg, som haft vänligheten att fästa redaktionens uppmärksamhet på dessa rader.

Anders Gustaf Barchæus (1735-1806), lantbruksteoretiker och ekonomie adjunkt vid Uppsala akademi, var ännu notarie vid Svea hovrätt, då han fick Vetenskapsakademiens uppdrag att resa riket runt för att studera jordbruket och lantushållningen. Hans utförliga resejournal finns i Uppsala universitetsbibliotek, och dess avsnitt för den 17 augusti 1772 — två dagar före den av Linné med sådan glädje hälsade statsvälvningen! — behandlar hans besök på Hammarby. I förkortat och förändrat skick har detta parti förut publicerats av P. F. Aurivillius i Utdrag utur A. G. Barchæi anteckningar i landthushållningen, 1, 1828, s. 20.

Med igenkännandets glädje läser man Barchæus' ord om den vackra utsikten från »museet på höjden», liksom man förstår att vad titulus arkiatern berättade om den för boskapen så giftiga Cicutan, om den till flätning så användbara Salix rubra eller om det effektivaste sättet att plantera träd på det livligaste intresserade den utsände jordbruksexperten. När Linné talar om den sibiriska buske som skulle vara så utmärkt väl lämpad till täta och hårda häckar, är det kanske den sibiriska ärtbusken, Caragana frutescens, han menar; som bekant anses den nu på Hammarby levande häcken av denna buske vara en av gårdens få kvarvarande linneaner. — Barchæus skriver:

Den 17 Aug. 1772. Hammarby. Hr Archiat. v. Linné.

1:o. Hr Archiatern har 10 heman i nägden af olika natur. Altsammans brukas af bönder, utom något undantag.

2:o. På udden af det bakom Hammarby framskjutande berget, har T.¹ en skön Sal, där hans natursamlingar nu finnas.

Ifrån denna udde och i denna Sal upptäcker man på ömse sidor de aldraskönaste och jämnaste åker- och ängs-fält, lika dannade med den nära belägna Mora-äng, till widden ofantelige. På den jordhögen wid Edby², straxt nedanför Hammarby, har utan twifwel Swea konungar stått, då de af Rikets Allmoge hyllade blifwit.

3:o. På begäran wistes mig, uti Herbario, följande örter: Phellandrium, el. stäkran. Cicuta, som är dödande för boskapen, och Alisma, som tros wara stäkran men är det ej. (*Vicia sativa*, wicker, är den som planteras för hästar och *Carex cespitosa* är tufstarr.)

4:o. Et slags Pil med rödaktiga smala blad (*Salix rubra*) wistes mig. Den skal wara långt förmer till bast, band och widjor än den tyska korgepilen. Jag fant det ock genom wridning. Härmed täncker T. framdeles binda sin säd.

5:o. Trän woro omkring gården planterade, och sade T. at de för honom aldrig gå ut, och ej heller för hans tårpare, sedan de lärdt följande: Gropen göres så djup, at en karl står däruti till midjan. Däruti lägges wäl gödsel, som trampas hårdt tillsammans. Därpå matjord uti hwilken trädet sättes, och har där af både öfwer och under roten. Öfwerst lägger man alfwen.

6:o. Talet blef om vår dyrbara stängsel. Och då swårigheten med häckars anläggande är altför stor, så sade T. sig weta at en buske gifwes i Siberien, som ej allenast skall wäxa i den magraste och skarpaste jord helt wäl, utan äfwen med sin täthet och hårdhet kunna hålla Swin ute.

7:o. Angående ängars tidiga afslående ytrade sig T. att de förnämsta gräsen fortplantas af rötterna och äro perpetuelle, men de annuelle gräsen samt blomstren släppa sina frön innan den wanliga slättertiden.

(UUB, S 34, s. 171 f.)

v. S.

Lunds botaniska trädgårds historia. En viktig del av botanikens historia i Sverige är helt naturligt kännedomen om de botaniska trädgårdarnas uppkomst och utveckling. Det är därför glädjande att på sistone två arbeten med detta innehåll sett dagen. Det ena anmäles här nedan under särskild rubrik, det andra är en avhandling av förre akademiträdgårdsmästaren AXEL TÖRJE, *Gamla botaniska trädgården i Lund. Lunds botaniska trädgård 1690–1865. (Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 2. Bd 55. Nr 8. 1959. 246 s.)* Som undertiteln anger spanner detta arbete över nära tvåhundra år, men huvudvikten är lagd på en framställning av trädgården under 1700-talet, enkannerligen av dess framväxt under Erik Gustaf Lidbecks föreståndarskap. Det har också blifvit den hittills mest ingående skildringen av denne Linnélärjunges verksamhet i Lund och Skåne.

Trädgården hade 1721 genom den nitiske professor von Döbelns bemödanden fått sin första trädgårdsmästare, och Linnés beundrade lärare Stobæus höll här de första botaniska demonstrationerna i Lund. Denna lovande början varade dock tyvärr endast kort tid, och när Linné kom till akademien 1727 vilade förfallet och vanskötseln över trädgården, vars portar voro nedbrutna, och i vars blomstersängar svinen rotade. Ännu 1739 hette det att trädgården var så eländig att man kunde gråta däröver. På 1740-talet omgestaltades den emellertid efter ritningar av Hårleman

¹ Titulus = Linné.

² Tydligen en vid Sävjaån befintlig gravhög från vikingatiden.

och fick även ett orangeri ritat av denne. Det var uppräckningen av Uppsala botaniska trädgård som på detta sätt fick sina verkningar även för Lund.

1750 knöts Lidbeck till trädgården som adjunkt, efter en tid blev han dess prefekt och några år senare professor i naturalhistoria. Under hans tid var trädgården principiellt annorlunda än trädgården i Uppsala. Lidbeck var entusiastisk ekonom i tidens stil med ett glödande intresse för alla odlingar som kunde avkasta produkter, vilka annars för dyra penningar måste köpas från utlandet. Han odlade därför växter som kunde »medföra någon hushållsnytta, vilken varit espriten av en god del av de göromål och författningar vartill min instruktion mig förbinder och varutinnan inrättningen i många delar är skild ifrån academien i Uppsala». En del av trädgården var dock rent vetenskaplig och såsom sådan från 1750-talet indelad efter sexualsystemets klasser.

Förutom botaniska trädgården hade Lidbeck även de skånska »plantagerna» att sköta. Under sin skånska resa hade Linné uppmärksammat hur lämpliga markerna kring Lund och andra delar av provinsen voro för sådd och plantering av olika ekonomiväxter. Detta gav uppslaget till stort upplagda odlingar under manufakturkontorets beskydd och med Lidbeck som drivande kraft. Där uppdrogos framförallt mulbärs-träd för silkesmaskodling. Dessa silkesmaskar omhulldes av Lidbeck på det ömmaste. För att bereda de små kräken den nödvändiga jämna värmen tog han dem t. o. m. till sig i sängen om nätterna. Det är både rörande och roande att tänka sig att han bokstavligen ruvade sina silkesmaskar. Med all rätt skaldade publicisten Johan Rosén i Lärda Tidningar:

Så njuten då behaglig föda,
 Utwalde Kräk, i glada dar!
 Och älsker Lidbeck som en Far,
 Den Eder skött med mycken möda.
 Min önskan är och blir til slut,
 At han med Er må silke spinna,
 Et Langvedoc i Skåne finna,
 Och drifwa så Chinesen ut!

v. S.

P. J. Bergius' trädgårdsjournal. Bergianska trädgårdens tidigaste historia tecknades 1895 i en uppsats av V. B. Wittrock. En viktig källskrift, grundaren Peter Jonas Bergius' egen journal över trädgårdens utveckling under de första åren, kom emellertid först för några år sedan i dagen och har nu presenterats i en utförlig, refererande och kommenterande uppsats av Vetenskapsakademiens förre bibliotekarie ARNE HOLMBERG, *P. J. Bergius' trädgårdsjournal 1773-1790. (Acta horti Bergiani, 20: 1, 1960. 55 s.)*

Vid sidan av sin omfattande läkarverksamhet (om denna se O. T. Hult, P. J. Bergius och medicinen i Sverige, SLÅ 1931) hade Bergius även tid och krafter att samla ett av sin tids största herbarier och att vid sin och brodern Bengts malmgård Bergielund anlägga den stora trädgård som sedan testamenterades till Vetenskapsakademien. Till sin förre lärare Linné kom Bergius med tiden att intaga en alltmer kritisk hållning, delvis bottnande i det rivalskap som rådde mellan de två stora växtsamlarna (i sina självbiografiska anteckningar, publ. av Holmberg i Personhist. Tidskr. 1944-45, räknar Bergius karaktäristiskt nog ej upp Linné bland bidragsgivarna till sitt herbarium; jfr dock Rob. E. Fries' uppsats, Linné-växter i Bergii herbarium, SLÅ 1955) men även i det förhållandet att Bergius i Stockholm försökte skapa ett

centrum för botaniska studier, som något skulle försöka uppväga det stora inflytande Uppsala ägde. Ett viktigt medel härtill var naturligtvis den bergianska trädgården avsedd att vara. Den var från början tänkt som en vetenskaplig botanisk trädgård, men fick snart karaktären dels av medicinalträdgård för Stockholms behov, där bl. a. stora mängder av den av Bergius införda rabarbern odlades, dels och framförallt av fruktträdgård. Bergius var en entusiastisk kultivatör av fruktträd och bärbuskar, som bl. a. ett år planterade 1 000 krusbärsbuskar och en aprildag egenhändigt ympade 70 fågelbärsstammar med körsbär.

Holmberg har i sin uppsats systematiserat innehållet i Bergius' journal och delat upp det under olika kapitelrubriker: Väderlek och årstider, Malmgårdens mark och bebyggelse, Trädgårdens produkter såsom träd och buskar, tobak, medicinalväxter och köksväxter. Vidare ett kapitel om givare och leverantörer av plantor, ympkvistar och frön, som med sin rikedom av namn har ett betydande personhistoriskt värde (uppsatsen är naturligtvis försedd med personregister). Ytterligare om husdjur, trädgårdsmästare och övrigt tjänstefolk samt några notiser om bröderna Bergius' hemliv. Allt som allt en mängd upplysningar till en djupare kunskap om Bergianska trädgårdens första tid.

v. S.

Valda avhandlingar av Carl von Linné. Fyra nya nummer i denna serie översättningar av akademiska avhandlingar under Linnés presidium — vilket i regel betydde att Linné även var författaren — ha under 1959 och 1960 utkommit av trycket. Liksom alltsedan seriens återuppväckande för femton år sedan ha de tillkommit tack vare med. dr Telemak Fredbärjs nit och osparda bemödanden och ha av honom försetts med efterskrifter och upplysande noter. Det är även tack vare doktor Fredbärjs generositet som hela upplagan av serien ställts till Linnésällskapets förfogande.

I avhandlingen *Uppsalafebern* (nr 14 i bibliografien ovan s. 78) beskrives en feber som enligt Linné orsakas av att kall och fuktig luft tränger in i kroppens porer. I orangeriets frigidarium (nuvarande stora salen), där Linné om våarna höll sina botaniska föreläsningar, såg han därför alltid till att inga studenter, framför allt ej om de voro bleka och ledo av tredjedagsfrossa, togo plats utefter den fönsterlösa långväggen, där den råa vinterluften längst stannade kvar. Linné beskriver emellertid febern med symptom från flera sjukdomar, varför namnet »uppsalafeber» (som kom av att studenter från Uppsala förde febern med sig) var ett kollektivnamn, varmed enligt Fredbärj olika, ej klart åtskiljbara sjukdomstillstånd diagnosticerades.

Om lymfkärlen (bibliogr. nr 15) har mera av misshugg blivit en Linnéavhandling. Den är till sitt innehåll rent anatomisk, en sammanfattning och avskrift av ett av Albrecht von Hallers arbeten, och hörde därför egentligen till den del av den medicinska undervisningen som förestods av Linnés fakultetskollega. Men denne, Samuel Auri-villius, hade nyligen dött, och i vakansen innan någon efterträdare utsetts fick Linné träda till. Respondent var C. P. Thunberg.

Om dragsjukan (bibliogr. nr 17) handlar om den sjukdom, som i dag kallas ergotism och som på Linnés tid svårt härjade bl. a. Smålands invånare med sina »dragningar», dvs. kramper. Linné menade sig ha funnit orsaken till det onda i att åkerrättikor, Raphanus, kommit med i brödsäden. Till denna missuppfattning — sjukdomens orsak är mjöldrygan — kom han genom ett strängt logiskt, ehuru icke desto mindre felaktigt resonemang, underbyggt av praktiska experimenter, där både hans och brodern Samuels i Stenbrohult kalkoner spelade rollen av försöksdjur. För sin för-

klaring av dragsjukans uppkomst räknade Linné till en början med att han skulle få pris av Vetenskapsakademien eller någon annan penningbelöning av det allmänna. Det fick han nu ej, men han upphörde aldrig att betrakta sin förklaring som en av sina allra främsta medicinska insatser, »en uträkning som fordrade hela naturkunnigheten» (Vita IV).

Om chokladdrycken (bibliogr. nr 16) slutligen upplyser oss om chokladens dietetiska och medicinska egenskaper. Chokladen köptes på apoteken i kakor som löstes upp i vatten eller mjölk, varpå drycken vispades till ett kraftigt skum, som sedan hölls i koppen. »Skumningen bör ske oavbrutet.» Skummet ansågs allmänt bjuda på kvintessensen av drycken, i vilken även ingick kryddor av olika slag, främst vanilj och ambra. Härigenom gjordes drycken stärkande och uppiggande, ja till ett afrodisiakum. Tillredes chokladen utan vanilj, »saknar den den angenäma förmågan att uppliva och utgör endast ett näringsmedel för kroppen».

De linnéska avhandlingarna i denna serie bjuda mestadels på intressant lektyr. Och det inte endast för Linnéspecialisten, för vilken varje rad av »arkiatern och riddaren» ju har sitt egenvärde: där finns ofta någon för varje läsare roande och lärorik kulturhistorisk detalj, någon personhistorisk upplysning, som ger liv åt framställningen och låter det frihetstida Uppsala komma oss närmare. — Här bör emellertid särskilt framhävas det värdefulla tillskott till Linnéforskningen som i de olika avhandlingarnas efterskrifter ofta nog ges i form av utdrag ur Linnéhandskrifterna i London. Dessa papper i Linnean Societys ägo bilda ju en långt ifrån uttömd skattkammare av dokument till kunskapen om Linné och hans verk. Doktor Uggla — den ende som hittills skaffat sig en överblick av vad där finns — har vid flera tillfällen meddelat sina upptäckter i denna årsskrift. Det är angeläget att påpeka att även efterskrifterna till denna serie valda avhandlingar innehålla offentliggöranden av Linnémanuskript tack vare de avskrifter Uggla ställt till utgivarens förfogande. Så få vi i efterskriften till översättningen av *Uppsalafebern* läsa en anteckning som Linné gjort om det olycksöde som övergick ett sällskap finska studenter, som på väg från Stockholm till Uppsala rastade i Rotebro gästgivaregård och där drucko glödgat vin, »så att de blevo trötta och något berusade». De fortsatte färden i öppen vagn, i vilken de somnade, några med bart huvud, då de tappat hatten. Vid hemkomsten angreps de av »uppsalafebern» och dogo samtliga. I anslutning till *Om chokladdrycken* meddelas en längre passage om kakaons användning, där Linné bl. a. hävdar dess förmåga att bota hemorrojder. Som hemulsmän anför han såväl en namngiven uppsalamagister som sin hustru. I efterskriften till *Om dragsjukan* anföres in extenso ett fyra foliosidor långt manuskript om samma sjukdom, som slutar: »Således har jag med detta simpla argument räddat många tusende landsmän ifrån en förfärlig sjukdom och fatal död.»

In summa: De valda avhandlingarna anbefallas livligt envar medlem av vårt sällskap som vill vidga sin Linnéläsning utöver de mera vanliga texterna. — Det låga priset på häftena, 3 kronor stycket, noteras i dessa tider med särskild fögnad.

v. S.

Linnés väg till sexualsystemet. Biskop ELIS MALMESTRÖM har vid sidan av sitt mycket betungande arbete som stiftschef funnit tid att återgå till Linnéstudiet och i en liten skrift (bibl. nr 51) sökt kasta ljus över ett problem, som alltid måste vara av största intresse för Linnéforskaren: *När* och *hur* kom Linné till klarhet över det nya system, varmed han fann nödigt att ersätta de tidigare använda inom växtsystematiken? Han säger sig ursprungligen ha avsett att blott lämna en översättning av

Linnés uppställningar i de olika upplagorna av Hortus (och Adonis) Upsaliensis och den slutligen i Systema Naturæ Ed. I, 1735, framställda. Redan härmed har han inlagt en stor förtjänst. Antalet av dem, som numera verkligen behärska latinet, avtar allt mera, och man får nog erkänna, att även bland dem som någorlunda göra det endast få torde bemödat sig att översätta sådana meningar som t. ex. (för klassen Monoecia) »Mariti habitant cum feminis in eadem domo, sed diverso thalamo», d. v. s. »männen bor med kvinnorna i samma hus men i skilda brudkammare» eller botaniskt uttryckt: »Han- och honblommor finns på samma växt.»

Man får nog ge Malmeström rätt i att Linné, då han genomgående fullföljde sin framställning under paralleller från det mänskliga äktenskapet, lade en tung börda på sig. Han var så fixerad vid den bildliga föreställning, som fått sitt första uttryck i titeln *Nuptiæ plantarum* — som dock tydligen inspirerats av titeln på den avhandling som framkallade skriften — att han genomför den i hela systemet. Men å andra sidan, man måste nog erkänna, att det var nödigt att taga liknelser från det animala livet, om man skulle få den tidens människor att fatta att sexualiteten rådde även inom växtvärlden. Och Linné var ej ensam om att göra det.

När det gäller att komma till klarhet om hur och när Linné funnit sitt nya system äro vi ju i den lyckliga situationen att ha ej mindre än fem uppställningar av växterna i akademiska trädgården (och andra trädgårdar) och kunna alltså följa hur Linné från att använda Tourneforts system övergår till sitt eget, som sedan efterhand förfinas tills det definitiva läggs fram i Systema Naturæ.

Med rätta har Malmeström lagt vikt vid det intressanta företal, daterat 1730, till en planerad skrift *Fundamenta Botanica*, som Ährling tryckt som not i Ungdomsskrifter, 1, sid. 93. Huruvida skriften någonsin förelegat, synes ovisst. Det var ej Linné främmande att författa ett företal redan för ett planerat arbete, såsom man kan se i *Diæta naturalis*. Men antagligen har han väl satt upp de »mer än 100 satser» han nämner i titeln. När han börjar sin undervisning i botaniska trädgården 1731, ha de blivit 150. När Kohl i Hamburgische Berichte 1732 no. 12 talar om ett verk med denna titel, ha satserna vuxit till 230. I april 1733 ha de, enligt den avskrift som finns bland Mennanderska handskrifterna i K. B., fått sitt slutliga antal, det symboliska 365.

Företalet synes mig vara ett av de mest upplysande dokumenten från Linnés ungdomstid, och man får vara Ährling tacksam att han dragit fram det. Man kan endast beklaga, att han ej fick själv slutföra utgivningen av Ungdomsskrifter, som nu komma att i huvudsak publiceras utan de kommentarer han tänkt sig och redan förberett.

Jag skall här inskjuta en upplysning. Företalet avslutas med en latinsk hexameterdikt, *Naturæ querela ad Jovem*, om vilken Ährling säger sig ej ha lyckats utröna om den är av Linné eller ej. Vid genomgång av Linnés bibliotek i London fann jag händelsevis dikten i slutet av ett engelskt arbete,¹ dedicerad till författaren av hans son. Linné har tagit med endast en del av de uppräknade och karakteriserade naturvetenskapsmännen, men själv påbörjat en fortsättning om *fyra rader* ur egen fataburl!

Till Ährlings förtjänster hör också att han uppspanade den handskrift av Hortus Upsaliensis, som kommit i kyrkoherden J. Johansons i Ivetofta händer och som numera tillhör Uppsala universitetsbibliotek. Th. M. Fries ha vi att tacka för upptäckten av Hortus III, som anträffades i Münchens Hof- und Staats-Bibliothek.

Att Linnés egen senare framställning om hur han genom kännedom om en recension av Vaillants berömda tal kom att intressera sig för ståndare och pistiller som essentiella organ i blomman är ganska felaktig, veta vi nu. Redan hos sin lärare Rothman i Växjö hade han fått höra om fransmannens lära om mares, feminae och hermaphroditae. Ett exemplar av talet fanns i Olof Celsius' ägo, och nog har Linné

¹ L. Plukenet, *Almagestum Botanicum*. 1696.

efterhand fått ta del av dess innehåll. När han först kommit på tanken att ett system skulle kunna grundas på de numeriska förhållandena bland ståndare och pistiller, torde vi väl aldrig kunna annat än hysa förmodanden om.

Malmeströms bok har av Allhems förlag försetts med en utstyrsel som är en fröjd för ögat. Flera facsimil ingå och jämväl en reproduktion av sticket efter Russel & Opies stora tavla med de klassiska gudomligheterna hyllande Linnés byst, vilken tillhör vårt sällskap.

När man ser den stora, väl tryckta tabellen ur *Systema Naturæ*, kan man ej undgå att tänka på Gronovius' bekymmer med sättningen av originalet: Han berättar i ett av sina brev till Linné, att man tappat formen, när den just med stort besvär gjorts färdig. Det tog en vecka att sätta upp den igen med den tidens metoder!

Biskop Malmeström är numera emeritus och lär nog ha åtskilligt mera på hjärtat inom Linnéforskningen. Man vill gärna önska honom bibehållna krafter till fullföljande av sina planer på området.

A. U.

Ny Pehr Kalm-litteratur. Notiser på denna avdelning i Årsskriften ha förut omnämnt på senare år utkomna skrifter om Pehr Kalm, den tidigaste av Linnés mera berömda lärjungar. Här skola ännu ett par andra beröras.

I den utförliga levnadsteckning över Kalm, som professor CARL SKOTTSBERG författat och som ingår i Vetenskapsakademiens serie, har en huvudkälla för dennes tidigare levnad varit hans brev till sin beskyddare friherre Sten Carl Bielke, nu tillhöriga Uppsala Universitetsbibliotek. På uppdrag av Svenska litteratursällskapet i Finland har Skottsberg nu utgivit dessa brev (Bibl. nr 104). Då i samma serie förut utgivits Kalms brev till C. Fr. Mennander, och breven till Linné ingå i Brev och skrivelser, föfoga vi nu över en ovanligt rik brevsamling från både hans tidigare och senare levnad.

Kalms uppgift på Bielkes (Funbo-)Lövssta, 1 mil s.ö. om Uppsala, där han vistades under sina studieår, var att leda de odlingsförsök, särskilt av foderväxter, mossdikningar o. d., för vilka Bielke var en föregångsman. Genom Kalms utförliga rapporter till denne, som i tjänsten vistades i Åbo, få vi en mycket åskådlig bild av livet på gården samt av familjens medlemmar, däribland den lille sonen Bielke, som skulle gå ett så sorgligt öde till mötes som inblandad i mordet på Gustaf III.

Under täta besök i Uppsala hos Linné gjorde han sig snart känd och uppskattad av denne, och man får i breven många upplysande sidoglimtar av arkiatern. Ett huvudämne, som ofta återkommer, är planen att låta Kalm företaga någon resa till fjärran land i forskningssyfte, varvid man snart stannar för Nordamerika. Man kan också följa Kalms målmedvetna och framgångsrika strävan att före resans anträdande förskaffa sig en tryggad ställning som akademisk lärare.

På Bielkes uppdrag och kostnad företar Kalm andra resor, till Moskva, till Roslagen och till Västsverige. Från alla dessa föreligga brev, men märkvärdigt nog har Kalm under vistelsen i Nordamerika endast sänt ett brev till Bielke. Tydligt har man överenskommit att breven till Linné skulle gälla som riktade även till Bielke.

Vid utgivningen av denna högeligen intressanta serie brev har Skottsberg nedlagt stor möda, och hans noggrannhet lämnar intet övrigt att önska. Sak- och personupplysningar lämnas i full utsträckning, och han har gjort sig stor möda att identifiera även mycket obskyra personer, som här förekomma.

De rapporter Kalm avlät under besöken i Västergötland och Bohuslän voro många och utförliga. Det är intressant att sammanställa dem med den resedagbok, *Västgöta*

och *Bohuslänska resa*, som blev ett resultat av färden. Detta kan nu ske med bekvämlighet, genom det nytryck, som Wahlström & Widstrands förlag utgivit (Bibl. nr 102). Originaltrycket, som väl utkom i en ganska begränsad upplaga, är nu en stor sällsynthet. Nytrycket är framställt i nära överensstämmelse med de nya upplagorna av Linnés resor, som förlaget utger. Gunnar Brusewitz har bidragit med illustrationer, och redigeringen har överlåtits åt den kände bohuskännaren redaktör Claes Krantz. Förklaringarna omfatta i huvudsak de talrika växt- och djurnamnen, vilkas nuvarande motsvarigheter anges, en mycket nödvändig sak.

Det är ju ett märkligt förhållande att vi ha reseskildringar både av Linné och Kalm från Västergötland och Bohuslän och så gott som samtidigt. Det ligger nära till hands att göra en jämförelse, och man måste då erkänna att Kalm i fråga om iakttagelseförmåga och energi nog kan mäta sig med lärofadern. Man vet ju också att denne däri gav honom ett högt vitsord. Men givetvis var han en mera torr natur, och de poetiska glimtar som tjusa oss i de linnéska resorna saknas hos lärjungen. Men för forskaren i gångna tiders ekonomi och kulturförhållanden utgör Kalms bok en rik källa, som man tacksamt mottager.

A. U.

SUMMARY OF CONTENTS

In the introductory essay, entitled *Linnæus, Physician and Professor of Medicine*, BIRGER STRANDELL portrays Linnæus as a physician. We too easily forget that the training of the "King of the Flowers" were those of a physician, doctor of medicine and professor in the Faculty of Medicine at the University of Uppsala. This was quite natural; botany was an ancillary science to medicine, and knowledge of herbs equivalent to knowledge of the most and the best remedies. That the career of a medical man was not only the necessary external framework of Linnæus' academic life but also an activity to which he devoted himself with zest and interest is made very clear by the author's account. Linnæus' time as a practising physician was between his return from Holland and his appointment as professor at Uppsala. During these years in Stockholm he devoted himself to his extensive private practice and held in addition the post of Admiralty physician. As professor, he later confined his medical activities to a limited circle of friends or poor persons. As a university teacher Linnæus' subjects included semiotics, dietetics and materia medica. In semiotics (symptomatology) his inherent instinct to systematize found expression in his little book *Genera morborum*, in which the diseases, like other "natural products", are divided into classes, orders, genuses and species. On dietetics, the principles of the healthy, natural way of life, Linnæus wrote several different works. It was a subject which interested him more than most. Finally in materia medica, the theory of remedial substances, Linnæus worked on, amongst other things, a new Swedish pharmacopoeia, and in the practical application of the art of compounding effective drugs he was against the use of the so-called *composita* or compound drugs and zealously advocated instead the *simplicia* or simple ones.

In 1739 the Royal Swedish Academy of Sciences was founded. The same year, Linnæus, who had been chosen as its first president, gave an address entitled *Curiosities of the Insect World*, the earliest and one of the most brilliant specimens of his masterly oratory. Its personal and original style, anchored in Biblical prose and contemporary pulpit oratory, is analyzed by JAN JOHANSSON in the next article. Linnæus used a simple and clear sentence structure, unlike the involved periodic structure, influenced by Latin prose, which otherwise characterizes the rhetoric of his time. However, his style is not artless. Amongst the stylistic devices which Linnæus often uses, the author points out a large number of metaphors and personifications, parallelism and enumeration, as well as words and expressions taken from the Bible. In addition, this address on the insects, more than any other of his writings, is coloured by his feeling of great wonder in the presence of the marvels of nature, a wonder which is expressed in imagery, choice of words, exclamations, etc.

Glimpses of Linnæus' Sweden is the title which GUSTAF NÄSSTRÖM has given to a causerie delivered at the annual autumn meeting of the Society, in which he contrasts Linnæus against the background of the general cultural, scientific and aesthetic life of his time and in this way gives an unusually valuable picture of Linnæus in relation to his time.

Lecture-notes on surgery taken by Linnæus is the title of the following article by ARVID HJ. UGGLA. Instruction in medicine during Linnæus' student-years was indeed very insignificant. "No one saw any anatomy or chemistry and I never heard a lecture on botany . . ." he states in his autobiography. Practical surgery was not included in the curriculum of medicine, as it was looked upon as belonging to the trade of the barber-surgeon. One of Linnæus' fellow-students, PETER HAMNERIN, who had been tutored by a barber-surgeon at Stockholm before being matriculated, offered to give his colleagues a short course in this subject and this Linnæus attended. His lecture-notes are here printed for the first time.

They are introduced by a few words on Hamnerin's later life and connections with Linnæus. After having fulfilled the requirements for the degree of doctor of medicine, he became the first on whom this distinction was conferred by the Faculty of Medicine at Uppsala. Up to that time, Swedes—Linnæus, for instance—had been obliged to go to universities abroad to get their degrees. As a medical officer in his own province (Värmland) Hamnerin addressed in 1741 a memorandum to the Government, in which he stressed the necessity of giving practical training in surgery to students of medicine. This very sensible proposal, after having been transmitted to the Faculty of Medicine at Uppsala, only resulted in a very supercilious reply from its two members, Linnæus and Rosén. It was not until 1774 that a professorship of anatomy and surgery was created at the University.

In 1781–82 the younger Linnæus visited England. On his return he brought with him, amongst other things, five portrait medallions of the well-known Wedgewood manufacture. They have all been preserved and are described by SIGURD WALLIN in his article *Portrait Medallions Belonging to the Younger Linnæus*. The persons portrayed are all known except the man reproduced in Fig. 5. Perhaps one of our English readers can reveal the identity of this gentleman?

As an introduction to the following article, ARVID HJ. UGGLA, in a paper entitled *To the Critic of Nemesis Divina*, discusses the sources from which Linnæus derived such stories as seemed to prove his theory of God's punishment in this life or *Nemesis Divina*. It is pointed out that the manuscript of *Nemesis Divina* in the University Library of Uppsala, parts of which have been published on several occasions, is not the original one, a series of earlier notes having been found among the Linnæan collections in London. A large number of the stories have been transferred from them into the manuscript. Publication of the complete manuscript seems desirable, and ought to be accompanied by biographical notices of the persons mentioned, the probable sources of the stories, etc.

Two closely related instances of *Nemesis Divina*, the appearance of which so fascinated Linnæus, are related by JOHANNES GILLBY in his article, *Nemesis Divina in Brålanda and Kimito*. The author analyzes two cases of incest and murder, one in Dalsland and one in Finland, and Linnæus' use of them for his collection of case histories.

The Linnæus bibliography printed this year lists the Linnæus literature of the years 1959–60. As usual, the year-book concludes with a section of short notices and reviews, together with an account of the Society's own transactions.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1960

Sällskapets vårsammankomst ägde rum söndagen den 22 maj å Linnés Hammarby. Föredrag hölls av professor OLOF H. SELLING över ämnet: Arkiatern och studenten. Kring en nyupptäckt dagbok av en Linnélärjunge 1760 (Henrik Ullmark). Vid den därpå följande middagen i Linnéorangeriet höll ordföranden, professor VON HOFSTEN, det tal: De goda och de onda dagarna. Linné om ungdomen och ålderdomen, som publicerats i föregående årgång av årsskriften.

Höstsammankomsten ägde rum onsdagen den 23 november och hade förlagts till det s. k. Schönfeldtska huset, Lilla Nygatan 13 i Stockholm, i vars högtidssal Kungl. Vetenskapsakademien under senare delen av 1700-talet sammanträdde. Sedan revisionsberättelsen för 1959 års förvaltning föredragits och ansvarsbefrielse för skattmästaren och styrelsen beviljats, företogs de stadgeenliga valen. Därvid omvaldes till ordförande för 1961 professor emeritus NILS VON HOFSTEN och till vice ordförande för samma tid överläkaren BIRGER STRANDELL. Till styrelsemedlemmar för åren 1961–63 omvaldes f. d. förste bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA, med. dr TELEMAK FREDBÄRJ och docent MAGNUS FRIES. Till suppleant omvaldes förste trädgårdsintendenten NILS HYLANDER. Till revisorer för 1961 omvaldes advokaten DANIEL TROËNG och redaktör SIGURD LINDMAN med docent ROLF SANTESSON och f. d. provinsialläkaren ERNST NORLING som suppleanter.

Redaktören fil. dr GUSTAF NÄSSTRÖM höll ett anförande om Schönfeldtska salen och Linnétraditionen. Fil. dr KNUT HAGBERG höll föredrag om ämnet: »Linnæus och Plinius». Ett kortare meddelande lämnades av dr BIRGER STRANDELL, betitlat: En engelsk zoolog (Th. Pennant) och svenske kungens hovmarskalk (C. De Geer). Supé intogs därefter i Röda stugan i Petersenska huset, Munkbron 15.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1960

Linné-Sällskapets ekonomiska ställning framgår av följande:

Vinst- och förlusträkning den 31 december 1960

Inkomster:

Årsavgifter	9 113: 70
Statsbidrag till årsskriften	4 000: —
Anslag från Kgl. Patriotiska Sällskapet	3 500: —
Uppsala Stads anslag	9 000: —
Uppsala Universitets anslag	12 000: —
Räntor och utdelningar efter avsättning till fonderna	16 985: 32
Försålda publikationer	4 469: 58
Museet: entréavgifter, vykort m. m.	1 268: 45
Linnéträdgården, diverse inkomster	764: —
Vinst vid försäljning av Linnémedaljer m. m.	45: —
Uppskrivning av aktiepostens värde	20 000: —
Summa kronor	81 146: 05

Utgifter:

Linnéträdgården	38 862: 64
Linnémuseet	2 563: 80
Årsskriften	13 037: 89
Avlöningar	3 100: —
Publikationer	239: 66
Omkostnader	4 114: 20
Ink. utöver utgifter (värdehöjning)	19 227: 86
Summa kronor	81 146: 05

Insamling till förvärv av Linnéföremål

Inkomster:

Behållning från 1959	30: —
Insamling bland medlemmarna	0: —
Summa kronor	30: —

Utgifter:

Balanseras till 1961	30: —
Summa kronor	30: —

Ingående balanskonto den 1 januari 1960

Fasta fonden	30 514: 77	Samlingarna	1: —
Dispositionsfonden	22 829: 46	Samlingarna (interim)	6 000: —
Museifonden	2 015: 79	Reversfordringars konto	10 000: —
Linnéfonden	116 978: 81	Aktiers konto	184 000: —
Viktor N. Baumbachs fond	12 440: 53	Kapitalräknings konto	564: 32
Basil H. Soulsbys fond	1 388: 96	Sparkasse- och sparbanks- konton	2 159: 15
Wenner-Grenska Samfun- dets donation	4 863: 57	Checkräkning	4 889: 61
Pensionsfonden	12 500: —	Postgiro	236: 23
Växthusbyggn. reparations- fond	5 241: 96	Kassakonto	377: 65
Insamlingens konto	30: —	Uppsala Advokatbyrås konto	1 353: 05
Reservfonden	1 195: 86	Linnémedalj- o. Linnéskeds- konto	100: —
		Almqvist & Wiksells konto	318: 70
Kronor 209 999: 71		Kronor 209 999: 71	

Utgående balanskonto den 31 december 1960

Samlingarna	1: —	Fasta fonden	31 114: 77
Samlingarnas konto (inte- rim)	6 000: —	Dispositionsfonden	22 829: 46
Aktiers konto	214 000: —	Museifonden	2 015: 79
Kapitalräknings konto	588: 45	Linnéfonden	117 271: 76
Sparkasse- och sparbanks- konton	2 252: 38	Viktor N. Baumbachs fond	12 502: 73
Checkräkning	1 091: 23	Basil H. Soulsbys fond	1 402: 85
Postgiro	25: 23	Wenner-Grenska Samfun- dets donation	4 863: 57
Kassakonto	1 430: 65	Pensionsfonden	12 500: —
Uppsala Advokatbyrås konto	5 611: 14	Växthusbyggn. reparations- fond	5 241: 96
		Reservfonden	20 423: 72
		Insamlingens konto	30: —
		Almqvist & Wiksells konto	803: 47
Kronor 231 000: 08		Kronor 231 000: 08	

Skattmästarens kommentar till 1960 års bokslut

Såsom framgår av bokslutet här ovan, jämfört med revisionsberättelsen, gjordes i bokslutet en väl motiverad uppskrivning med 20 000 kronor av Sällskapets tillgångar i aktier i syfte att skapa en från bokföringssynpunkt önskvärd ökning av den hårt ansträngda reservfonden. Om man bortser från denna kapitalökning, visar bokslutet en förlust av 772 kr. 14 öre. Jämföres denna förlustsiffra med motsvarande resultat under ett antal år närmast före 1960, då förluster mellan ca 7 000 och ca 10 000 kr. redovisades, kan en glädjande förbättring i Sällskapets ekonomi nu konstateras. Denna beror i främsta rummet på att den framställning, som år 1957 gjordes till universitetet och Uppsala stad om en höjning från 6 000 till 12 000

kronor av varderas bidrag till Sällskapets kostnader för Linnéträdgården, numera i huvudsak bifallits, i det att universitetet, efter en höjning för 1959 med 3 000 kronor, från 1960 höjt sitt bidrag till 12 000 kronor och staden från 6 000 till 9 000 kr. Då staden emellertid enligt lämnat besked från 1961 kommer att lämna samma bidrag som universitetet, har man anledning hoppas på en eftersträvad balans i Sällskapets räkenskaper, därest icke en inflationsvåg med avsevärda lönehöjningar såsom följd sätter in.

Sällskapet har under år 1960 varit föremål för stor generositet från olika håll. Sålunda har Kungl. Patriotiska Sällskapet även för detta år liksom för de tre närmast föregående beviljat Sällskapet ett anslag av 3 500 kr. Vidare inlöste godsägare Sten Kreüger sin år 1957 till Sällskapet utfärdade skuldförbindelse å 10 000 kr. med 20 aktier i Stora Kopparbergs Bergslag, medförande en avsevärd kapitalökning för Sällskapet. Slutligen har Svenska Bryggareföreningen på anmodan av doktor Arvid Hj. Uggla till Sällskapet överlämnat ett belopp av 764 kr., utgörande huvudparten av det arvode, som Svenska Bryggareföreningen tilldelat doktor Uggla för ett av honom lämnat bidrag till Föreningens festskrift i anledning av dess 75-årsjubileum. I gåvan ingick jämväl en Sällskapet förärad separatupplaga av hans uppsats till en tryckkostnad av 336 kr., varigenom gåvan uppgick till 1 000 kr. Sällskapet står i stor tacksamhetsskuld till nämnda organisationer och personer för den uppmuntran, som Sällskapet fått röna genom deras frikostighet.

Uppsala i december 1961.

FRITIOF SÖDERBÄCK

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1960

Undertecknade, utsedda att granska Svenska Linné-Sällskapets räkenskaper och förvaltning för år 1960, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av styrelsens protokoll, vilka ej föranleda något uttalande från vår sida.

Räkenskaperna, som fullständigt siffergranskats, äro förda med utmärkt ordning och reda samt i behörig ordning verifierade. Vi vitsorda att 1960 års utgående balanskonto samt vinst- och förlusträkning per den 31 december överensstämma med räkenskaperna. Årets överskott av Sällskapets verksamhet kr. 19 227:86 har överförts till reservfonden. Detta överskott har åstadkommits genom en värdehöjning av Sällskapets aktiepost med kr. 20 000:— . Årets verksamhet har således egentligen inneburit en förlust på kr. 772:14.

Sällskapets värdehandlingar, vilka äro deponerade i öppet förvar hos Aktiebolaget Svenska Handelsbanken, Stockholm, hava avstämts mot av banken lämnad förteckning. Samtliga banktillgodohavanden hava även kontrollerats.

Då revisionen icke givit anledning till någon erinran samt skattnästaren och styrelsen i övrigt med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter, tillstyrka vi, att ansvarsfrihet beviljas för 1960 års förvaltning.

Stockholm den 22 november 1961.

DANIEL TROËNG

SIGURD LINDMAN

BELÖNINGSMEDALJ

Kungl. Myntverkets Linné-medalj i silver har enligt Styrelsens beslut tilldelats förre trädgårdsförmannen RICKARD EKBOM på hans sjuttioårsdag som ett erkännande för hans långvariga, uppoffrande arbete för Linnéträdgårdens återställande och underhåll.

Samma belöning har tillerkänts filosofie licentiaten EJNAR HAGLUND som tack för ett osjälviskt arbete med översättning av åtta akademiska avhandlingar framlagda under Linnés presidium, som tryckts i serien *Valda avhandlingar av Carl von Linné* i översättning.

SÄLLSKAPETS PUBLIKATIONSVERKSAMHET

I serien *Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning* ha sedan föregående årgång följande nya nummer utkommit:

38. Promotionsprogram. Övers. av Ingrid Odelstierna. 1962.

39. Tvåkönad alstring. (*Generatio ambigena*.) Övers. av Ejnar Haglund. 1962.

Båda ha tillkommit genom med. dr TELEMAK FREDBÄRJS fortsatta bemödanden och frikostighet. Priset är kr. 3:— per nummer. Beställningar av dessa liksom tidigare utkomna nummer sändas till Svenska Linné-Sällskapet, Fack, Uppsala 1.

Arvid Hj. Uggla, Hos Linné i Uppsala. Trädgården och hemmet. Uppsala 1961. Kr. 5:—.

Nyttillkomna medlemmar erinras om möjligheten att till ett mycket förmånligt pris förvärva föregående årgångar av *årsskriften*. Vid förvärv av hela serien (utom den slutsålda första årg.) är priset endast 1 kr. pr årgång. Enstaka årg. pris 2 kr.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Hedersordförande:

Professor emeritus ROB. E. FRIES

Ordförande för år 1962:

Professor emeritus N. VON HOFSTEN

Vice ordförande för år 1962:

Överläkare B. STRANDELL

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1960-1962:

F. d. förste bibliotekarie J. L:SON SAMZELIUS, professor O. H. SELLING, f. d. lektor ERIK ALMQUIST, föreståndare för Linné-trädgården.

Suppleant: Förste museiintendent, docent Y. LÖWEGREN.

Valda för åren 1961-1963:

F. d. förste bibliotekarie A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linné-museet, med. doktor T. FREDBÄRJ, docent M. FRIES.

Suppleant: Förste trädgårdsintendent, docent N. HYLANDER.

Valda för åren 1962-1964:

F. d. förste intendent S. WALLIN, direktör F. SÖDERBÄCK, skattmästare, professor emeritus G. E. DU RIETZ.

Suppleant: Redaktör G. NÄSTRÖM.

Vald av större akademiska konsistoriet:

Professor J. A. NANNFELDT.

Biträdande sekreterare och redaktör för årsskriften: Amanuens C. O. VON SYDOW.

Revisorer:

Advokat D. TROËNG och redaktör S. LINDMAN.

Suppleanter: Docent R. SANTESSON och förste amanuens I. NORDIN.

NYA MEDLEMMAR

Behrens, Charles Gl., Redaktör, Stockholm
Bengtsson, Carin, Gymnastikdirektör, Fru, Stockholm
Bergman, Rolf, Medicinalråd, Stockholm
Bergström, Anders, Civilingenjör, Vällingby
Bergström, Jan, Leg. läkare, Bromma
Brück, Constant, Med. dr, Stockholm
Collste, Gösta, Folkskollärare, Norrviken
Edenholm, Karin, Fröken, Stockholm
Edgren, Linnéa, Fru, Bromma
Eriksson, Erik, Förste byråsekreterare, Bromma
Falk, Agda, Fru, Stockholm
Feinberg, Rudolf, Byggmästare, Enskede
*Fransén, Britta, Sjuksköterska, Fröken, Upplands-Väsby
Fridell, Åke, Tandläkare, Norrtälje
Granqvist, Stig, Fil. mag., Härnösand
Gustavson, Herbert, Förste arkivarie, Uppsala
*Hammargren, Henning, Kommendör, Stockholm
Hammarskjöld, Hans, Fotograf, Näsby Park
Hellstrand, Sten, f. d. Häradsskrivare, Uppsala
Hjalmarsson, Åke, Bokhandlare, Katrineholm
von Hofsten, Johan, Godsägare, Kilagården, Källtorp
Håstad, Karin, Fru, Uppsala
Jonsson, Bertha, Fröken, Stockholm
Karlsson, Anna-Britta, Fil. mag., Johanneshov
af Klinteberg, Wilhelm, Generalkonsul, Stockholm
Kronning, Eric, Leg. läkare, Vänersborg
Lagerström, Astrid, Fröken, Enskede
Larsson, Erik, Redaktör, Stockholm
Lindberg, Herman, Leg. läkare, Stockholm
Lindblom, Andreas, Professor, Stockholm
Linnell, Tore, Lektor, Stockholm
Malmros, Ester, Fru, Solna
Norén, Helge, Herr, Örebro
Pettersson, Karl, Distriktsveterinär, Lammhult
Petri, Bengt, Universitetskansler, Stockholm
von Platen, Magnus, Docent, Stockholm
Rocén, Rut, Doktorinna, Stockholm
Rosell, Carl Evert, Taxeringskommissarie, Bromma
Rosén, Bo, Redaktör, Vällingby

* Ständig ledamot

Rumert, Richard, Leg. läkare, Stockholm
Rydbeck, Brita, Fröken, Stockholm
Sellgren, Lennart, Leg. läkare, Lidingö
Sjöstedt, Monica, Fröken, Johanneshov
Stare, Barbro, Fru, Sollentuna
Stenholm, Ture, f. d. Överläkare, Uppsala
Sundberger, Lars Erik, Civilingenjör, Bandhagen
Swarén, Ulla, Apotekare, Fröken, Stockholm
Svärdström, Svante, Intendent, Stockholm
Söderlund, Yngve, Justitieråd, Stockholm
Thulin, Georg, Statspolisintendent, Stockholm
Torstensson, Gunnar, Professor, Ultuna
Toss, Gideon, Leg. läkare, Motala
Turesson, Birgit, Tandläkare, Fru, Hammarö
Upplands Fornminnesförening, Uppsala
Wahlberg, Greta, Fröken, Stockholm
Vahlquist, Bo, Professor, Uppsala
Wallgren, Ulla, Fröken, Stockholm
Watz, Gunnar, Apotekare, Johanneshov
Westerberg, Britta, Fru, Stockholm
Westholm, Erik, Godsägare, Uppsala

UPPSALA 1962
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI AB

62153079